

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

KATJA TEMNIK

**KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA BLOGOV SLOVENSKEGA
PREDSEDNIKA DR. JANEZA DRNOVŠKA**

MAGISTRSKO DELO

LJUBLJANA, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

KATJA TEMNIK

Mentorica: izr. prof. dr. KARMEN ERJAVEC

**KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA BLOGOV SLOVENSKEGA
PREDSEDNIKA DR. JANEZA DRNOVŠKA**

MAGISTRSKO DELO

LJUBLJANA, 2009

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorici,izr. prof. dr. Karmen Erjavec, za vso pomoč in potrpežljivo dajanje strokovnih napotkov.

Mami, to nalogo posvečam tebi, ki si iz nič ustvarila pogoje, da sva s Primožem lahko razvijala tudi svojo intelektualno plat. Hvala ti.

KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA BLOGOV SLOVENSKEGA PREDSEDNIKA DR. JANEZA DRNOVŠKA

Povzetek

Postsocialistična tranzicija je pripeljala do sprememb vrednot v slovenski družbi, saj smo se na skupnost in kolektivnost navajeni Slovenci morali navaditi na »svobodo«, kjer mora vsak poskrbeti sam(o) zase. Različne družboslovne raziskave kažejo, da se v času družbenih sprememb povečuje negotovost in zaskrbljenost ljudi hkrati pa se poveča zanimanje za novodobniške diskurze, ki ljudem svetujejo, kako naj te spremembe razumejo, se jim prilagodijo in okrepijo svoj položaj. V tem obdobju se je začela javna osebna in politična preobrazba predsednika države Janeza Drnovška, ki je v svojem diskurzu ljudem svetoval, kako se naj s temi spremembami spoprimejo. V nalogi analiziramo, kakšne diskurze je Drnovšek uporabljal v svojih blogih na spletni strani *Gibanja za pravičnost in razvoj*.

Magistrska naloga temelji na kritični diskurzivni analizi (KDA) blogov Janeza Drnovška. KDA je namreč zelo uporabna za ugotavljanje diskurzov, predvsem pa jezikovnih prvin družbenih sprememb v tekstu in govoru. Osredotoča se na družbene probleme, še zlasti na vlogo diskurza pri ustvarjanju in poustvarjanju izrabe moči in družbene nadvlade. S kritično diskurzivno analizo preučujemo, kako Drnovšek rekontekstualizira politični diskurz s pomočjo novodobniške miselnosti. Predpostavljamo, da se v Drnovškovih blogih elementi novodobniškega in elementa političnega diskurza borijo za prevlado. KDA nam omogoča, da njegove bloge analiziramo na različnih ravneh – najprej združujemo tekstualno in diskurzivno analizo, ki jo potem širimo na družbeno raven.

Analiza blogov je pokazala, da se v Drnovškovem diskurzu kaže kontradiktornost njegove dvojne vloge (zasebnika in predsednika države). Ta se po eni strani izraža v zelo kritičnem vrednotenju politike (katere del je bil sam) in jo Drnovšek predstavlja kot pasivno in nemočno, po drugi strani pa v avtoritarnem diskurzu, ki ga uporablja kot zasebnik. Poleg tega analiza Drnovškovega hibridnega diskurza v kontekstu postsocialistične transformacije slovenske družbe, kjer so se ljudje morali prilagoditi na vzpon neoliberalističnega mišljenja z novo »privatizirano« družbeno realnostjo, kaže, da Drnovšek rekontekstualizira in redefinira tipične politične pojme tako, da jih postavlja v novodobniški kontekst in njihovim pomenom dodaja dimenzije novodobniške samopomoči. Problematičnost, ki izhaja iz Drnovškovega uveljavljanja novih pomenov političnih konceptov in novodobniške miselnosti, se skriva v depolitizaciji državljanov oziroma v uveljavitvi t.i. »političnega skepticizma«, ki grozi, da se bo spremenil v nekoherenten (»duhovni«) relativizem, ki bo spremljal vsako politično in skupno delovanje.

Ključne besede: kritična diskurzivna analiza; ideologija; predsednik Janez Drnovšek; novodobništvo; družbene spremembe.

Abstract

The post-socialistic transition has changed the values of collectivism in the Slovenian society which had to adapt to the »freedom« of taking care of (only) yourself. Different social researches show that times of social change create profound risk and anxiety and new age discourses turn out to be very successful in the sense of providing citizens with instructions on how to understand these changes, and how to adjust and empower themselves. In this period a public and political transformation of the Slovenian president of the state Janez Drnovšek took place. Through his blogs on the web page of his Movement for the Justice and Development (*Gibanje za pravičnost in razvoj*) he advised people how to adjust to these changes. In this thesis we analyse what kind of discourses took part in his blogs.

The thesis is based on a critical discourse analysis (CDA) of the Janez Drnovšek's blog discourse. CDA is a theory and a method which enables a discourse analysis, especially an analysis of how social changes are expressed on levels of language and texts. It focuses on social problems, and especially on the role of discourse in the production and the reproduction of power abuse or domination. On the basis of the critical discourse analysis we argue that Drnovšek recontextualises political discourse and adds particular type of self-help therapeutic meaning to the typical political expressions. We suppose that there is a hegemonic fight in the Drnovšek's blog between new age discourse elements and political discourse elements. The CDA method enables us to examine his blogs on different levels – we combine a textual and discourse analysis with an analysis concerning a social level of the given discourse.

Critical discourse analysis shows a contradiction of Drnovšek's double position (a private person and the president of the state) in two ways. First, in his critical evaluation of politics (he formed one of its parts) which he represents as passive and without power. Second, in an authoritarian discourse which he uses as the private person. We see Drnovšek's hybrid discourse in the context of the post-socialist transformation of the Slovenian society where citizens had to adjust to the rise of (neo)liberalistic ideas with a new "privatized" social reality. Analysis shows that Drnovšek recontextualises and redefines typical political expressions by positioning them in a new age context and giving them a new age therapeutic meaning. The problem of new political meanings and new age thinking manifested by Drnovšek lies in the tendency to reinforce a so-called "political scepticism" that threatens to turn into an incoherent ("spiritual") relativism regarding any political and collective actions.

Keywords: critical discourse analysis; ideology; President Janez Drnovšek; new age; social change.

KAZALO

1 UVOD	7
2 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA	14
2.1 OSNOVNA IZHODIŠČA.....	14
2.2 INTERDISCIPLINARNOST IN RAZLIČNI PRISTOPI KRITIČNE DISKURZIVNE ANALIZE	16
2.2.1 Različni pristopi KDA.....	17
2.2.2 Faircloughov pristop kritične diskurzivne analize	19
2.2.2.1 Razlaga osnovnih pojmov Faircloughovega pristopa KDA	21
2.2.2.2 Dialektična povezanost diskurza in drugih elementov družbene prakse	24
2.2.3 Pomanjkljivosti KDA	26
3 JEZIK, IDEOLOGIJA IN MOČ	30
3.1 IDEOLOGIJA IN DISKURZ.....	30
3.2 JEZIK IN MOČ.....	32
3.3 »NATURALIZACIJA« IN »ZDRAV RAZUM« V JEZIKU.....	34
3.3.1 Prepoznavanje »zdravega razuma«.....	35
4 NEOLIBERALIZEM, NEOLIBERALNI DISKURZ IN ALTERNATIVNI DISKURZI O NEOLIBERALIZMU	37
4.1 NEOLIBERALIZEM	37
4.2 NEOLIBERALNI DISKURZ	41
4.3 ALTERNATIVNI DISKURZI O NEOLIBERALIZMU	44
5 NOVODOBNIŠTVO IN NOVODOBNIŠKI OZIROMA NEW AGE DISKURZ	46
5.1 NOVODOBNIŠTVO.....	46
5.2 NOVODOBNIŠKI OZIROMA NEW AGE DISKURZ.....	48
6 SPLETNI DNEVNIK OZIROMA BLOG	52
6.1 POLITIČNI VIDIK BLOGOV	54
7 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA BLOGOV JANEZA DRNOVŠKA	57
7.1 TEKSTUALNA ANALIZA IN ANALIZA DISKURZIVNE PRAKSE.....	57
7.1.1 Metoda tekstualno-diskurzivne analize.....	58
7.1.2 Predmet analize	60
7.1.3 Analiza redefiniranja in rekontekstualiziranja tipičnih političnih pojmov	62
7.1.3.1 Drnovškovo redefiniranje in rekontekstualiziranje pojmov »politika«, »politiki« in njihovih kontekstualnih sinonimov z novodobniškimi pomeni.....	64
7.2 DISKUSIJA	89
7.2.1 Družbene spremembe v Sloveniji in Drnovškov spletni diskurz.....	90
7.2.2 Prodiranje novodobništva v politični diskurz na primeru spletnega diskurza Janeza Drnovška	92
7.2.2.1 Novodobniški in neoliberalni diskurz v Drnovškovih blogih	93
7.2.3 Predsednik države ali Janez D.?	97
8 SKLEP	102
9 LITERATURA	107

1 UVOD

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo in zvezo Nato leta 2004 so bila izpolnjena pričakovanja Slovencev, ki smo si vse od osamosvojitve leta 1991 prizadevali, da bi postali del združene (zahodne) Evrope in s tem del najrazvitejšega sveta. Kljub temu da je Slovenija izhajala iz socialistične in nestrankarske tradicije, je bila »evropska ideologija« tista, ki je na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja vodila večino slovenskih političnih strank, tako levih, desnih kot tudi sredinskih (Ferfila in drugi 2005, 136; originalni poudarki) oziroma kot je ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo dejal takratni predsednik vlade Anton Rop: »Vizija postati del moderne Evrope ter transatlantskih povezav, v katerih vladajo demokracija, varnost, blaginja in gospodarski napredek, nas je vse od osamosvojitve Slovenije navdajala z optimizmom in sedaj postaja realnost« (Rop 2004, 6). Kako zelo smo Slovenci verjeli v evropske sanje, smo dokazali na referendumu marca 2003, ko je skoraj devetdeset odstotkov tistih, ki so se volitev udeležili, oddalo glas za članstvo v EU.

Zadovoljstvo ob izpolnjenih ciljih pa se je kaj kmalu poleglo. V naši družbi so se začele kazati posledice dejstva, da pri pripravi na vstop v EU ni šlo toliko za »policy making« kot za »policy taking« (Ferfila in drugi 2005, 138; originalni poudarki) oziroma da se v pogajalskem procesu nismo toliko pogajali, kot pa smo bili prisiljeni sprejemati, kar je EU od nas zahtevala. Soočiti smo se morali s spoznanjem, da je Slovenija na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja res postala samostojna demokratična država, toda v obdobju tranzicije je morala dobršen del svoje politične in ekonomske neodvisnosti prepustiti nadnacionalni zvezi. Slednja odvisnost se je z vstopom v skupno ekonomsko in monetarno unijo (EMU) še povečala (Ferfila in drugi 2005, 138). Po izpolnitvi »zgodovinskih« priložnosti in velikih ciljev je torej prišel čas spoznanj. Začeli smo se ukvarjati s tem, kar smo postali, in si postavljati vprašanja o politični in gospodarski poti, po kateri hodi naša država. Vstopili smo v obdobje, ko iščemo odgovore, ali je (bil) gospodarski napredek vreden izgube neodvisnosti, zmanjšanja demokratične moči ter pojavitve nekaterih pasti, ki jih prinaša vodenje samostojne države (prav tam).

Veliko se je spremenilo tudi na osebni ravni prebivalcev (Kramberger 2003; Ule 2004, 2008; Salecl 2007). Podobno kot marsikdo v postsocialističnih državah tudi nekateri Slovenci niso bil kos hitri spremembi sistema in vrednot, predvsem velikemu preskoku od spodbujanja

skupnega in kolektivnega v socializmu k poudarjanju osebnega in individualnega v kapitalizmu (prav tam). Za to osebno stisko je bivši češki predsednik Vaclav Havel našel nazorno metaforo. Prva leta po koncu komunizma je namreč primerjal s psihozo po prihodu iz zapora, saj »/.../se takrat zapornik, ki je bil navajen leta živeti v tesnem hodniku skrbno izmišljenih pravil, nenadoma znajde v tujem svetu svobode, kjer čuti, da je vse dovoljeno, obenem pa ni kos velikanski potrebi, da vsak dan sprejema odločitve in tudi odgovornost zanje« (Havel v Ocvirk 2005, 252). Poleg trdega pristanka iz življenja v prepričanju, da bo tako ali tako država poskrbela za nas, v »svobodo«, kjer mora vsak poskrbeti sam(o) zase, so ljudi potrla tudi neizpolnjena pričakovanja. Marsikdo si je od spremembe sistema veliko obetal, potem pa se moral razočaran sprijazniti z nasprotnim (Šušteršič 2003, 65). K temu je verjetno pripomogla tudi nepopolna informiranost večine ljudi o dejanski naravi kapitalistične družbe, saj se jim je ta pred tranzicijo prikazovala predvsem kot družba obilja za vsakogar (prav tam). Od družbenega »obrata« so torej ljudje pričakovali več, kratkoročno pa so dobili manj, kot so imeli (Rus in Toš 2005, 278; originalni poudarki). »Uspelo« je le peščici, zato so mnogi nastanek sloja uspešnih in sorazmerno premožnih podjetnikov razumeli kot dokaz, da gre v tranziciji predvsem za vzpostavitev in osebno okoriščenje nove elite (prav tam; poudarki dodani).

V tem obdobju se je v javnosti začela kazati osebna in politična preobrazba takratnega predsednika države Janeza Drnovška. Zdi se, da se je ujela z razpoloženjem javnosti, saj je Drnovšek ljudem na svojevrsten način pokazal pot iz malodušja. Ustanovil je namreč *Gibanje za pravičnost in razvoj*, kar je denimo takrat (aprila 2006) podprlo kar 67 odstotkov vprašanih v anketi Ninamedie (Roglič 2007, 15). Zasedba najvišjih mest na javnomnenjskih lestvicah (Črnič 2007, 25) je kazala, da je kot eden izmed najbolj priljubljenih sodobnih slovenskih politikov izvrstno kombiniral svoje politične izkušnje z duhovnimi spoznanji, ki se jih je oprijel po soočenju s svojo težko boleznijo. Ali kot pravi zgodovinar Jože Pirjevec: »/.../ iz pragmatika, ki je trdil, da ne ve, kaj pomeni beseda »vizija«, se je pod pritiskom notranje stiske prelevil v asketskega mistika, rekel bi v preroka, ki je odkril smisel življenja v boju za pravičnejši in miroljubnejši svet« (Pirjevec 2008, 5; originalni poudarki).

Glas o Drnovškovem prebujanju zavesti je segel celo preko naših meja¹. Spomladi leta 2006 sem med svojim takratnim bivanjem v Španiji nekega večera na španski komercialni televiziji spremljala priljubljeno pogovorno oddajo *Noche hache*, v kateri voditeljica na humorističen način obravnava zanimive domače in svetovne politične ter druge aktualne teme. Nemalo presenečena sem bila, ko sem med »poročili« slišala tudi »novico«, da je pes slovenskega predsednika države sledil zgledu svojega gospodarja in postal vegetarijanec. To je bil najverjetneje trenutek, ko sem se prvič resnično zavedla, da smo imeli v Sloveniji »drugačnega« predsednika. Začela sem podrobneje spremljati dejavnosti Janeza Drnovška ter brati njegov blog na spletni strani *Gibanja za pravičnost in razvoj*. Kot diplomirano jezikoslovko me je nenavadnost njegovega izražanja v smislu, da ljudi po svojih lastnih besedah ni nagovarjal kot predsednik, temveč kot Janez Drnovšek, kljub temu pa je bilo v njegovem pisanju moč čutiti govor avtoritete, tako pritegnila, da sem se odločila, obravnavati jo v svoji magistrski nalogi.

Dvojnost Janeza Drnovška kot posameznika in predsednika države v vlogi avtorja blogov odpira vrsto vprašanj o vzajemnem delovanju jezika in družbe. Določen diskurz je namreč po eni strani produkt avtorjeve osebnosti in družbe, v kateri nastaja, po drugi strani pa je tudi eden od dejavnikov, ki to družbo sooblikujejo oziroma spreminjajo.

Rdeča nit te magistrske naloge je torej jezik oziroma diskurz² v smislu rabe jezika na določenem področju. Jezik kot nepogrešljiv del človeške družbe je pomemben, ker ni nevtralen in sveta ne opisuje, temveč ga konstruira (Fowler 1991, 208). Ko govorimo, ustvarjamo in spreminjamo svoje dojemanje, razumevanje in svoja čustva. Jezik oblikuje naše razumevanje sveta okoli nas (Erjavec 2007, 15). Raziskovanja v psihologiji, komunikologiji in drugih sorodnih vedah so pokazala, da zaznavanje in razumevanje diskurza zahtevata aktivno uporabo (ne nujno zavestno) mentalnih shem in strategij, ki so del bralca, še preden se ta sreča z besedilom (glej npr. Fowler 1991; Fairclough 2001; van Dijk 2001, 2002, 2004, 2005; Chilton 2004). Pri poskusu, da določeno besedilo dobi smisel, se te mentalne sheme in strategije povežejo s sorodnimi relevantnimi podatki, uskladiščenimi v spominu. Sposobnost

---

¹ Marko Pečauer v portretu Janeza Drnovška v *Sobotni prilogi* iz novembra 2007 o njegovem mednarodnem »slovesu« pravi: »Slovenskega predsednika so predstavili in njegove ideje prenesli mnogi mediji po vsem svetu, a predstavljeni so bili kot bizarnost, ki si jo privoščijo neka odmaknjena majhna država« (Pečauer 2007a, 9).

² **Diskurz** kot nešteveni samostalnik za Fairclougha (2001, 24) predstavlja uporabo jezika, ki je razumljena kot družbena praksa in določena z družbenimi strukturami. Diskurz kot števeni samostalnik pa pomeni način ustvarjanja pomena izkušenj z določene perspektive Erjavec (2007, 17). Fairclough se želi v svojih najnovejših delih (gl. npr. Fairclough 2004a, 2004b, 2007) izogniti morebitni nejasnosti, zato za diskurz v prvem pomenu uporablja izraz *semiotika*.

avtorja besedila – v našem primeru Janeza Drnovška – se kaže ravno v tem, kako mu s povedanim uspe sprožiti takšne povezave v glavi bralca, da bo le ta besedilo razumel tako, kot bi si avtor želel. Po drugi strani pa kritična diskurzivna analiza bralcu omogoča, da prepozna namen avtorja besedila oziroma da besedilo kritično ovrednoti.

Tema in z njo povezana vprašanja magistrske naloge so relevantna z več vidikov, pri čemer izhajamo iz (predvsem dveh) spoznanj sodobne kulturnopolitične ekonomije. Prvič, prišlo je do krize v obstoječem družbenem redu in različne skupine družbenih agentov tekmujejo, kako bi jo rešile (Jessop 2000). Drugič, novi diskurzi, ki se pojavljajo kot odgovor na krizo, delujejo kot fasete strategij, ki ustvarjajo imaginarne podobe o novem gospodarskem in političnem redu (prav tam).

Janez Drnovšek kot takratni predsednik države in eden najpomembnejših sodobnih slovenskih politikov (Marušič 2002, 55) je kot vpliven družbeni agent ponujal svoj odgovor na krizo v obstoječem družbenem redu. Ustanovil je *Gibanje za pravičnost in razvoj* in (tudi) preko svojega bloga na spletni strani Gibanja podajal – za vrhovnega politika – svojevrsten pogled in rešitve za sodobno družbo. Zato umestitev Drnovškovih blogov v takratno aktualno družbeno politično dogajanje v Sloveniji kot kontekst pomembno prispeva k diskurzivni analizi njegovega pisanja in nam omogoča raziskovanje najmanj dveh dvojnosti.

Prvič, bivši predsednik države se je (po njegovih besedah)³ obračal na državljane ne s pozicije svoje politične funkcije, temveč kot navaden državljan. To vsekakor odpira vprašanje, ali se lahko v političnem sistemu, ki je uveljavljen v Republiki Sloveniji, torej v parlamentarni demokraciji, predsednik države v času svojega mandata sploh »loči« od svoje funkcije oziroma ali lahko deluje zunaj svojega »delovnega časa«?

Druga dvojnost se kaže v sami vsebini predsednikovih dnevniških zapiskov. Med drugim se namreč opredeljuje proti kapitalizmu, nebrzdani potrošniški kulturi, brezvestnemu izkoriščanju ljudi v prid zaslužka ipd., poslužuje se antineoliberalnega in protiameriškega diskurza. Hkrati pa sledi njihovemu načinu, saj med drugim poudarja individualizem in uporablja metode novodobništva, ki se je kot množično gibanje najprej pojavilo prav v ZDA

---

³ V Predsednikovi rubriki z dne 17. 6. 2006 Drnovšek pravi: »/.../na tej strani nastopam kot zasebnik, kot predsednik Gibanja in kot tak pišem tudi svoje komentarje. Ne pišem uradnih stališč kot predsednik države ali kot vrhovni poveljnik. Ta pišem in objavljam drugje« (17. 6. 2006).

(Črnič 2007; Heelas 2008) in za katerega nekateri znanstveniki (Rimke 2000; Hazleden 2003; Askehave 2004; Rindfleish 2005) trdijo, da s svojo usmerjenostjo na delovanje posameznika in zanemarjanja delovanja na spreminjanju družbenih razmer podpira delovanje neoliberalne ideologije. Ali bi nagovor, ki ga Drnovšek usmerja na posameznika, lahko razumeli tudi kot podporo neoliberalizmu, je naslednji odgovor, ki ga bomo iskali.

Pomemben del kritične diskurzivne analize predstavlja odkrivanje ideoloških vidikov besedila. Teun van Dijk denimo ideologije definira kot družbene in v glavnem, čeprav ne vedno, povezane z interesnimi skupinami, konflikti in bojem. Služijo kot legitimizacija ali upor proti moči ali nadvladi, reprezentirajo družbene probleme in kontradikcije (glej npr. van Dijk 2001, 2004, 2005). Nekoliko nevsakdanja miselnost in delovanje bivšega predsednika Slovenije, kamor med drugim sodi tudi (politično zelo) nenavadno izražanje kritične pozicije do politike in politikov, sta zato še prav posebej zanimiva za preučevanje ideologije, ki jo je bivši predsednik države na ta način širil.

Glede na opisana teoretična izhodišča magistrskega dela lahko postavimo naslednje raziskovalno vprašanje: *Katere diskurze je v svojih blogih uporabljal Janez Drnovšek? Poleg tega bo naloga preverjala hipotezo, da je Janez Drnovšek v svojih blogih uporabljal hibridni diskurz tako, da je rekontekstualiziral politični diskurz z novodobniškim, pri čemer so novodobniški elementi prevladali in podpirali ključne elemente neoliberalnega diskurza.*

Namen naloge je preko jezikovne analize razkriti diskurze Janeza Drnovška v zadnjem obdobju njegovega političnega delovanja. S pomočjo analize terminov s političnega področja bomo ugotavljali, kako je bivši predsednik države reartikuliral določene politične termine in kako je njihovim konceptom z vnašanjem (tipičnih) novodobniških metafor dodajal nove dimenzije pomena.

Hipotezo bomo preverili z metodo kritične diskurzivne analize (KDA), povzete po Normanu Faircloughu (glej npr. Fairclough 1995, 2001, 2003, 2004a, 2004b, 2005b), ki je razvil model analize političnega diskurza (Fairclough 2003). To metodo smo izbrali, ker je »še posebej uporabna za ugotavljanje diskurzov, predvsem pa jezikovnih prvin družbenih sprememb v tekstu in govoru« (van Dijk 1999, 291). Predmet analize so blogi Janeza Drnovška na spletni strani *Gibanja za pravičnost in razvoj*.

KDA se kot eden izmed pristopov h kvalitativni analizi tekstov v prvi vrsti ukvarja z načini, kako so zloraba družbene moči, prevlada in neenakost v družbi ubesedene in vedno znova uporabljene v besedilih, umeščenih v družbeni in politični kontekst (Fairclough 2001, 4). KDA išče rešitve, kako bi se tem neenakostim lahko uprli oziroma jih poskušali spremeniti. Z zavzetjem točno določene pozicije želijo kritični raziskovalci diskurza družbeno neenakost najprej razumeti, nato jo izpostaviti in se ji na koncu tudi upreti.

Faircloughov model analize je sestavljen iz treh ravni, in sicer iz tekstualne analize, analize diskurzivne prakse ter analize družbene prakse. V tej nalogi bomo prvi dve ravni združili.

Na tekstualnem nivoju nas bo najprej zanimalo, kako se v Drnovškovem diskurzu prepletajo politični in novodobniški elementi. Analizirali bomo, kako Drnovšek redefinira ključne termine s področja politike (*politika in politiki, oblast* ipd.) s pomočjo novodobniških pojmov, kot so *zavedanje, zavest, zavedati se* ipd. Zanimalo nas bo, kako poimenuje politiko, politike itd., v kakšnih metaforah in drugih jezikovnih strategijah jih uporablja. Ali se ti pojmi pojavljajo v stavčnih vlogah osebkov (aktivni udeleženci procesov) ali v vlogah predmetov (pasivni udeleženci procesov)? S katerimi vrstami glagolov so posamezni udeleženci (kategorije udeležencev) povezani? Ker gre v določenih primerih za pretiravanje v poimenovanjih oziroma za pretirano uporabo omenjenih novodobniških pojmov ali njihovih sinonimov (angl. *overlexicalization*), bomo obravnavali tudi to posebnost preučevanega diskurza.

Tekstualno analizo bomo sočasno povezovali z drugo ravni (tj. diskurzivno prakso), kar nam bo omogočilo, da bomo hkrati odgovarjali na vprašanja, kot so: na kakšen način bivši predsednik države prepleta politične in novodobniške teme? Kako (re)definira politične pojme? Ali podobno kot v drugih javnih diskurzih tudi v Drnovškovih blogih družbeno vplivne osebe in pojmi prevladujejo v aktivnih vlogah udeležencev in torej izvajajo, vodijo procese in odločajo o udeležencih z manjšim družbenim vplivom? Če je morebiti »politika« v teh vlogah postavljena v podrejen položaj, kdo ali kaj je potem tisti (tisto), ki odloča, nas vodi? Povedano drugače, razlagali bomo, kakšno ideologijo izražajo analizirana jezikovna sredstva oziroma kakšno sporočilo nosi ta specifična kombinacija jezikovnih elementov s tako različnih področij, kot sta politika in novodobniška »duhovnost«.

Tretjo raven analize predstavlja diskusija, kjer nas bo zanimal širši družbeni kontekst preučevanega problema. Povedano drugače, rezultate predhodnih analiz bomo pojasnjevali na družbeni ravni. Med drugim bomo razpravljali o prodoru novodobništva v politiko in njegovih posledicah ter o razlikah in podobnostih med novodobništvom in neoliberalizmom. Kako so blogi Janeza Drnovška vplivali na funkcijo predsednika države pri nas ter dvojnost avtorja kot predsednika države in privatne osebe, bosta nadaljnja predmeta razprave v tej zadnji fazi analize.

V sklepnem delu magistrskega dela bomo povzeli zaključke in omejitve naloge ter izpostavili nekaj novih vprašanj, povezanih z našim raziskovanjem.

2 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA

2.1 OSNOVNA IZHODIŠČA

Kritična diskurzivna analiza izhaja s področja kritične lingvistike (KL), hkrati pa se vse bolj uveljavlja kot naslednica teorije, ki je bila poznana pod tem imenom (glej npr. Wodak 2004b). KDA jezik obravnava kot »družbeno prakso« (Fairclough in Wodak 1997; poudarki dodani) in daje ključen pomen kontekstu, v katerem nastaja določena jezikovna raba, pri čemer jo še zlasti zanima odnos med jezikom in močjo. Izraz kritična diskurzivna analiza se v zadnjem času bolj specifično uporablja za poimenovanje tistega pristopa kritičnih jezikoslovcev, ki za osnovno enoto komunikacije jemlje daljšo diskurzivno enoto besedila (Wodak 2004b, 2).

Zametki KDA segajo še v obdobje pred drugo svetovno vojno, in sicer jih zasledimo v kritični teoriji Frankfurtske šole (po Agger in Rasmussen povzel van Dijk 2001, 352). Sedanji fokus KDA na jezik in diskurz pa so razvili t.i. kritični jezikoslovci, ki so se koncem sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pojavili predvsem v Veliki Britaniji in Avstraliji. Nekje v tem obdobju so tudi druge znanosti začele razvijati svoje veje »kritičnosti«, denimo sociolingvistika, psihologija in družbene vede (prav tam; originalni poudarki). Van Dijk poudarek kritičnosti pri omenjenih disciplinah pripisuje reakciji na prevladujoče uradne (pogosto »nedružbene« ali »nekritične«) paradigme šestdesetih in sedemdesetih let dvajsetega stoletja (prav tam; originalni poudarki).

Kritičnost KDA torej izhaja iz idej Frankfurtske šole, še zlasti iz dela Jürgena Habermasa (glej npr. Wodak 2004a, 2004b), danes pa v širšem smislu pomeni odkrivanje praktičnih povezav med »družbenim in političnim angažiranjem« ter »sociološko informirano sestavo družbe«⁴ (Krings v Wodak 2004b, 2; originalni poudarki), saj priznava, da se v »družbenih zadevah medsebojne povezave ter verige vzrokov in posledic velikokrat zameglijo« in da je prav »kritičnost tista, ki obrača našo pozornost na te povezave« (Fairclough v Wodak, prav tam). Ena izmed postavk KDA je, da so vsi diskurzi zgodovinsko pogojeni in da jih torej lahko v celoti razumemo zgolj v povezavi z njihovim kontekstom (glej npr. Meyer 2004). Zato kritična komponenta v diskurzivni analizi opozarja na distanciranje od jezikovno

---

⁴ angl. *sociologically informed construction of society*

usmerjenih raziskovalcev diskurza, ki analizirajo zgolj izbiro besedišča, brez da bi jo umestili v širši družbeni kontekst ter brez da bi problematizirali odnose moči v diskurzu in analizirali potencialni naboj diskurza za družbene (ne)spremembe. Kritično lingvistiko in kritično diskurzivno analizo najbolj zanima analiza prikritih, pa tudi transparentnih odnosov med strukturami, ki v jeziku izražajo prevlado, diskriminacijo, moč in nadzor. Skratka, KDA skuša kritično preiskovati družbeno neenakost, kot je izražena, nakazana, vgrajena, legitimizirana ipd. v jezikovni rabi oziroma v diskurzu (Wodak 2004b, 3).

V nasprotju s paradigmi drugih diskurzivnih analiz in tekstualne lingvistike, se KL in KDA ne osredotočata zgolj na pisno ali govorno besedilo, temveč ju zanima širši proces nastajanja besedila. Popolna »kritična« obravnava določenega diskurza tako zahteva teoretizacijo in opis tako tistih družbenih procesov in struktur, ki omogočajo nastanek besedila, kot tudi tistih, znotraj katerih posamezniki ali skupine kot družbeno zgodovinski subjekti ustvarjajo pomen v svoji interakciji z besedili (Fairclough in Kress v Wodak 2004b, 2-3; originalni poudarki). Posledično so v vseh kritičnih diskurzivnih analizah prisotni naslednji trije koncepti: moči, zgodovine in ideologije.

Za razliko od nekaterih pristopov pragmatike in tradicionalne sociolingvistike, v katerih so po besedah kritičnih jezikoslovcev kontekstualne spremenljivke preveč preprosto povezane z jezikom kot avtonomnim sistemom (Wodak 2004b, 3), se KL in KDA trudita, da ne bi postavljala preprostih determinističnih povezav med besedili in družbo. Predpostavljata, da je diskurz sestavljen glede na prevlado⁵, da je vsak diskurz zgodovinsko ustvarjen in interpretiran – tj. situiran v času in prostoru, ter da so ideologije skupin z močjo tiste, ki opravičujejo strukture prevlade (prav tam). Kompleksen pristop, ki ga ponujajo kritični analitiki diskurza, omogoča analizo pritiskov od zgoraj ter možnosti upora proti neenakim razporeditvam moči v družbi, ki se pojavljajo kot družbene konvencije. Dominantne strukture uveljavljajo konvencije in jih ponaravljajo, to pomeni, da so v procesu ustvarjanja pomena učinki moči in ideologij zamegljeni in so pridobili stabilne in naravne oblike – takšne, ki so »samoumevne« (prav tam; originalni poudarki). Upor se torej kaže v rušenju teh konvencij in uveljavljenih diskurzivnih praks oziroma povedano drugače – v »kreativnih« dejanjih (Fairclough in Kress v Wodak 2004b, 4; originalni poudarki).

---

⁵ Wodak (glej npr. Vezovnik 2008) v Habermasovem smislu predpostavlja, da vsako govorno situacijo »izkrivljajo« strukture moči, še zlasti v kontrastu do njegove utopije o »idealni govorni situaciji«, kjer racionalen diskurz postane mogoč.

2. 2 INTERDISCIPLINARNOST IN RAZLIČNI PRISTOPI KRITIČNE DISKURZIVNE ANALIZE

Kritične diskurzivne analize ne moremo opredeliti kot zgolj le še eno smer, šolo ali specifično vejo jezikoslovja, ki se ukvarja z diskurzivnimi študijami. Njen cilj je namreč podati drugačen način oziroma drugačno perspektivo postavljanju teorij, analizi in uporabnosti celotnega jezikoslovnega področja (van Dijk 2001, 352). Zato z bolj ali manj kritičnimi perspektivami posega na zelo različna področja, denimo na področje pragmatike, analize pogovorov, retorike, stilistike, sociolingvistike, analize medijev ipd. KDA ni disciplina ali teorija, zanjo je značilen eklekticizem, saj jo zaznamujeta neenoten teoretski okvir in metodološki aparat (Vezovnik 2008, 84). Oziroma gledano z druge plati: KDA lahko izvajamo v okviru ali v kombinaciji s katerim koli pristopom ali poddisciplino humanističnih ali družboslovnih ved (van Dijk 2004, 96).

V KDA najdemo epistemološke teorije, splošne družbene teorije, teorije srednjega dosega ter mikrosociološke, socialnopsihološke, diskurzivne in jezikoslovne teorije (Vezovnik 2008, 84). Pod tem imenom se v grobem združujejo pristopi, ki se kritično opredeljujejo do analiziranih tekstov. Kritična analiza pa je tisti ključni element, po katerem se pristopi KDA razlikujejo od jezikovno-stilnih analiz, ki za razliko od KDA jezika ne obravnavajo v navezavi na družbo, posledično pa ne tematizirajo odnosa med jezikom, oblastjo in ideologijo (prav tam). Skratka, KDA kritično pristopa k družbenim problemom tako, da s pomočjo jezika izpostavlja odnose moči, ki so pogosto prikriti, in hkrati skuša priti do praktično relevantnih zaključkov (Meyer 2004, 15).

Interdisciplinarnost oziroma *transdisciplinarnost*, kot jo poimenuje Fairclough (glej npr. Fairclough 2004a, 2005b) je ena izmed raziskovalnih prednosti KDA. Predmet preučevanja želi namreč pojasniti z zelo širokim razponom perspektiv, hkrati pa neprestano deluje na podlagi povratnih informacij med analizo in zbiranjem podatkov (Meyer 2004, 16). Poleg interdisciplinarnosti, ki predvideva vključevanje različnih raziskovalnih pristopov in metod, želi Fairclough z izrazom »transdisciplinarnost« poudariti tudi hkraten razvoj sodelujočih ved. Gre namreč za takšno sodelovanje različnih disciplin, pri katerem jim skupno delo pomaga pri njihovih (individualnih) razvojih. In sicer se discipline razvijajo skozi skupen proces raziskovanja, v katerem vsaka sprejema logiko druge kot pomoč pri napredku svojega

raziskovalnega pristopa, denimo družbena teorija se lahko razvija s pomočjo nekaterih spoznanj jezikoslovja (Fairclough 2005b, 53). Ker so odnosi med jezikom in družbo tako kompleksni in raznoliki je namreč nemogoče, da bi jih lahko razložili z zgolj eno jezikoslovno vedo.

Vzemimo za primer politiko v ožjem smislu oziroma politike kot specifične, a nikakor homogene skupine elite. Lahko jih vidimo kot oblikovalce specifičnih javnih mnenj in interesov, pa tudi kot seizmografe, ki odsevajo, predvidevajo in reagirajo na morebitne spremembe javnega mnenje ter na izražanje spremenjenih interesov določenih družbenih skupin. Odnosi med mediji, politiko in »ljudstvom« so tako kompleksni, da do sedaj družboslovcem še ni uspelo dobiti jasnih odgovorov na to, kdo vpliva na koga in na kakšen način (Wodak 2004a, 64; originalni poudarki). Zato lahko zgolj interdisciplinarni pristop omogoči, da te zapletene povezave postanejo bolj transparentne. Razmišljanje o teorijah zarote v današnjih globalnih družbah namreč ne vzdrži (prav tam). KDA je tako zgolj ena izmed komponent združitve različnih pristopov pri tovrstnih raziskavah, saj se ne smemo omejiti zgolj na diskurzivne prakse, temveč je treba preučiti tudi širši spekter materialnih in semiotičnih praks. Raziskovanje v KDA mora biti zato multiteoretično in multimetodično, kritično in samoreflektivno (prav tam).

2. 2. 1 Različni pristopi KDA

Obstajajo različni pristopi znotraj KDA, ki pa imajo večinoma skupna teoretska in metodološka izhodišča. Ukvarjajo se z oblastjo, dominacijo, hegemonijo, neenakostjo in diskurzivnimi procesi njihovega razglašanja, prikrivanja, legitimiranja in reproduciranja (Vezovnik 2008, 84). Kritični diskurzivni analitiki se naslanjajo na Hallidayevo sistemsko funkcijsko slovnico, na Bernsteinovo sociolingvistiko ter tudi na delo literarnih kritikov in družbenih filozofov, kot so Pêcheux, Foucault, Habermas, Bakhtin in Voloshinov (glej npr. Wodak 2004b). Načeloma se postopke KDA opredeljuje kot hermenevtičen proces, čeprav ta značilnost zaradi pozicij, ki jih pri svojem delu zavzemajo nekateri avtorji, ni vedno jasno razvidna (Meyer 2004, 16). Če hermenevtiko primerjamo z (vzročnimi) razlagami naravoslovnih znanosti, jo lahko razumemo kot metodo, ki se ukvarja z razlagami pomenov. Vendar moramo opozoriti, da hermenevtičen krog – ki implicira, da lahko pomen enega dela

razumemo zgolj v kontekstu celote, ki pa je po drugi strani seštevek posameznih delov – kaže na problematičnost hermenevitične interpretacije (prav tam). Zato je ob njej nujno potrebno tudi zelo podrobno dokumentiranje samega postopka analize.

Skupna značilnost pristopov KDA je nenazadnje tudi ta, da ne vključujejo analize velikega števila jezikovnih kategorij, temveč se večinoma odločajo za preučevanje zgolj nekaterih jezikovnih sredstev, denimo agentov, metafor, stavčnih procesov, stavčnega naklona ipd. (glej npr. Fairclough 2001, 2004b, 2004c, 2005a; van Dijk 2001, 2004, 2005; Meyer 2004; Wodak 2004a, 2004b), katere potem povezujejo s širšim družbenim kontekstom.

Z vidika raznolikosti znotraj KDA se največkrat izpostavlja razlika med pristopoma Normana Fairclougha in Teuna van Dijka, eden izmed pomembnejših pa je tudi pristop Ruth Wodak (glej npr. Meyer 2004; Wodak 2004b). Fairclough definira odnose med jezikom in družbo v skladu s Hallidayevo sistemsko funkcijsko slovnico⁶ in vidi koncepte diskurzivnih redov na podlagi Foucaulta. Van Dijk (v manjšem obsegu tudi Wodak) pa uvaja sociokognitivno raven, saj uporablja socialnopsihološki model procesa družbene kognicije kot komponente interpretacije besedila, pri čemer kontekst pojmuje kot mentalni model, ki služi za povezavo med diskurzom in družbo (glej npr. van Dijk 2001, 2004, 2005; Wodak 2004a, 2004b). Bistvo tega pristopa je v ugotavljanju, kako kognitivni modeli vplivajo na razumevanje in produkcijo tekstov, pri čemer koncept kognicije služi kot vezni člen med strukturo diskurza in družbeno strukturo.

Wodakova je utemeljiteljica diskurzivno-zgodovinskega pristopa (glej npr. Meyer 2004) in je najbolj lingvistično usmerjena. V nasprotju z drugima dvema je (skupaj z Martinom Reisiglom) eksplicitno osredotočena na teorijo diskurza (glej npr. Reisigl in Wodak 2001). Diskurz razume kot »kompleksen sveženj simultanih in zaporednih, med seboj povezanih jezikovnih dejanj, ki se znotraj družbenih področij dejanj in skozi njih manifestirajo kot tematsko povezani semiotični – govorjeni ali pisni – znaki. Zelo pogosto nastopajo kot »besedila«, ki pripadajo specifičnim semiotičnim tipom, tj. žanrom« (po Wodak navedel Meyer 2004, 21; originalni poudarki). Diskurzivno-zgodovinski pristop opisuje in razvršča

---

⁶ V nasprotju z bolj vplivno tradicijo Noama Chomskyega (2004) znotraj jezikoslovja se sistemsko funkcijsko jezikoslovje ukvarja predvsem z odnosom med jezikom ter drugimi elementi in vidiki družbenega življenja, hkrati je njegov pristop k jezikovni analizi besedil vedno osredotočen na družbeni karakter besedila (Fairclough 2004a, 5). Skratka, sistemsko funkcijsko jezikoslovje je »funkcionalno« v smislu, da prepozna in analizira, kako družbene funkcije, ki jim mora jezik služiti, oblikujejo zgradbo jezika – celo njegovo slovnico zgradbo (Fairclough 2004b, 126; originalni poudarki).

povezave med dejanji, žanri, diskurzi in besedili (Meyer 2004, 22). Čeprav je ta pristop zavezan kritični teoriji, pa v primerjavi z diskurzom in zgodovinsko analizo družbena teorija pri njemu ne igra zelo pomembne vloge (prav tam), saj se na kontekst gleda pretežno z zgodovinskega vidika. Analizira se zgodovinska dimenzija diskurzivnih dejanj oziroma preučujejo se načini, na katere so določeni žanri diskurzov podvrženi časovnim spremembam.

Wodakova podpira Mouzelisov »konceptualni pragmatizem« (Mouzelis v Wodak 2004a), ker je prepričana, da je teorija v družbenih znanostih v krizi in potrebuje svež zagon (Wodak 2004a, 64). Raziskovalec se zato ne sme izčrpavati v teoretičnih labirintih, niti naj se ne trudi preveč z uporabnostjo neuporabnih »velikih teorij«, ampak naj raje razvija konceptualna orodja, ki bodo uporabna za specifične družbene probleme (prav tam; originalni poudarki).

Osrednja točka raziskovanja diskurzivno-zgodovinskega pristopa je politično področje (glej npr. Wodak 2004a), kjer skuša razvijati konceptualne okvire za politični diskurz. Wodak skuša umestiti lingvistične teorije v svoj model diskurza, pri čemer uporablja teorijo argumentacije oziroma seznam topikov (glej npr. Wodak 2004a, 2004b). Pri tem pa ni nujno, da se bodo koncepti, ki so posledica ugotovitev teorije argumentacije, v popolnosti skladali z drugimi raziskovalnimi vprašanji (Meyer 2004, 22). Za Wodakovo je pač najbolj pomemben predvsem pragmatičen pristop (prav tam).

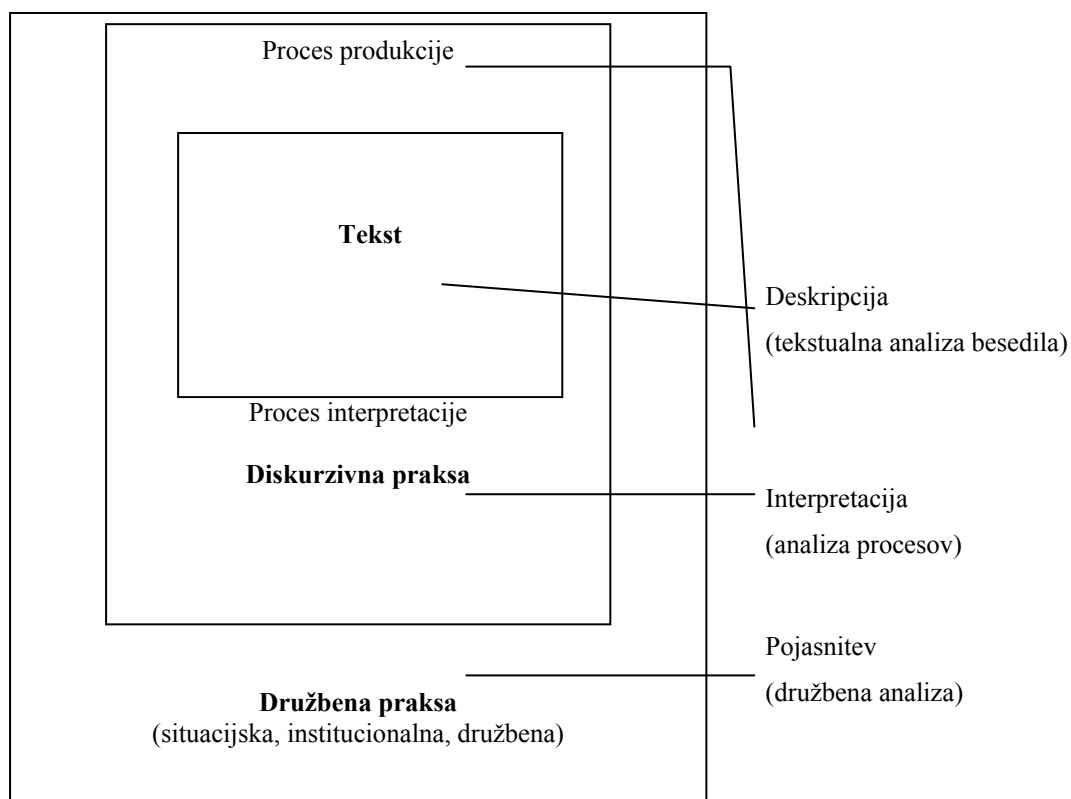
2. 2. 2 Faircloughov pristop kritične diskurzivne analize

V praktičnem delu naloge uporabljamo Faircloughovo metodo analize, zato na tem mestu največ pozornosti namenjamo njegovemu pristopu. Fairclough za razliko od van Dijka ne daje velikega poudarka kognitivnim procesom, ki potekajo ob produkciji in razumevanju diskurzov, temveč se osredotoča na družbene konflikte po Marksistični tradiciji in skuša odkrivati njihove jezikovne manifestacije v diskurzih, pri čemer ga še zlasti zanimajo elementi prevlade, razlik in upora (Meyer 2004, 22). Po Faircloughu ima vsaka družbena praksa svoj semiotični element. Proces ustvarjanja, sredstva produkcije, družbeni odnosi, družbene identitete, kulturne vrednote, zavedanja in semiotika so dialektično povezani elementi družbene prakse (glej npr. Fairclough 2001, 2004a, 2004b) oziroma KDA predstavlja analizo dialektičnih razmerij med semiotiko in drugimi elementi družbene prakse.

Ta pristop niha med fokusom na strukturo in fokusom na dejanje (Meyer 2004, 22), pri čemer se oba ukvarjata z določenim problemom, saj mora KDA slediti emancipacijskim ciljem in se soočati s problemi »poražencev« oziroma »zgub« znotraj določenih oblik družbenega življenja (glej npr. Fairclough 2004a, 2004b, 2004c, 2005a, 2005b; Meyer 2004; van Dijk 2004; Wodak 2004b).

Faircloughov model analize predstavlja spojitev treh različnih teoretskih tradicij: jezikovne analize, interpretivistične ali mikrosociološke tradicije, ki družbene prakse pojmuje kot produkte družbenih akterjev, in makrosociološke tradicije analize družbenih praks v odnosu do družbenih struktur (Vezovnik 2008, 85- 86). Na vsaki ravni gre za drugačno obliko analize in različen predmet raziskovanja (glej Sliko 2. 1). Prva raven je deskriptivna in zadeva jezikovno analizo besedila, temelji pa na kritičnem jezikoslovju in Hallidayevi sistemsko funkcijski slovnici. To konkretno denimo pomeni, da bomo v empiričnem delu naloge na tej stopnji opravili tekstualno analizo Drnovškovih blogov – analizirali bomo načine poimenovanja, uporabo metafor, stavčnih procesov ipd.

Slika 2. 1: Dimenzije diskurza in diskurzivna analiza po Faircloughu

Vir: Erjavec 2007, 49.

Na drugi ravni Faircloughov pristop interpretira odnos med besedilom in interakcijo (glej Sliko 2. 1). Empirično se posveča analizi diskurzivne prakse, ki obsega procese produkcije, distribucije in porabe teksta. V naši analizi to raven združujemo s predhodno. Poleg preučevanja uporabljenih jezikovnih sredstev torej hkrati ugotavljamo, kakšno ideologijo izraža mešanje novodobniških diskurzivnih elementov z elementi političnega diskurza.

Na najvišji ravni pa gre za razlago odnosa med interakcijo in družbenim kontekstom (glej Sliko 2. 1). Tu Fairclough obravnava družbeno prakso, zato ga na tej ravni zanima preučevanje diskurza v odnosu do ideologije, hegemonije in oblasti. V tretjem delu naše analize zato v povezavi s širšim družbenim kontekstom skušamo utemeljiti, zakaj Drnovšek uporablja svojevrsten diskurz, v katerem politične pojme prepleta z novodobniško miselnostjo, oziroma ugotavljamo, kako ta diskurz odseva in sooblikuje spremembe na širši družbeni ravni.

2. 2. 2. 1 Razlaga osnovnih pojmov Faircloughovega pristopa KDA

Kritična diskurzivna analiza je bistveno povezana z nekaterimi pojmi, na katerih temelji tudi Faircloughova metoda. V nadaljevanju zato podrobneje pojasnjujemo, kako Fairclough definira naslednje pojme: *družbena praksa*, *semiotika*, *diskurzi*, *žanri*, *stili*, *družbeni red*, *diskurzivni red*.

Fairclough izhaja iz spoznanja, da je jezik oziroma semiotika neločljiv element vseh materialnih družbenih procesov (Williams v Fairclough 2004a, 205). Družbeno življenje lahko vidimo kot prepletene mreže različnih vrst družbenih praks (gospodarskih, političnih, kulturnih, družinskih itd.). Razlog, da Fairclough koncept družbene prakse postavlja v središče družboslovnega raziskovanja, se skriva v tem, da mu to omogoča kombiniranje perspektive družbene strukture določene prakse ter družbenega dejanja, ki ga ta praksa uresničuje (Fairclough 2004a, 205; 2004b, 122) – obe perspektivi sta namreč v družboslovnem raziskovanju in analizi nujno potrebni. Torej, z izrazom *družbena praksa* Fairclough označuje relativno stabilno obliko družbene aktivnosti (denimo pouk v razredu, televizijska poročila ipd.). Vsaka praksa je praksa produkcije (Fairclough 2004b, 122), je artikulacija različnih družbenih elementov znotraj relativno stabilne konfiguracije, katere

sestavni del je diskurz. *Dejanja produkcije, sredstva produkcije, družbeni odnosi, družbene identitete, kulturne vrednote, zavedanje in semiotika*⁷ so med seboj dialektično prepleteni elementi družbene prakse (Harvey v Fairclough, prav tam in 2004a, 205). To pomeni, da gre za različne elemente, ki pa niso popolnoma ločeni, nepovezani. Obstajajo na način, v katerem vsak »ponotranji« druge, brez da bi jih pri tem kakor koli spremenil ali omejil njihovo delovanje. Povedano drugače: vsi družbeni odnosi, družbene identitete, kulturne vrednote in zavest so delno semiotični (Fairclough 2004b, 123).

Diskurz kot neštveni samostalnik oziroma **semiotika** po Faircloughu na splošno v družbenih praksah nastopa v treh oblikah (Fairclough 2004a, 206). Prvič, pojavlja se kot del družbene dejavnosti znotraj prakse. Denimo, en del opravljanja poklica (npr. predsednika države) je uporaba jezika na določen način.

Drugič, semiotika se pojavlja v predstavah oziroma prezentacijah. Družbeni akterji znotraj katere koli prakse med svojim delovanjem (glede na svojo vlogo) ustvarjajo prezentacije o drugih praksah, kakor tudi (»refleksivne«) prezentacije svoje lastne prakse. Skratka, »rekontekstualizirajo« druge prakse (Bernstein in drugi v Fairclough, 206; originalni poudarki), tj. – jih vključujejo v svojo prakso. Prezentacijo lahko torej definiramo kot proces družbenega ustvarjanja praks, ki vključuje tudi povratno lastno ustvarjanje – prezentacije vstopajo v družbene procese in prakse ter jih spreminjajo.

Tretjič, semiotika se pojavlja v načinih obstajanja, v ustvarjanju identitet (prav tam) – denimo identiteta političnega vodje, kot je bil Janez Drnovšek, je delno diskurzivno ustvarjen način obstajanja.

Semiotika kot del družbene dejavnosti tvori žanre. **Žanri** so semiotičen rezultat različnih načinov delovanja in ustvarjanja družbenega življenja (glej npr. Fairclough 2004a, 2004b). Primeri: vsakdanji pogovor, sestanki v različnih vrstah organizacij, politični in drugi intervjuji ipd. Semiotika v prezentiranju in samoprezentiranju družbenih praks tvori diskurze. **Diskurzi** (štveni samostalnik) so različne predstavitve družbenega življenja, skladne s postavljenimi vlogami – različno postavljeni družbeni akterji »vidijo« in prezentirajo družbeno življenje na

---

⁷ Fairclough v članku iz leta 2004b na mestih, kjer je prej (glej npr. 2001) uporabljal izraz *diskurz* v širšem smislu (neštveni samostalnik), uporablja izraz *semiotika*. Prav tako je iz skupine elementov, ki sestavljajo vsako prakso izločil čas in prostor ter predmete (glej Fairclough 2004b).

različne načine, v različnih diskurzih. Na primer življenje revnih in zapostavljenih je prezentirano z različnimi diskurzi v družbenih praksah vladanja, politike, zdravstva in družbene znanosti, ter z različnimi diskurzi znotraj vsake izmed teh praks, odvisno od različnih vlog družbenih akterjev. Janez Drnovšek denimo za svoje izražanje mnenja o nepravilni ureditvi sodobnega družbenega sistema uporablja drugačen diskurz kot pa lastnik kakšne ameriške multinacionalke. Nazadnje semiotika kot način obstajanja tvori tudi *stile* – npr. Fairclough (prav tam) navaja, da lahko govorimo o stilih poslovnežev ali pa političnih voditeljev.

Družbene prakse, mrežno povezane na točno določen način, tvorijo *družbeni red* (glej npr. Fairclough 2001, 2003, 2004a, 2004b). Primera družbenega reda sta denimo neoliberalni globalni red ali pa izobraževalni sistem v določeni skupnosti. Diskurzivni oziroma semiotični del družbenega reda Fairclough (prav tam) imenuje *red diskurza* oziroma *diskurzivni red*. Diskurzivni red nam pove, na kakšen način so različni žanri, diskurzi in stili med seboj mrežno povezani oziroma povedano drugače: diskurzivni red kaže na semiotične razlike znotraj in med družbenimi redi. Različni načini ustvarjanja pomena, tj. različni diskurzi, žanri in stili, namreč razkrivajo, kakšni odnosi vladajo v določeni družbi (Fairclough 2004b, 124).

Eden izmed vidikov, ki jih je vredno preučevati v teh odnosih, je prevlada. Izkaže se, da so v določenem diskurzivnem redu nekateri načini ustvarjanja pomena dominantni oz. prevladujoči, medtem ko so drugi obrobni, nasprotni ali »alternativni« (prav tam; originalni poudarki). Za analizo diskurzivnih redov je zato lahko zelo uporaben politični koncept *hegemonije* (Butler v Fairclough 2004a, 207). Vzpostavljanje semiotičnih razlik na določenem družbenem področju namreč lahko postane hegemonsko. Povedano drugače, v določenem družbenem redu obstajajo diskurzi, ki so si izborili hegemonski položaj in so postali del »zdravega razuma«. To pa nadaljnje pomeni, da ti diskurzi podpirajo nadvlado enih ljudi nad drugimi. Po drugi strani pa ne smemo pozabiti na dejstvo, da je hegemonija hkrati vedno v večji ali manjši meri na udaru bojev za prevlado. Zato na diskurzivni red ne moremo gledati kot na strogo zaprt in nespremenljiv sistem, temveč gre za odprt sistem, ki je vedno odvisen tudi od dogajanj v dejanskih interakcijah (Fairclough 2004a; 2004b).

2. 2. 2. 2 Dialektična povezanost diskurza in drugih elementov družbene prakse

Odnos med diskurzom in drugimi elementi (dejanja in sredstva produkcije, družbeni odnosi, družbene identitete, kulturne vrednote, zavedanje) družbene prakse je dialektičen – diskurz ponotranja in je ponotranjen v drugih elementih, brez da bi drug drugega spreminjali. Če na dialektičnost diskurza pogledamo z zgodovinskega vidika, tj. z vidika procesov družbenih sprememb, se pojavi vprašanje, kako potekajo procesi ponotranjenja.

Pomagajmo si s Faircloughem (2004a) in skušajmo odgovor ponazoriti s pomočjo razlage konceptov »ekonomija znanja« in »družba znanja«. Omenjena koncepta predpostavljata, da hitre spremembe v ekonomskih in družbenih procesih usmerja znanje – torej, da do teh sprememb prihaja zaradi proizvodjanja, kroženja in uresničevanja znanj v ekonomskih in družbenih procesih (Fairclough 2004a, 207). Seveda znanje (znanost, tehnologija) že od nekdaj igra pomembno vlogo v ekonomskih in družbenih spremembah, toda Fairclough želi v tem primeru opozoriti na dramatično povečanje te pomembnosti. »Vladanje znanja« (angl. *knowledge-driven*) namreč v bistvu pomeni tudi »vladanje diskurza«: znanja se ustvarjajo in krožijo kot diskurzi in proces, skozi katerega se diskurzi uresničujejo v ekonomijah in družbah, je prav proces dialektičnosti diskurza in drugih elementov družbenih praks (prav tam).

Diskurzi vključujejo predstave o tem, kakšne so bile in so stvari, pa tudi imaginarne podobe – predstave o tem, kakšne bi stvari lahko ali pa morale biti. Znanja v ekonomiji znanja in družbi znanja so imaginarne podobe v tem smislu, so torej projekcije možnih stanj stvari, »mogočih svetov« (Fairclough 2004a, 207; originalni poudarki). Te imaginarne podobe so lahko udejanjene kot dejanske (mreže) praks, se pravi, da naslikane dejavnosti, subjekti, družbeni odnosi itd. postanejo realni. V tem primeru gre za materializacijo diskurzov – ekonomski diskurzi postanejo materializirani denimo v orodju ekonomske proizvodnje, vključno s »hardwarom« (tovarniški obrat, strojna oprema itd.) in »softwarom« (sistemi managementa itd.), (Fairclough 2004b, 208).

Fairclough v kontekstu procesiranja diskurzov uporablja tudi izraz »vsiljenje« (angl. *inculcation*)⁸, in sicer pravi, da so diskurzi kot imaginarne podobe lahko vsiljeni tudi kot novi

---

⁸ V velikem angleško-slovenskem slovarju (DZS) za samostalnik »inculcation« najdemo prevod »vbijanje v glavo«, »zabičevanje«; za glagol »inculcate« pa: »vtisniti«, »vbijati v glavo«, »zabičiti«, »zabičevati«.

načini obstajanja, nove identitete. Splošno znano je, da so nove ekonomije in družbene oblike odvisne od novih subjektov – denimo, »taylorizem« je bil kot proizvodnja in sistem managementa odvisen od sprememb v načinih obstajanja, sprememb identitet, delavcev itd. (Gramsci v Fairclough, prav tam). Na proces »spreminjanja subjekta« lahko gledamo z vidika vsiljenja novih diskurzov. Pri vsiljenju gre za to, da ljudje začnejo »posedovati« diskurze, se postavljati znotraj njih, skratka, začnejo delovati, razmišljati, govoriti in videti sebe v smislu novih diskurzov. Vsiljenje je kompleksen proces in, tako meni Fairclough, na splošno ne tako trden kot udejanjanje (prav tam). Korak na poti k vsiljevanju je širjenje retorike, vendar moramo opozoriti, da ljudje kljub temu da se mogoče naučijo novih diskurzov in jih uporabljajo za določene namene, lahko hkrati zavestno ohranjajo distanco do njih (prav tam).

Po drugi strani pa je eden izmed misterijev diskurzivne dialektike proces, v katerem to, kar se je začelo z zavestnim uvajanjem in širjenjem (neke nove) retorike, na koncu postane »neločljivo povezano« s samo prakso – ljudje še sami ne vedo, kdaj so postali sestavni del določenega diskurza. Povedano drugače: če so delavci ob prihodu neoliberalizma slišali za »fleksibilnost«, »liberalizacijo« in podobne izraze, so se šele z zaprtjem tovarne, v kateri so delali dvajset let ali več, zavedli, da so postali nedeljivi del diskurza o novih »priložnostih«, »izzivih«, kot izgubo službe poimenuje neoliberalni diskurz (glej npr. Fairclough 2004c, 2005b; poudarki dodani).

Dialektični proces pa se z udejanjenjem in vsiljevanjem še ne konča (Fairclough 2004a, 208). Družbeno življenje je reflektivno. To pomeni, da ljudje ne samo delujejo in interaktivno sodelujejo znotraj mrež družbenih praks, temveč hkrati interpretirajo in prezentirajo sebi in drug drugemu, kaj počnejo. Te interpretacije in prezentacije pa posledično oblikujejo in preoblikujejo to njihovo početje. Ljudje neprestano interpretirajo in prezentirajo druge ljudi, pri čemer raznovrstni strokovnjaki in znanstveniki z družboslovnega področja (vključno z raziskovalci diskurza) niso nobena izjema (prav tam). Vse to vpliva na to, kako so načini delovanja in interakcije ter načini obstajanja (vključno z diskurzivnimi vidiki, žanri in stili) prezentirani v diskurzih. Denimo javno nastopanje strokovnjakov o podnebnih spremembah je pomembno vplivalo na to, da so se tudi politiki zavedli tega problema in ga začeli vključevati v svoje govore in agende (denimo tudi Janez Drnovšek). Hkrati je to vzpodbudilo vsaj nekatere ljudi, da so začeli živeti na okolju bolj prijazen način. In to nadaljnje prispeva k ustvarjanju novih imaginarnih podob, ki so potem lahko udejanjene in vsiljene. Skratka, gre

za dialektiko, ki vsebuje premike skozi različne družbene elemente, vključno s premiki med materialnim in nematerialnim, ter premike znotraj semiotike med diskurzi, žanri in stili.

Fairclough (2004a, 209) pa hkrati opozarja, da lahko pride novi diskurz v institucijo ali organizacijo, brez da bi bil udejanjen ali vsiljen. Lahko da je udejanjen, a kljub temu nikoli do konca vsiljen. Kot primer denimo navaja, da so se managerski diskurzi v veliki meri udejanili znotraj britanskih univerz (npr. postopki ocenjevanja zaposlenih, vključno z novim žanrom »ocenitvenega intervjuja«), vendar večina akademikov teh diskurzov ne jemlje za svoje, si jih ne lasti (prav tam). Na diskurz Janeza Drnovška bi lahko gledali kot na nov diskurz, ki ga je bivši predsednik udejanil v družbeni praksi predsednika države, vendar mu ga ni uspelo tudi vsiliti. Drnovškov naslednik Danilo Türk namreč uporablja drugačen diskurz. Skratka, za vsak posamezen primer moramo upoštevati pogoje, ki dialektiki diskurza odpirajo možnosti delovanja ali pa jih po drugi strani omejujejo, kar potrjujejo teorije o »družbenem konstruktivizmu« (Sayer v Fairclough 2004a, 209). V sodobni družbeni znanosti je uveljavljeno prepričanje, da so bile ali so družbene entitete (institucije, organizacije, družbeni agenti itd.) konstruirane skozi družbene procese (Fairclough 2004a, 209). Ker so ljudje te procese sprejeli, to kaže na učinkovitost diskurzov: družbene entitete so v nekem smislu učinki diskurzov. Se pa lahko družbeni konstruktivizem izkaže za problematičnega tam – tako Fairclough – kjer ne upošteva relativne (ne)trdnosti in (ne)stalnosti družbenih entitet ter njihovega upora proti spremembam (prav tam). Celo močni diskurzi, kot so novi diskurzi managementa, se namreč lahko srečajo s stopnjami upora, ki lahko preprečijo tako njihovo udejanjenje kot tudi vsiljenje. Zato Fairclough (prav tam) vedno znova opozarja, da je pri uporabi dialektične teorije diskurza v družboslovni raziskavi treba od primera do primera upoštevati okoliščine, v katerih je diskurz nastal. Od teh okoliščin je namreč odvisno, ali se bodo družbene entitete uprle novim diskurzom in posledično tudi, kakšno stopnjo bo ta upor dosegel.

2. 2. 3 Pomanjkljivosti KDA

Kritična diskurzivna analiza je v zadnjih dvajsetih letih postala precej uveljavljena družboslovna disciplina (glej npr. Vezovnik 2008). To pa je hkrati spodbudilo kritike, da podrobneje preučijo njene pristope raziskovanja.

KDA (včasih implicitno, včasih eksplicitno) trdi, da ima njeno delo demistifikacijske in emancipacijske učinke (glej npr. Fairclough 2001, 2003, 2004a, 2004b, 2005b; Meyer 2004; Wodak 2004a). Ob tem se najprej postavlja vprašanje, ali si domnevno znanstveno prizadevanje sploh lahko dovoli družbeno in politično motivacijo, čemur nato sledi dvom nekaterih avtorjev (glej npr. Chilton 2005) o kredibilni učinkovitosti KDA, tj. o KDA kot sredstvu družbene pravičnosti (Chilton 2005, 21). Za Widdowsona je že sam pojem kritična diskurzivna analiza kontradiktoren, saj gre po njegovem mnenju za ideološko interpretacijo in je zato ne moremo imenovati analiza (Widdowson 1995). Omenjeni avtor je prepričan, da je KDA dvojno pristranska: najprej se postavi na stran nekega ideološkega prepričanja in potem za analizo izbere takšna besedila, ki potrjujejo favorizirano interpretacijo (Widdowson 1995, 169). Analiza bi morala pomeniti preučevanje različnih interpretacij, kar pa pri KDA ni mogoče, saj si že na samem začetku ustvari svoje mnenje (prav tam).

Greg Philo (2007) opozarja na tematizacijo konteksta v KDA. KDA očita, da v ospredje postavlja le analizo teksta, pri čemer pa pozabi na pomembne vplive, ki jih imata na tekst njegova produkcija in sprejemanje s strani občinstva. KDA analitično prevečkrat ostaja na ravni teksta in ne pokaže, od kod izvirajo posamezni konkurenčni diskurzi in kako so povezani z različnimi družbenimi interesi (Vezovnik 2008, 86). Tudi Erjavčeva (2004) opozarja, da KDA diskurz razume predvsem kot besedilo in zanemarja produkcijo in recepcijo tega besedila. Iz tega sledi tudi težava pri razpoznavanju različnih zunanjih, predvsem ideoloških dejavnikov reprezentacije in pomanjkanje analiz, ki bi pokazale, kako različna občinstva interpretirajo posamezne tekste (Philo 2007, 185).

Čeprav pri pristopu Teuna van Dijka kognicija deluje kot vezni člen med strukturo diskurzov in strukturo družbe, pa je po mnenju nekaterih kritikov eden izmed najbolj zapostavljenih vidikov pri KDA prav psihološka in kognitivna stran sprejemanja in ustvarjanja diskurzov. Paul Chilton KDA očita, da zanemarja spoznanja psihologije in kognitivnih znanosti, da se izogiba ne samo generativni lingvistiki, temveč tudi kognitivni lingvistiki (Chilton 2005, 21). Omenjeni avtor namreč meni: če se KDA ukvarja s človekovim razumevanjem in znanjem, potem bi jo moralo na prvem mestu zanimati, kaj se dogaja v človekovi glavi (Chilton 2005, 23). Jezik nastaja in se interpretira v človekovih možganih, zato je sodeluje z drugimi kognitivnimi kapacitetami in motoričnimi sistemi (prav tam). Če je torej uporaba jezika (diskurz) povezana z »ustvarjanjem« znanja o družbenih objektih, identitetah, procesih itd.,

potem to ustvarjanje lahko poteka zgolj v možganih udeležencev interakcije (prav tam; originalni poudarki).

Chilton je do KDA kritičen tudi z vidika družbenih učinkov. Dvomi namreč v njene teoretične prispevke k družboslovnim znanostim, bolj specifično k lingvistiki (Chilton 2004, 22). Z izjemo zgodnjih poskusov lingvistov, zbranih okoli Fowlerja, Kressa in Hodga, v kasnejših poskusih naj KDA ne bi veliko pripomogla k znanstvenemu razumevanju jezikovne sposobnosti pri homo sapiensih (prav tam). In prav to Chiltona čudi, saj lingvisti KDA tako zelo poudarjajo pomembnost vloge, ki jo jezik igra v družbenem in političnem življenju.

KDA bi mogoče lahko pripisali pedagoško vlogo, toda v tem primeru je njeno delo enako delu katere koli politično ozaveščene osebe, pravi Chilton (2005, 46). Če pa si KDA postavlja znanstvene raziskovalne cilje, potem se mora – po tradiciji zahodnega znanstvenega raziskovanja – nujno ločiti od družbenih in političnih ciljev (prav tam).

Glede na povedano lahko rečemo, da kritiki KDA očitajo pomanjkljivosti, katere večinoma priznavajo tudi kritični analitiki diskurza sami oziroma se jih zavedajo in jih jemljejo v zakup. Še najbolj utemeljena se zdi kritika o pristransko izbranem materialu za analizo oziroma o njegovi pomanjkljivi obdelavi (glej npr. Widdowson 1995; Meyer 2004), saj diskurzi, ki jih pri svojem delu obravnavajo pripadniki KDA, običajno res potrjujejo ideološke teze, postavljene na začetku raziskovanja (glej npr. Fairclough 2001, 2003, 2004a, 2004b, 2004c, 2005a, 2005b; van Dijk 2002, 2004, 2005; Wodak 2004a).

V določenem obsegu lahko pritrdimo tudi kritiki o teoretični pomanjkljivosti, vendar se ne moremo v popolnosti strinjati s Chiltonom, da KDA v celoti zanemarja spoznanja kognitivnih znanosti in psihologije, saj van Dijkov model kritične analize temelji prav na kogniciji. Lahko bi rekli, da KDA teoretično dostojno zastavi pristope raziskovanja – »/.../ dobra KDA mora vključevati najboljša dela raznolikih, slavnih ali ne, ljudi, z različnih področij, držav, kultur in raziskovalnih usmeritev« (van Dijk 2004, 95-96) – vendar se kasneje pri samem raziskovalnem procesu izkaže, da šepa pri vključevanju teorij o družbeno-ekonomskih in političnih pogojih, v katerih nastaja verbalna komunikacija, oziroma na določenih mestih praktičnim ugotovitvam analize manjka dostojna teoretična obravnava (glej npr. Chilton 2005; Philo 2007; Vezovnik 2008).

Da si KDA zastavlja emancipacijske cilje, je del bistva njenega poslanstva, zato jo ne moremo obravnavati kot druge tradicionalne (družboslovne) znanosti, kot to počne Widdowson, in ji očitati pomanjkljivosti znanstvenosti pri raziskovanju. Kot smo videli v prejšnjih poglavjih, KDA namreč sama priznava svojo pragmatično usmerjenost in uvedbo modernejših pristopov – tj. takšnih, ki dajejo (uporabne) rezultate in lahko (pozitivno) prispevajo k spremembam v družbi – in si niti ne domišlja, da izpolnjuje tradicionalne kriterije znanstvenega raziskovanja (glej npr. Fairclough in Wodak 1997; van Dijk 2001, 2002, 2004, 2005; Fairclough 2004a, 2004b, 2005a; Jäger 2004; Meyer 2004; Wodak 2004a; 2004b). Bistveno za raziskovalce, ki uporabljajo metode KDA, je njihovo zavedanje o vlogi, ki jo imajo v družbi (van Dijk 2001, 352). Nadaljujejo namreč tradicijo tistih ved, ki zavračajo možnost objektivne znanosti. Prepričani so, da sta znanost in še zlasti diskurz nedeljiva dela družbene strukture, saj nastajata v družbeni interakciji, zato sta hkrati tudi podvržena družbenim vplivom. Namesto da bi zanikali te odnose med znanostjo in družbo, želijo raziskovalci KDA ta razmerja preučevati, jih ovrednotiti in nato spoznanja uporabiti pri postavljanju novih praks znanstvenega preučevanja (van Dijk 2001, 353). Teoretična postavitev, opis in razlaga so – tudi v diskurzivni analizi – družbenopolitično umeščeni, ne glede na to ali smo to dejstvo pripravljene sprejeti ali ne (prav tam).

Naj poglavje o pomanjkljivostih KDA sklenemo z zaključkom, da se s Chiltonom ni mogoče strinjati niti, ko ta avtor KDA očita neukvarjanje z globljimi filozofskimi vprašanji o človekovi volji, delovanju in etični odgovornosti (Chilton 2005, 46). Za KDA so namreč tovrstna vprašanja ključnega pomena. Brez dvoma pa drži, da je mogoče tovrstne probleme reševati bolj poglobljeno od nekaterih dosedanjih poskusov KDA in ne ostajati (zgolj) pri njihovi površinski obravnavi.

3 JEZIK, IDEOLOGIJA IN MOČ

Kritična diskurzivna analiza je analiza dialektičnega odnosa med semiotiko in drugimi elementi družbenih praks (Fairclough 2004b, 123). Zanimajo jo odnosi med jezikom in močjo (Wodak 2004b, 2), še zlasti v radikalnih spremembah, ki potekajo v družbi današnjega časa: kakšno vlogo ima diskurz znotraj procesov sprememb, kako se spreminjajo odnosi med diskurzom in širšo semiotiko ter drugimi družbenimi elementi znotraj mreže praks. Na vlogo diskurza v družbenih praksah ne moremo gledati kot samoumevno, njegovo vlogo je treba vzpostaviti skozi analizo. Diskurz je lahko v eni praksi ali nizu praks bolj pomemben in opazen kot v drugih, prav tako se lahko njegova pomembnost skozi čas spreminja (Fairclough 2004a, 205-206).

Koncepti moči, zgodovine in ideologije so nepogrešljivi del kritične diskurzivne analize (Wodak 2004b, 3). Povedano z drugimi besedami: jezik igra ključno vlogo pri uveljavljanju, poustvarjanju in spreminjanju ideologij (glej npr. Fowler 1986; 1991). V naslednjih odstavkih predstavljamo ideologijo predvsem v smislu načinov razmišljanja, ki (ponovno) ustvarjajo in odsevajo strukture moči v družbi, opozarjamo na prikrito izražanje ideologije (zlasti na »naturalizacijo« in »zdrav razum«) v diskurzih ter izpostavljamo jezik kot predmet družbenih spopadov.

3. 1 IDEOLOGIJA IN DISKURZ

Fairclough ideologijo definira kot konstrukcijo pomenov, ki pripomorejo k nastajanju, reprodukciji in spreminjanju razmerij dominacije (Vezovnik 2008, 89), na splošno pa KDA sprejema definicijo ideologije po van Dijk, in sicer, da so ideologije »sistem idej« in zato zavzemajo prostor v simboličnem polju misli in prepričanj, tj. znanja (glej npr. van Dijk 1999). Obe definiciji bolj ali manj izhajata iz misli Antonia Gramscija, ki h KDA prispeva predvsem z rekonceptualizacijo klasičnega marksističnega oziroma Leninovega koncepta hegemonije (Simon v Vezovnik 2008, 90), in pravi, da je *ideologija*: »/.../ množica idej, pomenov in praks, ki so, kljub temu da se predstavljajo kot univerzalne resnice, zemljevidi pomenov, ki podpirajo oblast določenih družbenih skupin,« in nadaljuje, da, »v tem smislu

ideologija deluje tako, da se podrejene skupine podrejajo, ker sprejemajo svetovno-nazorski pogled na svet, ki ga ponujajo dominantne skupine, za svojega oziroma kot nekaj samoumevnega« (Stankovič 2002, 23).

Ideologija za KDA predstavlja pomemben aspekt vzpostavljanja in ohranjanja neenakih razmerij moči v družbi (Wodak 2004b, 10). Glede na to, da je »diskurz v današnjem svetu eden od pomembnejših »virov« preživetja ideologij« (Praprotnik 1999, 54; originalni poudarki), je presežek kritične diskurzivne analize v tem, da želi odkriti, kako so ideologije zakoreninjene v diskurzih, ki jih ljudje uporabljamo »samoumevno«. Za razpoznavanje očitnega in predvidljivega izražanja nekega ideološkega pogleda namreč pogosto zadostuje, da besedilo pozorno preberemo ter ugotovimo, katere teme so predstavljene, kateri viri so bili uporabljeni, čigava razmišljanja so navedena ipd. Kritično jezikoslovje pa to preučevanje nadgrajuje s tem, da analizira tako okoliščine nastanka besedila kot tudi, kako podrobne strukture v jeziku potuhnjeno in hkrati nepretrgoma oblikujejo določene ideje ter med ljudmi krepijo prepričanja, ki te ideje zagovarjajo (Fowler 1991, 231). Ideologija je namreč najbolj učinkovita takrat, ko je njeno izražanje najmanj opazno. Najzanesljivejši ideološki učinki so tisti, ki za to, da se uresničujejo, ne potrebujejo besed, ampak svobodo delovanja in molk pajdaštva (Bourdieu 2002, 232).

Neopaznost ideologije je torej dosežena, če je ideologija izražena – ne z eksplicitnimi elementi diskurza, temveč z okoliščinskimi predvidevanji. Ta predvidevanja po eni strani vodijo avtorja besedila, da svet ubesedi na točno določen način, po drugi strani pa usmerjajo prejemnika besedila, da si besedilo na točno določen način razlaga. Zavedati se je namreč treba, da najbolj avtomatične ideološke predpostavke, ki jih aktiviramo za ustvarjanje razumljivih razlag določenega besedila, odpirajo zelo malo možnosti, da bi te predpostavke postale predmet zavestnega preučevanja. S tem pa se ideološka pozicija ubesedenega le še krepi (glej npr. Fairclough 2001). Če velika večina ljudi v neki skupnosti ali instituciji v določeni družbeni situaciji ustvarja diskurz, ki se ji zdi v skladu z »zdravim razumom«, samoumeven, potem s tem ohranja razporeditev družbene moči v tej skupnosti. V povezavi s tem je podobno kot Bourdieu razmišljal tudi Gramsci, ki pravi, da kulturno vodstvo določenih slojev ni doseženo s silo ali prisilo, ampak je v bistvu zagotovljeno s strinjanjem podrejenih (Gramsci v Stankovič 2002, 24). Temu lahko dodamo še spoznanje o nasprotnem: tem bolj različne poglede imajo pripadniki neke skupnosti, tem več je možnosti, da se bo v njihovi družbi kaj spremenilo (Fairclough 2001, 73).

V zvezi s preučevanjem ideologije Wodakova navaja Thompsona, za katerega je tovrstno raziskovanje preučevanje »načinov, kako simbolične oblike vseh vrst ustvarjajo in izražajo pomen« (Thompson v Wodak 2004b, 10). Vključeno je tudi raziskovanje družbenega konteksta, znotraj katerega se simbolične oblike uporabljajo in razvrščajo. Raziskovalca zanima, ali te oblike ustvarjajo oziroma ohranjajo odnose nadvlade (prav tam). Fairclough pa denimo predlaga nekakšen modificiran pogled na kritiko ideologije, v katerem trdi, da so nekatere reprezentacije sveta (ali diskurzi) resničnejši od drugih (Vezovnik 2008, 89). Tovrstna interpretacija v osnovi izhaja iz razlikovanja med mislijo in realnim objektom oziroma diskurzivnimi in zunajdiskurzivnimi elementi družbe in je – kot smo videli v poglavju o pomanjkljivostih KDA – na ravni operacionalizacije problematična, saj implicira raziskovalčevo »razsodbo« o bolj ali manj ideoloških vsebinah⁹, implicira pa tudi nekatere epistemološke probleme, kot je npr. znanstvena reflektivnost (prav tam). V pomoč ji je lahko diskurzivna teorija Laclaua in Mouffove (1987), ki je kritična do klasičnega koncepta ideologije (prav tam). Ta teorija dekonstruira objektivnost in se, v nasprotju s tradicionalno kritiko ideologije, zaveda, da ne more ponuditi ideološko neoporečnih resnic. Kajti analitik je vedno že del določene diskurzivne formacije, znotraj katere je konstituiran kot subjekt (po Howarthu in drugih povzela Vezovnik 2007, 90).

3. 2 JEZIK IN MOČ

Pri moči gre za odnose razlik ter še zlasti za posledice, ki nastajajo zaradi razlik v družbenih strukturah (Wodak 2004b, 11). Neprestana povezanost med jezikom in drugimi družbenimi elementi zagotavlja, da je jezik povezan z družbeno močjo na različne načine: jezik kaže na moč, jo izraža in je udeležen v procesih, kjer se zanjo tekmuje ali se jo izziva (prav tam). Povedano drugače, ideološki spopadi oziroma prizadevanja (v kolikor ne gre za uporabo fizičnega nasilja) se začnejo pri jeziku. Vendar je potrebno poudariti, da za KDA jezik sam po sebi nima moči, moč dobi šele s tem, ko (in kako) ga uporabljajo (vplivni) ljudje (Wodak 2004b, 10). Moč ne izhaja iz jezika, se pa z jezikom moč lahko izzove in spodkopa; jezik lahko spremeni porazdelitev moči v družbi na kratek ali dolgi rok (Wodak 2004b, 11).

---

⁹ Tako je za Fairclougha denimo oglaševanje bolj ideološko kot fizika (Fairclough v Vezovnik 2008, 89).

Kritično diskurzivno analizo zato najbolj zanima, kako jezik uporabljajo tisti, ki imajo moč in so odgovorni za neenakosti v družbi, hkrati pa imajo sredstva in priložnost, da to stanje izboljšajo. Bourdieu v zvezi s tem pravi, da razmerja moči niso nikoli zgolj razmerja moči, temveč da vsako izvrševanje moči spremlja tudi govor, ki hoče upravičiti moč tistega, ki jo izvršuje. Uporaba jezika na točno določen, zaveden ali ne, način ustvarja prepričanja o svetu, vzpostavlja odnose med ljudmi, spreminja družbene ureditve (Bourdieu 2003, 109).

Zaradi svojega »vpliva« je jezik sam po sebi predmet družbenih spopadov in eden izmed ciljev KDA je »demistificirati« diskurze z dešifriranjem ideologij (Wodak 2004b, 10; originalni poudarki). Moč se ne kaže zgolj skozi uporabo določenih jezikovnih sredstev znotraj besedila, temveč tudi z nadzorom, ki ga ima udeleženec družbenega dogodka v smislu uporabe žanrov besedila. In pogosto se moč izraža ali pa se ji je mogoče upreti prav skozi žanre, ki se jih povezuje z določenimi družbenimi dogodki (Wodak 2004b, 11). Če ima namreč nekdo moč, da določa, kakšne uporabe besed ali katere jezikovne norme so v določenem diskurzu legitimne oziroma »pravilne«, »primerne«, potem je s tem že izražen pomemben segment družbene in ideološke moči in s tem izvor ideoloških spopadov (Fairclough 2001, 73).

Kako moč in nadvlada prihajata do izraza, je odvisno od specifičnih družbenih področij (politika, mediji, pravo, izobraževanje, znanost ipd.). Povezana sta z njihovimi profesionalnimi elitami in institucijami ter s pravili in navadami, ki na teh področjih in v teh institucijah tvorijo ozadje vsakodnevnega ustvarjanja moči skozi diskurz (van Dijk 2001, 368). Žrtev ali naslovnik takšne moči je navadno javnost oziroma prebivalci na splošno, »mase«, klienti, subjekti, občinstvo, študenti in druge skupine, ki so odvisne od institucionalne moči in moči organizacij (prav tam; originalni poudarki).

Treba pa je dodati, da moči dominantne skupine nimajo od danes. Vse tovrstne teorije predpostavljajo, da obstajajo specifični zgodovinski razlogi, zakaj ljudje začnejo čutiti, razmišljati, predstavljati in si želeli tako, kot čutijo, razmišljajo, si predstavljajo in si želijo (Eagleton v Wodak 2004b, 10). Ali povedano drugače, današnja ustaljena raba jezika v določenih jezikovnih situacijah in razmerja, ki vladajo v jeziku, so posledica preteklih zmag in porazov v teh prizadevanjih (glej npr. Lukšič in Kurnik 2000; Fairclough 2001, 73).

3. 3 »NATURALIZACIJA« IN »ZDRAV RAZUM« V JEZIKU

Če določen tip diskurza v določeni instituciji prevladuje v tolikšni meri, da so »prevladani« tipi bolj ali manj v celoti zatrti, potem dobimo občutek, da nam ni dana izbira, kateri diskurz bomo uporabili, temveč se nam bo zdel prevladujoči tip diskurza edini mogoč. Fairclough (2001, 76) ta pojav poimenuje (angl.) *naturalization*, **naturalizacija**, ter ga definira kot proces, v katerem določena jezikovna sredstva v točno določenih okoliščinah uporabljamo samoumevno, brez zavestnega in kritičnega premisleka. Navedeni avtor omenja še drug pojem, in sicer (angl.) *common sense*, **zdrav razum**. Ker določena jezikovna sredstva uporabljamo z »zdravim razumom«, se nam zdijo jezikovne vloge, ki jih odpira točno določen diskurz, edine sprejemljive. Kritično jezikoslovje pa opozarja, da se je treba upreti prav tem »naravnim« dejstvom diskurza in njegovemu poteku, ki ga impliciramo s svojim »zdravim razumom«.

Naturalizacija in zdrav razum sta tesno povezana. Ideologije postanejo »zdravorazumske« v tolikšnem obsegu, v kolikšnem so tipi diskurza, ki te ideologije uresničujejo, »naravni«. Kaj je »zdravorazumsko« in kaj ne, v veliki meri določajo tisti, ki imajo družbeno moč v določeni skupnosti ali instituciji (prav tam).

S samoumevno uporabo določenih tipov diskurza v določenih družbenih situacijah in ustvarjanjem »zdravorazumskih« povezav se zdi, kot da so tipi diskurza izgubili vsakršni ideološki naboj. »Naravne« tipe sprejemamo – ne kot posebno razvrstitev v okviru določene institucije, temveč kot ureditev institucije same po sebi. In paradoksalno ima prav ta navidezna odsotnost ideoloških povezav v diskurzih največji ideološki učinek – ideologija deluje zamaskirana, se pretvarja, da ne obstaja. Jacques Derrida je v povezavi s tem menil, da gre v primeru, ko se v določenem trenutku zdi, da obstajajo fiksni pomeni znakov, zgolj za uspeh določene družbene skupine, ki je širši javnosti vsilila neke svoje partikularne definicije (Derrida v Stankovič 2002, 50). Če jezikoslovci takšno rabo jezika pojmujejo kot normo, potem pomagajo ohranjati tovrstni ideološki vpliv. Prav temu pa se želi KDA upreti. Šele zavedanje o »naturalizaciji« namreč vodi k razlikovanju med površinskimi in »zdravorazumskimi« pojavnimi oblikami diskurza ter njegovim bistvom, ki se skriva pod površino.

Opozoriti želimo predvsem na tri posledice »naturalizacije«, ki jih navaja Fairclough: a) »naravno« uporabljanje pomena besed je učinkovit način, kako omejiti vsebino določenega diskurza, dolgoročno pa védenje in prepričanje; b) »naravnost« interakcijskih izmenjav je učinkovita pri omejevanju družbenih odnosov, ki jih predpisuje določen diskurz, dolgoročno pa uspešno ohranja družbeni sistem in odnose, ki v njem vladajo; c) »naravnost« pozicij, ki jih udeleženci zasedajo v določenem diskurzu, jih nedvomno omejuje in prispeva k njihovi socializaciji ter v določeni instituciji ali skupnosti ohranja razmejenost med njimi (Fairclough 2001, 87). »Naravna«, samoumevna uporaba jezika je torej zelo učinkovito orožje v orožarni moči in s tem pomemben cilj prizadevanj določenih družbenih skupin (prav tam; originalni poudarki).

3. 3. 1 Prepoznavanje »zdravega razuma«

Gramsci je predpostavljajal, da ljudje nenehno razmišljamo o svetu okoli nas, pri čemer na osnovi teh zdravorazumskih razmišljanj organiziramo svoja življenja in izkustva (glej npr. Lukšič in Kurnik 2000; Stankovič 2002). Zdravorazumski konstrukti so torej izredno pomembni, saj določajo smer našega delovanja. Povedano drugače, »zdrav razum« je ključno mesto ideološkega boja. V kolikor namreč vladajočim razredom uspe vsiliti v zdrav razum lastne vrednote (ideologijo), bodo tudi podrejeni delovali, kakor ustreza oblastnikom (prav tam).

Zakaj toliko poudarjamo zdrav razum in zakaj so navedena spoznanja o njem za to nalogo tako pomembna? Prvič, če želimo, da se bodo ljudje začeli zavedati, kako v jeziku učinkujejo stvari, ki jih imamo za samoumevne, jih je treba nanje opozoriti. Vzemimo na primer uporabo pojma »kapital« v Drnovškovem diskurzu. V analizi bomo videli, da se je avtor na vsebinski ravni upiral neoliberalni miselnosti. Po drugi strani pa se najverjetneje niti ni zavedal, da je s samim načinom ubeseditve »kapitala« to miselnost podpiral. »Kapital« je namreč poosebil in mu pripisoval moč, da izbira politike, hkrati pa je s tem zakril prave nosilce moči in vpliva v sodobni družbi – multinacionalke ipd. Eden izmed namenov te naloge je torej pokazati na negativne strani ustaljene rabe jezika.

Drugič, »logični« elementi diskurza se najhitreje razkrijejo, če gre pri poteku diskurza »kaj narobe«. S te plati je blog bivšega slovenskega predsednika še posebej zanimiv, saj način njegovega (političnega) izražanja ne ustreza ustaljeni obliki »normalnega« političnega diskurza.

Ena izmed dejavnosti kritičnega jezikoslovja je tudi preučevanje dejstev in razlogov, ki pripeljejo do »motenj« v komunikaciji. Gramsci izrecno opozarja, da posamezniki vedno znova generirajo lastne pomene in zdravorazumske konstrukte, kateri niso nujno v skladu z ideologijo, ki jo vsiljujejo vladajoči razredi (Lukšič in Kurnik 2000). To pomeni, da je hegemonija vladajočih razredov nenehno latentno ogrožena in da si morajo vladajoči razredi svojo nadvlado vedno znova šele izboriti (Stankovič 2002, 25). Posebnost predmeta našega preučevanja je med drugim tudi to, da je bil Janez Drnovšek kot predsednik države sestavni del vladajočega razreda, hkrati pa je z nekaterim svojim izražanjem deloval proti temu razredu.

Kljub spoznanjem, podobnim Gramscijevim, pa ljudje na splošno ne kažejo prevelikega interesa za odkrivanje prikritih ideoloških vzvodov, ki vzpostavljajo in ohranjajo sodobno družbo takšno, kot je. Včasih se zdi ravno nasprotno. Ljudje hitro postanemo nejevoljni, včasih celo jezni, če kdo zmoti ustaljeni red našega sveta, ter neredko sklepamo, da je tisti, ki »se ne zna vesti«, bedak ali pa duševno bolan. Ponovno torej govorimo o družbeni komponenti rabe jezika. Zasmehovanje je namreč priljubljen način ravnanja s tistimi, ki zavračajo samoumevno (Fairclough 2001, 83). Element zasmehovanja v družbi nam nazorno pokaže, kako slepo ljudje sledimo ustaljenim normam in prepričanjem, ki vladajo v naši skupnosti. Lep primer za to so tudi reakcije na ravnanje Janeza Drnovška, ki je »morda v očeh politikov razvrednotil predsedniško funkcijo« (Praprotnik 2007, 6). Velika večina nas sploh ne pomisli, da bi bilo lahko vedenje tistega, ki ga zasmehujemo, prav tako mogoče, in da preprosto izraža neko predstavo o svetu, ki je drugačna od »predpisane«, kar pa še zdaleč ne pomeni, da ni pravilna oziroma da ne bi smela obstajati.

4 NEOLIBERALIZEM, NEOLIBERALNI DISKURZ IN ALTERNATIVNI DISKURZI O NEOLIBERALIZMU

Ob prehodu v novo tisočletje smo priča vrsti radikalnih prestrukturiranj kapitalističnega reda v novi kapitalizem (Jessop 2000), zato podobno kot veliko drugih sodobnih družboslovnih raziskav tudi KDA namenja svojo pozornost naravi in posledicam teh sprememb (Fairclough 2005b). Še več, preučevanje jezikovnih vidikov novega kapitalizma oziroma neoliberalizma postaja vse pomembnejši del raziskovanja KDA (prav tam).

V tekstualno-diskurzivni analizi (zaradi glavnega namena naloge in omejenosti prostora) elemente neoliberalnega diskurza odkrivamo zgolj v povezavi z novodobniškimi diskurzivnimi elementi. Ker pa so družbene spremembe pod taktirko neoliberalizma vplivale tudi na diskurz Janeza Drnovška (glej npr. Črnič 2007), spoznanja o neoliberalizmu pomembno prispevajo k zadnjemu delu analize širšega družbenega konteksta blogov. V naslednjih poglavjih zato opredeljujemo glavne značilnosti neoliberalne miselnosti in diskurza, ki ga spremlja.

4.1 NEOLIBERALIZEM

Kapitalizem je sposoben premagovati krize z radikalnimi periodičnimi transformacijami in tako vseskozi ustvarjati pogoje za ekonomski napredek (Fairclough 2004a, 4). Najnovejšo in hkrati eno izmed najizrazitejših transformacij kapitalizma poznamo pod imenom *neoliberalizem*.

Neoliberalizem se je pojavil kot odgovor na krizo poveljnega modela, t.i. »fordizma«¹⁰ in vključuje tako »prestrukturiranje« odnosov med ekonomskimi, političnimi in socialnimi področji (denimo izobraževalni sistem postane podvržen ekonomski logiki trga), kot tudi »prerazporeditev« odnosov med različnimi ravnmi družbenega življenja – globalno, nadvacionalno (npr. Evropska unija), nacionalno, lokalno (prav tam; originalni poudarki).

¹⁰ Bistvo fordovega modela rasti, tj. ekonomsko-družbenega modela, uveljavljenega v zahodnem svetu po 2. svetovni vojni, je v širjenju in poglobljanju masovne proizvodnje in masovne potrošnje (glej npr. *Veliki splošni leksikon v osmih knjigah* 1998).

Za razmah neoliberalizma v praksi sta zaradi svojih politik zaslužni predvsem konzervativni vladi Ronalda Reagana v Združenih državah Amerike in Margaret Thatcher v Veliki Britaniji iz osemdesetih let prejšnjega stoletja. V zadnjih dveh desetletjih pa je neoliberalizem postal prevladujoča globalna politična usmeritev, ki so jo prevzele politične stranke centra in večji del tradicionalne levice kot tudi desnice (McChesney 2005, 15). Tudi Fairclough po Bourdieu navaja, da so tako liberalno kot konservativno usmerjene demokratično izvoljene vlade prevzele neoliberalizem kot politični projekt, ki bo poenostavil prestrukturiranje in prevrednotenje družbenih odnosov, tako da bodo le-ti ustrezali pogoltnosti globalnega kapitalizma (Bourdieu v Fairclough 2005b).

Konkretnije lahko neoliberalizem definiramo kot obliko ekonomskih, političnih in kulturnih praks, ki v ospredje postavljajo trg, realnost pa določata profit in potrošništvo, pri čemer ima korporativen pohlep prednost pred javnim dobrim (Gounari 2007, 77).

V ekonomiji neoliberalizem pomeni *doktrino svobodnega trga* in temelji na prepričanju, da je učinkovitost trga najboljši alokacijski mehanizem. S tem so neoliberalci v zadnjih desetletjih oživili klasično liberalno tezo proti posredovanju države na trgu, ki postaja vedno bolj globalen (Pikalo 2003, 5). V svoji radikalizaciji liberalnih idej *minimalne države* in svobodnega trga vidijo državo in trg kot diametralno nasprotna principa družbene organizacije (glej npr. Boréus 1997). Paradoksalno pri tem je, da so prav politiki, tj. tisti, ki vodijo države, odprli pot nenasitnim neoliberalnim lovkam. Bourdieu je bil prepričan, da so politike finančne deregulacije omogočile obrat k neoliberalni utopiji čistega in popolnega trga, uresničujejo pa to utopijo vsi transformacijski in destruktivni politični ukrepi, usmerjeni v spodbijanje vseh kolektivnih struktur, ki bi lahko ovirale logiko svobodnega trga: narod, katerega prostor delovanja je vedno manjši; delovne skupine (denimo z individualnimi pogodbami in karierami kot funkcijami individualnih sposobnosti, kar posledično vodi v razdvojenost med delavci); kolektive, ki se borijo za pravice delavcev, sindikate, zveze ipd.; tudi družino, ki z vzpostavitvijo tržišč za posamezne starostne skupine izgublja del nadzora nad potrošnjo (glej npr. Bourdieu 1998b, 2008). Toda neoliberalci so prepričani, da je treba razvijati lastno pobudo posameznika in omejiti vpliv države na minimum le v gospodarstvu, drugod pa je potrebna močna regulacija, ki bo zaščitila tradicionalno moralo, pri posameznikih pa razvijala njihovo odgovornost in dolžnost (Giddens v Kodelja 2005, 319-320).

Neoliberalizem kot »politični projekt« (Bourdieu 1998b; originalni poudarki) torej poudarja vrnitev k temeljni prvini liberalizma, k *individualizmu*, in želi uresničiti program načrtnega uničenja vseh kolektivitet (prav tam). Gre za »vrnitev k primitivni obliki individualizma, ki je kompetitiven, posesiven in pogosto utemeljen na doktrini o suverenosti potrošnika« (Kodelja 2005, 320). Bourdieu (1998b) to brez usmiljenja poimenuje kot: »/.../ uveljavitev povsod v višjih sferah ekonomije in države kot središč korporacij tiste vrste moralnega darvinizma, ki s kultom zmagovalca, podkovanega v višji matematiki in bungee jumping, uteleša boj vseh proti vsem na vseh ravneh hierarhične ureditve in uvaja cinizem kot normo vseh dejanj in obnašanj ... Ta boj podpirajo vsi, ki se oklepajo svoje službe in organizacije v pogojih negotovosti, trpljenja in stresa.« »Ekonomski človek« se torej ne obnaša »ekonomsko« zgolj na trgu, temveč tudi na političnem področju, pa tudi v osebnem življenju, denimo pri izbiri partnerja (Boréus 1997, 260; poudarki dodani). Vsi vodilni neoliberalni misleci izkoriščajo predpostavke o obnašanju ekonomskega človeka pri svojem nasprotovanju državi oziroma zagovarjanju ne-države (prav tam).

V kulturi, ideologiji in politiki neoliberalizma ima izjemen pomen tudi koncept *svobode*. Svoboda ima prednost pred enakostjo, pri čemer je svoboda mišljena kot negativna svoboda, to je kot svoboda pred državnimi posegi v gospodarstvo, ki implicira sprejemanje neenakosti, nastajajočih zaradi trga (Kodelja 2005, 320). Ne govorimo več o svobodi *do*, temveč o svobodi *pred* (Boréus 1997, 261). Svoboda v neoliberalizmu je negativno zreducirana na svobodo pred vladnimi omejitvami in pravice državljanov so prevedene v svobodo potrošnje, ki je na voljo vsakemu.

Po drugi strani zagovorniki neoliberalizma ostro napadajo svobodo do brezplačnega izobraževanja, brezplačnih stanovanj in brezplačnega javnega zdravstva, saj tako »država postane grožnja svobodi, predvsem svobodi trga« (Giroux v Gounari 2007, 85). Ali kot je prepričan avstrijski ekonomist in filozof Friedrich von Hayek, zagovornik kapitalizma svobodnega trga: pozitiven koncept svobode je škodljiv (Boréus 1997, 261). Če se namreč zahteva svoboda *do* – tj. svoboda v pomenu realnih možnosti, da posameznik pozitivno uresniči, kar želi – bi to lahko privedlo do zahtev po (enakomerni) razporeditvi sredstev v družbi (prav tam). Neoliberalizem torej s sklicevanjem na individualno svobodo sprejema družbeno neenakost, ki je rezultat delovanja trga kot domnevno najučinkovitejšega mehanizma uravnavanja družbenega življenja.

Enakost je za neoliberalce pozitivna samo v enem smislu – v smislu enakih individualnih pravic, »enakosti pred zakonom«, saj je po drugi strani neoliberalizem proti enaki razporeditvi življenjskih dobrin (Boréus 1997, 261; poudarki dodani). Nadaljnje neoliberalna etika zagovarja idejo, da ima posameznik formalne oziroma negativne pravice, pri čemer je najpomembnejša pravica do lastnine. Demokracija je tako v neoliberalnem pogledu političen sistem, kjer se poudarjajo posameznikove pravice, ki so v opoziciji do pravic večine; kjer se poudarjajo formalne, negativne pravice, ki so v opoziciji do pozitivnih pravic oziroma do ustvarjanja resničnih možnosti za večino ljudi, tako da bi ti lahko vplivali na družbo; in kjer so spoštovane pravice do lastnine (Boréus 1997, 262; 273). Poudarjanje pravic do lastnine pa lahko interpretiramo tudi kot zahtevo po omejitvi (in ne širitvi) političnega vpliva na ekonomske zadeve.

Naj povzamemo: neoliberalizem je preplaval post-socialistične družbe kot domnevno najboljši način politične preobrazbe, oživitve gospodarstva in vključitve v globalno ekonomijo. Deregulacija, privatizacija javnih servisov in zmanjševanje davkov velikim korporacijam so močno prizadeli socialo, saj krčijo pomoč, s katero je javna sociala do sedaj ljudi ščitila pred tržnimi učinki. Poleg omenjenih faktorjev, ki rušijo socialno državo, spadajo pod pomembne politike neoliberalizma tudi: povečanje mednarodne mobilnosti kapitala, večanje konkurence in kriminalizacija revščine. Podobno kot mnogi sociologi tudi Fairclough neoliberalizem krivi za povečanje razlik med bogatimi in revnimi, s čimer hkrati naraščata ekonomska negotovost in stres za »nove srednje razrede«, poleg tega je vse večjega izkoriščanja deležna tudi delovna sila (Fairclough 2004a, 5; originalni poudarki).

Čeprav – to bomo podrobneje videli v nadaljevanju – neoliberalni diskurz svoje imaginarne predstave, npr. o globalizaciji, prikazuje kot stvarnost, kot nekaj neizogibnega, pa gre pri neoliberalizmu vendarle za proces. Bolj kot na zaključen proces ali končno stanje moramo torej na neoliberalizem gledati kot na projekt, tendenco, ki želi svoj, neoliberalni model razvoja, kot »model, ki ustreza vsem«, z vztrajnimi poskusi implementacije uveljaviti povsod po svetu (glej npr. Bourdieu 1998a, 1998b, 2008).

4. 2 NEOLIBERALNI DISKURZ

Neoliberalni diskurz prikazuje neoliberalizem predvsem v luči pozitivnih posledic in pridobitev za vse. Gre za »močan diskurz«¹¹ (glej npr. Bourdieu 1998b), ki predpisuje, kako je o neoliberalizmu potrebno govoriti, in hkrati izključuje druge in drugačne diskurze o njem, predvsem tiste diskurze z manj moči. Naslednji odstavki so namenjeni poglavitnim značilnostim neoliberalnega diskurza: novemu besedišču, posameznikovi svobodi in odgovornosti, državi kot sovražnici prostega trga, globalizaciji, fatalizmu ipd. in diskurzivnim strategijam dekontekstualizacije, ubesedovanja želj kot dejstev, interdiskurzivnosti, rekontekstualizacije, hibridizacije.

Fairclough po Bourdieu in Wacquantu (2001) v zvezi z neoliberalnim diskurzom omenja »novo planetarno vulgato«, definirano z besediščem (npr. *globalizacija, fleksibilnost, mobilnost, svoboda, odgovornost, javno-zasebno partnerstvo*), ki poseduje izvršilno moč, da to, kar opisuje, spremeni v realnost (Fairclough 2004c; originalni poudarki). Matematični in ekonometrični jezik skupaj s klasično fizikalnim dojemanjem sekundirata pri zgodbah neoliberalne globalizacije kot nepreklicni instanci (Fairclough v Pikalo 2003, 41). Uporaba neoliberalnega jezika služi ideološkemu namenom (glej npr. Bourdieu 1998b). Politiko namreč predstavlja, kot da bi jo neposredno narekovala dejstva, in se hkrati izogiba razmišljanju o izbiri vrednot in družbene, moralne ter politične odgovornosti za takšne izbire. Poročila z numeričnimi podatki imajo v sodobni družbi kulturni status znanstvenega diskurza, ki se predstavlja kot vrednostno nevtralen, objektivni, kot da poroča o »dejstvih«, na osnovi katerih se lahko sprejmejo »objektivne« odločitve (glej npr. Bourdieu 1998a, 1998b, 2008; poudarki dodani). Ena izmed ključnih značilnosti novega kapitalizma je tako stalna uporaba znanstvenega oziroma matematičnega jezika za določanje vrednosti in primerjanje (Pikalo 2003, 41; Bourdieu 2008, 288).

Ključna ideološka postavka, na kateri temelji neoliberalna misel, je predstavitev *države kot sovražnice prostega trga* (glej npr. Bourdieu in Wacquant 2001). V neoliberalnem diskurzu se poskuša državo prikazati kot statično, okorelo družbeno institucijo, ki nima kaj iskati v svetu

---

¹¹ Sodobni neoliberalni diskurz ni le eden izmed mnogih diskurzov, pravi Bourdieu (glej npr. 1998b), ampak je »močan diskurz«. Močan diskurz Bourdieu ponazori z ilustracijo diskurza psihiatrov v psihiatričnih ustanovah. Tam je njihov diskurz »močan«, kar pomeni, da se mu pacienti nikakor ne morejo izmuzniti, saj je vsak njihov poskus upora takoj prepoznan kot izraz njihove psihopatologije. Bolj kot se pacienti upirajo diskurzu, bolj »nori« so, pravi psihiatrični diskurz, kar pomeni, da pacienti z uporabo ustvarjajo nove pogoje za zadržanje v azilu. Če se ne upirajo, seveda prav tako ostajajo v njem, saj vanj sploh ne bi prišli, če ne bi bili »nori« (prav tam; poudarki dodani).

hitro pretakajočih se finančnih tokov in globalnih komunikacij (Castells v Pikalo 2003, 34). Država kot antipod trgu ne odgovarja na izzive časa, prikazana je kot toga, zastarela, neučinkovita, povezuje se s kolektivizmom, celo totalitarizmom, medtem ko trg pooseblja individualizem, svobodo in demokratičnost.

Neoliberalni diskurz povečuje *posameznikovo svobodo* in hkrati njegovo *odgovornost*. Wacquant (2003, 68) kot sinonim za individualno odgovornost navaja izraz *kolektivna neodgovornost*. Družbeni problemi so v neoliberalnem diskurzu predstavljeni kot problemi posameznika (Fairclough 2003), poleg tega je pomemben del neoliberalne agende tudi ločevanje ekonomskega od družbenega, v smislu da se na vedno večjo družbeno neenakost, na vedno večji prepad med bogatimi in revnimi ter na človeško trpljenje gleda kot na težave posameznika oziroma problem karakterja in ne kot na družbene probleme (Gounari 2007, 82). *Z dekontekstualizacijo* neoliberalni diskurz doseže, da se posameznikove probleme ločuje od širšega konteksta, od družbeno-političnih interesov, zato se ne predstavi ozadja dogajanja v kontekstu širše družbene celote.

Postopno sesutje javnega v privatno je ustvarilo pojmovanje o *svobodi kot zelo individualizirani in privatizirani*. Pojmi solidarnosti, kolektivnosti in skupnosti izgubljajo svojo vsebino pod pritiskom tekmovalnosti in uspešnosti. Pojem svobode je v neoliberalnem diskurzu ločen od vseh političnih projektov. Postaja prazen izraz, ki ne samo, da »izraža ... nadzor, temveč postaja sam instrument nadzora tudi kadar ne posreduje ukazov temveč informacije; kjer zahteva – ne pokoro, temveč izbiro, ne podrejenosti, temveč svobodo« (Street v Gounari 2007, 91). Svoboda je v neoliberalizmu stvar, blago, izdelek (Gounari 2007, 86). Nikoli nihče ne podvomi o njej, torej se nihče ne bori zanjo in je ne skuša redefinirati. Obstaja kot samostojna entiteta, ki se jo lahko poseduje, uporablja in zlorablja. Čaka, da bo materializirana z različnimi manifestacijami in aktivnostmi kapitalističnega življenja (prav tam). Svoboda, upodobljena kot blago, mobilizira naše želje. Želimo si stvar, vidno, otipljivo materialnost; bojimo se preučevati ali se boriti za nekaj, kar je našim očem nevidno. Znotraj tega reduciranega konteksta je svoboda razumljena kot obnašanje, navada, ločena od širšega pogleda na svet. Je »svoboda, da kaj kupimo« (prav tam), ki deluje po logiki funkcionalnosti ter na veliko ignorira ideološko mrežo okoli sebe, ki jo oblikuje in ohranja. Posledično postane univerzalna, poimenuje funkcijo, njen prehodni pomen se je izgubil; ni potrebno, da se jo problematizira, saj je že postala zdrav razum (prav tam). Ne more seči preko opisne reference določenih dejstev in prikriva povezavo med dejstvi in učinki. Toda, paradoksalno,

prav z zmanjšanjem pomena svobode na zgolj opisno referenco, ta postaja predpisana, obvezna (prav tam).

Spremembe so v neoliberalnem diskurzu predstavljene kot gonilna sila razvoja, bodisi države bodisi posameznika (Pikalo 2003, 28). Neoliberalni diskurz na eni strani zavrača vse kolektivitete v prid individualizmu in mehanizmu trga, na drugi strani pa krepi narodno identiteto in moč (kaznovalne vloge) države. V sebi torej paradoksalno povezuje idejo naroda, družine, avtoritete, tradicionalnosti in hkrati egoistični interes, tekmovalni individualizem in nasprotovanje državi s slavljenjem tržnega mehanizma in sprememb, ki jih ta prinaša.

V neoliberalnem diskurzu je zelo pomembna tema *globalizacija*. Fairclough (glej npr. 2003, 2004b) je z analizo govora o globalizaciji ugotovil, da dejavnik sprememb (človeški dejavnik) v govoru o globalizaciji ni podan (pri govoru o lokalizaciji pa denimo je). Nadaljnje, v neoliberalnem diskurzu globalizacije gre za odsotnost želje. Nikoli se ne govori o željah multinacionalk po neomejenih trgih, prosti trgovini, demontaži države ipd., hkrati je globalizacija predstavljena kot proces sedanjosti, ki ni niti povezana s preteklostjo niti ni rezultat preteklosti oziroma zgodovine (prav tam). In nenazadnje se v govoru o globalizaciji pojavlja veliko predpisovanja, kaj je treba storiti, kako je treba delovati, dosti manj pa se govori o tem, kaj se dogaja.

Ena izmed najuspešnejših diskurzivnih strategij neoliberalnega diskurza je njegovo reproduciranje *fatalizma* ali vdanosti v usodo neoliberalnega režima, s čimer pasivizira posameznike, ki tako ne morejo ničesar spremeniti, lahko se le prilagodijo temu na videz »zunanjemu dejstvu« in dalje reproducirajo obstoječe odnose moči v družbi. Kajti »najglasnejše sporočilo neoliberalizma je, da ni alternative za status quo« (McChesney 2005, 24), kar kaže na avtoritarne razsežnosti neoliberalnega diskurza (glej npr. Laclau in Mouffe 1987; Beck 2000; Pikalo 2003; McChensey 2005; Bourdieu 2008). Slednji namreč na ta način zapira javni politični prostor delovanja, proizvaja depolitizirano prebivalstvo (državljanke spreminja v potrošnike) in se s tem postavlja nasproti udeleženijski demokraciji (prav tam).

Neoliberalni diskurz nadaljnje *želje ubeseduje kot dejstva*, saj predstave o željenih politikah predstavlja, kot da bi opisoval dejanski svet. Pikalo navaja izjave nekaterih ljudi z različnimi ideološkimi usmeritvami in pravi, da te izjave:

/.../ predstavljajo del novega diskurza, ki se je utelesil v globalizaciji. Zanje je značilno, da njihovi avtorji predvidevajo obstoj globalizacije oz. mislijo (vedo?), da globalizacija je. Da je jasna in neizogibna. Da je okvir, ki vsem prebivalcem planeta določa nove pogoje bivanja – zlata kletka, iz katere ni izhoda. Alternative kot da niso na voljo: ali se bo gospodarstvo globaliziralo, ali pa bo umrlo. Ali se bo država pridružila globalnim tokovom, ali pa bo umirala v izolaciji. Pravzaprav vsako racionalno bitje, ki je poleg tega še odgovoren politik svoje države, ne predstavi problema v smislu *globalizirati ali umreti*, temveč zgolj in samo kot edino možnost – *globalizirati*. (Pikalo 2003, 28)

Poglavje o neoliberalnem diskurzu zaključujemo z *rekontekstualizacijo*, ki se pojavlja v tovrstnem diskurzu in je del širšega procesa sprememb, ki se kažejo tudi v hibridiziranju žanrov in stilov (Fairclough 2005b). Fairclough rekontekstualizacijo definira kot odnos med različnimi družbenimi praksami (mrežami družbenih praks) oziroma kot način, na katerega so elementi ene prakse prilagojeni in prestavljeni v kontekst druge prakse (Fairclough 2004a, 222). Rekontekstualizacija se v okviru neoliberalne miselnosti denimo pojavlja v obliki prezentacij »nove globalne ekonomije« in ekonomskih sprememb, ki niso v veliki meri prisotne samo v ekonomskih, temveč tudi v političnih, medijskih, izobraževalnih ipd. diskurzih. Te prezentacije »tečejo« skozi transnacionalne poslovno politične mreže in so rekontekstualizirane od žanra do žanra, od enega področja diskurza do drugega (Fairclough 2004b, 130; originalni poudarki).

Tudi *hibridizacija* ali mešanje družbenih praks, kot jo imenuje Fairclough (glej npr. Fairclough 2004a), je značilna za dobo novega kapitalizma in je povezana z brisanjem mej v družbi. Idealen primer za to je na primer medijski diskurz, kjer v tekstih množičnih medijev vidimo, kako izginjajo meje: med dejstvi in fikcijo, novicami in zabavo, dramo in dokumentarnim besedilom itd. (McLuhan in Silverstone v Fairclough 2004a, 35)

4. 3 ALTERNATIVNI DISKURZI O NEOLIBERALIZMU

Neoliberalizem je v kot postavil jezik kritike in možnosti, brez katerih ne moremo v celoti razumeti njegovega delovanja in posledic za človeštvo (Gounari 2006, 78). Kljub hegemoniji neoliberalnega diskurza pa so si pravico do lastne interpretacije ter oblikovanja predstave o času, v katerem živimo, izborili tudi alternativni diskurzi o neoliberalizmu, ki ga vidijo predvsem v luči njegovih (negativnih) posledic za družbo.

»Neoliberalizem je odločujoča politično-ekonomska paradigma našega časa – nanaša se na politiko in procese, po katerih je sorazmerni peščici zasebnih interesov dopuščeno, da nadzira toliko družbenega življenja, kot je mogoče, da bi tako kar najbolj povečala osebni dobiček« (McChesney 2005, 15). Večina kritikov poudarja njegove pogubne učinke, ki se kažejo v povečanju družbene neenakosti, ekoloških katastrofah kot posledicah gospodarske rasti, vsiljevanju komercialnih vrednot, privatizaciji in komodifikaciji javnih dobrin itd.

Kritiki neoliberalizma pozivajo, da moramo v dobi globalizacije, spremenljivih mej in gibljivih identitet nujno razgaliti neoliberalna protislovja in izpostaviti delovanje trgov, ki so kot preplet pravil in uredb vpleteni v produkcijo znanja, ki izkrivlja, razčlovečuje in kolonizira (Gounari 2007, 92), saj: »nam trgi dajejo blago, toda ne življenja, kot bi si ga želeli, blagostanje za nekatere, toda obup za mnoge in nikakršnega dostojanstva za nikogar. Potrošnik ima identiteto, toda to je identiteta, ki ne zadovoljuje niti zahtev bratovščine niti zahtev po enakosti in svobodi« (Barbera v Gounari, prav tam)

Potrebujemo besedišče, ki »bi ga lahko ljudje uporabljali tako, da bi ubesedili svoje izkušnje in bi lahko preoblikovali svoje odnose podrejenosti in zatiranja, saj se soočamo z velikim pomanjkanjem novih besedišč in se nahajamo v času, v katerem je hegemonija neoliberalnega diskurza tako močna, da se zdi, kot da ne obstaja nobena alternativa« (Mouffe 1999, 180). Ustvarjanje novih besedišč mora biti nujno povezano s specifičnimi zgodovinskimi pomeni in mora izražati konkretne politične projekte, ki bodo namenjeni izobraževanju širše javnosti (Gounari 2007, 92). Alternativne diskurze morajo dopolnjevati prakse in institucije, besedišča pa morajo biti razumljena kot razmišljanja o tem, katere vrste institucij in katere vrste praks bi lahko bile tiste prave, v katerih bi lahko obstajale nove oblike državljanstva, in katera vrsta demokracije ljudstva bi lahko vodila do postavitve tovrstne radikalne demokratične hegemonije (Mouffe 1999, 180).

Eden izmed tistih, ki so skušali ljudi ozaveščati o škodljivih posledicah neoliberalizma (glej npr. Bourdieu 1998b; Jessop 2002a; Wacquant 2003; Gounari 2007), je bil tudi bivši predsednik države Janez Drnovšek. Ker pa njegov način, kako prispevati k jeziku kritičnosti in različnih možnosti oziroma k jeziku, ki bo prekinil kontinuiteto in konsenz o zdravem razumu, ne temelji zgolj na antineoliberalnem diskurzu, temveč je v Drnovškovih blogih mogoče prepoznati predvsem elemente novodobniškega diskurza, si zdaj pogledjmo še značilnosti novodobniških gibanj in njihovega diskurza.

5 NOVODOBNIŠTVO IN NOVODOBNIŠKI OZIROMA NEW AGE DISKURZ

V empiričnem delu analiziramo, kako so elementi novodobništva v Drnovškovem spletnem diskurzu prepleteni s političnimi pojmi, zato naslednja poglavja namenjam podrobnejši predstavitvi novodobniške miselnosti in njenih diskurzov.

5.1 NOVODOBNIŠTVO

Novodobniška oziroma new age duhovnost je sodobni družbeni fenomen, ki se od sredine prejšnjega stoletja širi po zahodnih industrializiranih deželah (Rindfleish 2005, 343). Aleš Črnič novodobništvo definira kot eklektično in sinkretično duhovno gibanje, v katerega običajno uvrščamo zelo raznovrstna in včasih med seboj tudi radikalno različna gibanja in dejavnosti, denimo ekološke, psihoterapevtske skupine, skupine, ki črpajo iz ezoteričnega in okultnega učenja Zahoda in Vzhoda, astrologijo, numerologijo, vrsto dejavnosti alternativne in komplementarne medicine, kanaliziranje, komunikacijo z naravo, oblike pozitivnega mišljenja ipd. (Črnič 2007). Novodobništvo se tako najpogosteje razume kot »religija izbire« oziroma »brikolaž« znotraj družbe, kjer lahko vsak ustvari svoj »izbirni življenjepis« (Kirbiš 2009, 8; originalni poudarki).

Skupne točke, ki povezujejo tako različne prakse in ideje v neko enotno, čeprav ohlapno strukturirano gibanje, so, tako Črnič (2007), predvsem naslednje:

Oznanjanje spremembe kolektivne zavesti, ki naj bi sledila premiku od redukcionistične materialistične znanosti k holistični. Spremenil naj bi se način življenja, kjer bi egocentrični model individualnega jaza, ki je ločen od okolja, nadomestil posameznik, ki se zaveda svoje vpetosti v naravno okolje.

Poudarjanje subjektivne duhovnosti in samouresničenja kot najvišjega cilja in najpomembnejše človekove psihološke potrebe. Domala vse novodobniške skupine namreč izhajajo iz podmene, da je človek v svojem bistvu duhovno in hkrati že božansko bitje.

Skratka, v vsakem posamezniku je element božanskega (glej npr. Heelas 2008; York v Kirbiš 2009). Končni cilj novodobnikom predstavlja spoznanje posameznikove prave, avtentične narave: njegovega notranjega, resničnega jaza, ki se skriva za socializiranim egom, intelektom.

Ključna značilnost novodobniške duhovnosti je tako njena izkustvenost, spoznavnost, mističnost. Osebna duhovna izkušnja je dosti pomembnejša in legitimnejša od vsake oblike objektivno interpretiranega verovanja (glej npr. Askehave 2004).

Razmah new age gibanj je treba videti v kontekstu sodobnih družb, za katere sta značilna širjenje in prevlada posttradicionalističnih vrednot (Inglehart in Baker v Kirbiš 2009, 21-22). Novodobna verstva kritizirajo dualistične in redukcionalistične težnje v moderni družbi ter svojo kritiko moderne zahodne družbe izražajo z alternativami, ki jih izpeljujejo iz sekularizirane ezoterike (Hanegraaff v Askehave 2004, 8). Ker prihaja v postmodernih družbah do manjšanja pomena tradicionalističnih vrednot, se posamezniki obračajo v notranjost lastnega jaza (Kirbiš 2009, 9).

Toda različni avtorji ugotavljajo, da poudarjanje lastnega jaza in osebna transformacija nista zgolj bistveni lastnosti novodobništva, temveč kar celotne postmoderne družbe, v kateri prevladuje »kultura jaza« (Hanegraaff v Kirbiš 2009, 9). Še več, nekateri sociologi so prepričani, da so svobodnega, racionalnega, zavestnega, izbirajočega, avtonomnega jaza ustvarile zahodne kapitalistične družbe (glej npr. Rose 2001). Na zahodne kulture naj bi tako poleg naraščajoče sekularizacije in prevlade potrošništva pomembno vplival tudi vedno večji pomen psihoterapevtske teorije in prakse (Rindfleish 2005, 345).

Skratka, glavne silnice, ki »oblikujejo« raznolik, amorfen milje novodobništva, so: individualizem, institucionalno decentraliziran karakter in poslovna iniciativa, ki preko njega prenaša new age storitve, ter prilagoditev potrošništvu (Redden 2002, 43; originalni poudarki).

5. 2 NOVODOBNIŠKI OZIROMA NEW AGE DISKURZ

Družbeni fenomeni, kot so new age religije, se ne bi mogli razvijati in širiti, če skupaj z njimi ne bi obstajal in se razvijal diskurz, ki te pojave spremlja.

Duhovni diskurz je, podobno kot drugi diskurzi, način vrednotenja izkušnje z določene perspektive, tj. način, na katerega določena skupina ljudi (zdravniki, politiki, novodobniška gibanja ipd.) uporabljajo jezik na poseben način, zato da v skladu s svojo ideologijo posredujejo svoje doumevanje resnice ali realnosti (Fairclough v Ashehave 2004, 13). Glede na izjemen spekter novodobniških dejavnosti se bomo na tem mestu omejili na predstavitev za našo nalogo najpomembnejšega in hkrati najbolj tipičnega new age diskurza, tj. diskurza samopomoči in samorealizacije.

Jennifer Rindfleish (2005) na podlagi svojih raziskav ugotavlja, da se novodobniški duhovni misleci poslužujejo tendenc enačenja in poenostavljanja diskurzov in praks, značilnih za potrošniško kulturo, saj izenačujejo in poenostavljajo konceptualizacijo jaza in njegove identitete. Novodobniški diskurzi poenostavljeno uporabljajo spoznanja zahodnih in vzhodnih religij, teorij in praks s področij psihologije in psihoterapije, ter zahodnih in vzhodnih znanstvenih teorij, in jih oblikujejo v »unikatne« meta-teorije (Rindfleish 2005, 345; originalni poudarki). V njih prevladujejo tematike o posvetnosti, izjemni pomembnosti »dela na sebi« in podobno. Posameznik je namreč najpomembnejši člen v procesu preobrazbe, ker pa je fizično, psihološko in umsko omejen, mu avtorji novodobniških diskurzov ponujajo niz ukrepov, kako se teh omejitev lahko osvobodi (glej npr. Ashehave 2004; Rindfleish 2005).

V tovrstnih diskurzih je izzvana znanstveno utemeljena realnost, ki je predstavljena zelo površno in nominalno, saj jo avtor v bistvu nadomesti z osebno realnostjo, ki bralcu zagotavlja, da je on središče vesolja; vse, kar mora storiti, je: verjeti, se poglobiti vase in slediti avtorjevemu nizu navodil, ki najpogosteje vključujejo način prehranjevanja, meditiranje, vizualizacijo, dihalne vaje in priporočila za telesno vadbo (glej npr. Rindfleish 2005). Izpolnjevanje teh navodil omogoča popolni razvoj posameznika in maksimalno izrabo moči njegove osebnosti. Spoznanja o Bogu so utemeljena s točno določenim izborom tako znanstvenih dognanj kot tudi s spoznanji tradicionalnih verstev ter so postavljena v možgane vsakega posameznika (prav tam).

Askehavova je na podlagi preučevanj knjig za samopomoč ugotovila, da avtorji new age besedil uporabljajo nekatera točno določena jezikovna sredstva, s katerimi želijo prepričati bralce o pravilnosti svojih razmišljanj in jih pripraviti, da sledijo njihovim nasvetom. Avtorica je bila še zlasti pozorna na: *rekontekstualizacijo besed, metafore, poosebljanja in parabole oz. prispodobe* (Askehave 2004).

Rekontekstualizacijo oziroma mešanje diskurzivnih praks smo obravnavali že v poglavju o neoliberalnem diskurzu, zato na tem mestu zgolj dodajamo, da gre za širjenje diskurzov, ki presegajo strukturne meje in obsege oziroma ki prehajajo z enega področja, institucije ali organizacije na druge ter z »globalnega«, »makro-regionalnega« ipd. v nacionalni in lokalni obseg (Fairclough 2004a, 222; originalni poudarki). V novodobniških diskurzih tako Askehavova rekontekstualizacijo razume kot izkoriščanje pomenov besed, ki novodobniškim besedilom dajejo pridih spiritualnosti. Tipičen primer je uporaba določenega izraza v novem kontekstu z namenom, da slovarski pomen tega izraza dobi nov pomen (Askehave 2004). Denimo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika je glagol »poslušati« definiran kot: 1) *zavestno, hote s sluhom zaznavati*; 2) *s poslušanjem zaznavati, dojemati vsebino nečesa*; 3) *pazljivo, napeto čakati na glasove, zvoke*; 4) *prisluškovati*; 5) *upoštevati pri svojem ravnanju*; 6) *udeleževati se kot slušatelj predavanj na visoki šoli*; 7) *eksp. izraža negativen, odklonilen odnos oseba do govorjenega*. Askehave pa navaja definicijo, ki jo je v svoji knjigi za samopomoč z naslovom *If Life is a Game These are the Rules* uporabila Cherie Carter-Scott (1999). Ta namreč pravi, da »poslušati« pomeni: aktivno se osredotočiti na sporočila, ki jih iz notranjosti in okolice prejmete tako v verbalni kot neverbalni obliki (Askehave 2004, 15). Kar z drugimi besedami pomeni, da je pomen »poslušanja« razširjen na duhovno področje, tj. »poslušanje« je postalo terapevtski oziroma duhovni proces, ki vključuje poslušanje svojega notranjega jaza, svoje »duhovne DNA«, kot pravi Carter-Scottova (prav tam).

Metafora pomeni, da eno besedo ali besedno zvezo uporabimo namesto druge na podlagi kake skupne pomenske lastnosti. Avtorji knjig za samopomoč – v skladu s širšo filozofijo new age – uporabljajo veliko »pozitivnih« različic metafor, denimo pojmovanje življenja kot igre, potovanja, šole ipd. Metafore kažejo, kako si predstavljamo svet, v katerem živimo, in se nadaljnje tudi vedemo v skladu s temi predstavami (Lakoff in Johnson 1980; Askehave 2004). Tako v tovrstnih besedilih metafore ne služijo zgolj kot stilistična ali pa pedagoška sredstva, temveč tudi kot pomembni promotorji novodobniških prepričanj ter hkrati bralca s pomočjo

npr. koncepta igre nagovarjajo, da ponovno premisli o svojem dojetju stvari in prevzame miselne vzorce (in dejanja) gibanj new age (prav tam).

Poosebitve ali personifikacije živalim, stvarim ali abstraktnim pojmom pripisujejo človeške lastnosti. V novodobniških besedilih prevladujejo predvsem poosebljeni psihološki, eksistencialni ali duhovni koncepti. Tako so neredko občutki (strah, presojanje, toleranca, jeza), pojmi (življenje, spomini, višji jaz) ali nežive stvari (telo) povezani s človeškim obnašanjem ali človeškimi dejanji (Askehave 2004, 23). Danska jezikoslovka nadaljuje, da so dejanja v večji meri omejena in so ali pozitivna ali negativna. Pod negativnimi tako denimo zasledimo: omejiti, ovirati, preprečiti; pod pozitivnimi pa: pomagati, učiti, sprostiti ipd. Skratka, personificirani abstraktni pojmi v novodobniških diskurzih v večini primerov nastopajo bodisi kot »pomočniki« ali »zaviralci« »lepega življenja« (prav tam; originalni poudarki). Namen poosebitev je torej v tem, da abstraktne pojme približajo bralcu ter jih naredijo bolj sprejemljive. V new age diskurzih pa so še toliko pomembnejše, ker avtorjem omogočajo, da ustvarjajo stavke, v katerih entitete, ki v »nemetaforičnem« besedilnem okolju ne morejo opravljati nobenega dejanja, postanejo pomembni ustvarjalci dobrega ali slabega (prav tam; originalni poudarki).

Četrto jezikovno sredstvo, ki avtorjem tovrstnih besedil pomaga prepričevati bralce, da naj prevzamejo nov pogled na svet, je *parabola*. Parabole so kratke, navadno izmišljene, a verjetne zgodbe s poučno vsebino, ki ilustrirajo poanto, katero želi doseči avtor besedila. Privlačnost parabol se skriva v njihovi naravi, da po eni strani kontroverzne ali pa občutljive teme posredujejo na »prijaznejši« način, tj. skozi zgodbo, in ne z ukazi, kaj mora bralec storiti; po drugi strani pa s parabolo neka abstraktna ideja ali prepričanje dobi konkretno podobo (Askehave 2004, 25). Askehavova (2004, 26) navaja primere, ko avtorji knjig za samopomoč postavljajo razne trditve, ki jih potem utemeljujejo z osebnimi ali izmišljenimi zgodbami. Opozarja, da se lahko te zgodbe uporablja za širjenje ideološke »resnice«; zgodbo namreč lahko napišemo v skladu s svojim pogledom na svet in ko jo pripovedujemo drugim ljudem, ne samo da odkrijemo, kdo smo in na kakšen način razmišljamo, temveč je hkrati tudi zelo verjetno, da bodo naši naslovniki naša prepričanja sprejeli za svoja (prav tam).

Poglavje o novodobništvu in novodobniškem diskurzu lahko na kratko zaključimo s spoznanjem, da na videz nedolžna jezikovna sredstva, kot so redefinicije besed, metafore, poosebitve in parabole, pravzaprav nosijo veliko ideološko vrednost in igrajo pomembno

vlogo pri ustvarjanju posebnega, novodobniškega diskurza in s tem pomagajo širiti ideologijo new age gibanj.

Po poglavjih o KDA, ideologiji, neoliberalizmu in novodobništvu pred kritično analizo blogov bivšega predsednika države predstavljamo še glavne značilnosti spletnih dnevnikov oziroma blogov.

6 SPLETNI DNEVNIK OZIROMA BLOG

Sodobne informacijske in komunikacijske tehnologije služijo kot katalizator za skupno učenje, ki presega nacionalne meje in omogoča preučevanje kulturnih in identitetnih podobnosti in razlik ter s tem tudi njihovo sprejetje (Katz in Ofer 2006, 29). Eden izmed današnji najbolj priljubljenih načinov komuniciranja prek svetovnega spleta je spletni dnevnik oziroma spletnik ali blog (Kline in Burstein 2005).

Z izrazom *blog* oziroma *spletni dnevnik* ali *spletnik* označujemo osebno spletno stran na internetu, na kateri posamezniki izražajo svoja mnenja in so prek spletnih povezav povezani z drugimi bolj ali manj sorodnimi članki (Battey 1999). Najobičajneje blog vzdržuje ena oseba, ki ga tudi redno nadgrajuje. Vnosi so prikazani v kronološko obratnem vrstnem redu, tako da je najnovejši vnos na začetku strani (Harpold 1999). Avtorji bloga se ponavadi posvetijo določeni temi, ki jih zanima (Barrett 1999a), ali vsebini, za katero menijo, da bo privabila bralce (Harpold 1999). Od običajnega (osebnega) dnevnika se blog poleg obratnega kronološkega zaporedja loči še po eni bistveni lastnosti. Medtem ko so osebni dnevniki intimni zapiski določene osebe, so blogi namenjeni branju vsaj ožje skupine ljudi, v večini primerov pa širše javnosti (prav tam).

Veliko blogov vsebuje komentarje njihovih lastnikov o novicah ali o točno določeni temi. Tipičen blog združuje besedilo, slike in spletne povezave, ki vodijo do drugih blogov, spletnih strani itd. Bloge delimo na njihovo obliko in na njihovo vsebino. Glede na prvo tako poznamo tudi angleške izraze za bloge, kjer so objavljene predvsem slike: »photoblog«; v »vlogu« prevladujejo video objave; »linklog« je sestavljan iz spletnih povezav; v »sketchblogu« denimo prevladujejo skice in risbe itd. Glede na vsebino pa lahko govorimo o političnih, izobraževalnih, glasbenih blogih, blogih o turizmu, potovanjih, hišah, modi, športu in še vrsti drugih. Kako priljubljeni so spletni dnevniki, kaže tudi podatek, da je bilo mogoče preko spletnega iskalnika blogov Technorati decembra 2007 mogoče priti do 112 milijonov tovrstnih spletnih strani (Technorati 2007).

Bloganje se je začelo sredi devetdesetih let, ko so postale popularne elektronske skupnosti in brskanje po internetu (Kuhns in Crew 2006, 5). Dave Winer, razvijalec programske opreme, je leta 1997 ustvaril spletno stran *Scripting News*, na kateri je redno komentiral različne teme

(Nardi in drugi 2007). Kmalu za njim je Jorn Barger skoval termin »web log«, ki je označeval preproste spletne strani, na katerih so bile zbrane povezave do različnim spletnih mest, leta 1999 pa so na spletu začela delovati prva orodja za izdelavo bloga (Kuhns in Crew 2006, 5-6). Vse aplikacije za bloganje so bile brezplačne in so omogočale enostavno in hitro objavo bloga, kar je povzročilo pravo blogovsko eksplozijo (Blood 2000), ki je ne moremo primerjati z ničemer doslej. Ali kot pravi analitik blogov David Kline: »če vzamemo v poštev njegov ogromen obseg, domet in kulturni vpliv, zgodovinsko gledano ne moremo najti ničesar, kar bi lahko bilo primerljivo z današnjo eksplozijo medijev, ki jih ustvarjajo državljani« (Kline in Burstein 2005, 246). V začetku 2001 so imeli blogi že toliko bralcev, da so njihov vpliv začeli priznavati tudi drugi mediji in politiki in so jih začeli uporabljati tudi sami (Kuhns in Crew 2006, 6).

Spletni dnevnik ljudem omogoča, da se izrazijo in kreativno ustvarjajo. Z njim delijo svoje poglede na aktualne politične, kulturne, zabavne ipd. dogodke ter druge stvari, ki so v središču njihove pozornosti. Nekateri blogerji¹² se osredotočajo le na eno temo, spet drugi govorijo o vrsti različnih tem, vsi pa oblikujejo svoje spletne strani v skladu s svojimi osebnimi interesi (glej npr. Nardi in drugi 2007). Blogi privabljajo podobno misleče, ki delijo svoje izkušnje in tako ustvarjajo individualistične skupnosti (Katz 1999). Veliko blogerjev piše svoj spletni dnevnik ravno zato, ker omogoča, da ga drugi berejo in komentirajo (Rainer 2004, 17).

V smislu družbe in njenega povezovanja izpostavljamo dve pomembni karakteristiki spletnih dnevnikov. Prva je ta, da avtor bloga oziroma bloger ob strani svojih zapiskov navaja tudi povezave na druge bloge, ki jih priporoča. S tem umešča svoj blog v točno določeno skupino oziroma žanr blogov. Druga pa je možnost bralcev, da se odzovejo na napisano in na strani bloga prispevajo svoje komentarje. Ta interaktivna oblika omogoča eventualno razpravljanje bralcev z avtorjem bloga.

S tem, ko se s pomočjo bloga lahko izrazimo, pišemo o stvareh, ki nas zanimajo, delimo svoje občutke itd., hkrati izvajamo samopredstavitve (Eaton 1999). Predstaviti samega sebe, je

---

¹² Spletni slovar informatike (www.islovar.org) za prevod angleške besede *blogger* navaja še izraze *dnevničar*, *spletničar* in *blogar*.

postal velik trend v sodobni družbi (prav tam). Posameznik se zaveda svojega občinstva, predstavlja se mu, kot želi, in zanj tudi piše (Graham 1999).

Nekateri raziskovalci fenomena blogov (glej npr. Nardi in drugi 2007) ugotavljajo, da bi blogerje glede na vrsto motivacije lahko razvrstili v pet skupin: dokumentiranje avtorjevega življenja, podajanje mnenj in komentarjev, izražanje emocij, razvijanje idej preko pisanja, ustvarjanje in vzdrževanje določene skupnosti ali forumov ter stikov z drugimi posamezniki (Nardi in drugi 2007). Naštete motivacije se med seboj ne izključujejo (prav tam).

Glede na to, da je Drnovškov blog nastal v okviru *Gibanja za pravičnost in razvoj*, v katerem se zbirajo ljudje zato, »da bi izboljševali naše okolje, gradili socialno pravičnost, pomagali starejšim, otrokom, skrbeli za zdravo življenje in ekološko pridelano hrano, bolj skrbeli za živali. In pozitivno mislili« (Predsednikova rubrika, 4. 7. 2006), lahko na tem mestu sklepamo, da pri Drnovšku prevladuje zadnja izmed naštetih motivacij – tj. ustvarjanje in vzdrževanje določene skupnosti. V smislu ustvarjanja nove politične realnosti s pomočjo blogov ter zaradi dejstva, da je bil Janez Drnovšek predsednik države, naslednje poglavje namenjamo političnemu vidiku bloganja.

6. 1 POLITIČNI VIDIK BLOGOV

Nova tehnologija blogerjem omogoča neko novo vrsto svobode (Keren 2006), saj s pripovedovanjem svojih zgodb in razmišljanj sodelujejo v novi politični realnosti, v kateri osebne zadeve postanejo del javne domene (prav tam). S svojo raziskavo vrste (predvsem po vsebini) različnih blogov je Michael Keren skušal pokazati, da je eden izmed pomembnejših razlogov za priljubljenost bloganja občutek politične nemoči (prav tam). Ljudje so namreč globoko razočarani nad obstoječimi sistemi političnega komuniciranja, saj se pri sprejemanju pomembnih političnih odločitev čutijo odrinjene daleč na obrobje (prav tam). Ker blogi odpirajo nov prostor za posvetovanje in sodelovanje (Walker 2006), dajejo ljudem možnost, da skušajo vplivati na te odločitve.

Posledice novega »sodelovanja« v političnem procesu sprejemanja odločitev so se najizraziteje začele kazati leta 2003, ko so nastali najrazličnejši zapisi o vojni v Iraku in so jih

pričeli pisati tudi vplivni politiki (glej npr. Kline in Burstein 2005). V teh spletnih dnevnikih z vojnega področja v Iraku, imenovanih tudi »milblogs«, so se pojavljali najrazličnejši pogledi in podatki o vojni, kar je pritegnilo zelo široko bralstvo. Razkrile so se tudi marsikatero nepravilnosti in afere – med njimi najbolj odmevna afera mučenja iraških zapornikov. Skratka, blogerji so s svojim pritiskom na politike in druge medije dosegli, da so jih le-ti sprejeli kot pomemben vir informacij (glej npr. McPhail 2006)¹³.

»Politični« vpliv pa ne poteka zgolj v smeri ljudje-politiki, temveč tudi v smeri politiki-ljudje. Blogi postajajo vse bolj pomembni tudi za politične svetovalce in politike, ki so jih začeli uporabljati kot orodje za stik z javnostjo in kot pomočnike pri oblikovanju javnega mnenja (glej npr. Kline in Burstein 2005). Politiki v svojih spletnih dnevnikih zapisujejo svoje misli, opisujejo svoje delo, nagovarjajo bralce in opisujejo dogajanja okoli sebe. V tujini so politični spletni dnevniki politikov zelo razviti (prav tam). Predvsem veliko ameriških politikov se zaveda, da če bodo obdržali komunikacijo s svojimi volivci, bodo s tem obdržali tudi njihove glasove in s tem svoj politični položaj (Kvas in Savič 2007).

Kritiki politikom, ki pišejo spletne dnevnike, očitajo namenskost pridobivanja političnih točk (prav tam). Po drugi strani pa Kvasova in Savič opozarjata, da je v bistvu smisel politike, oziroma natančneje – demokracije, v tem, da deluje v prid ljudi (prav tam). Politiki, ki komunicirajo s svojimi volivci, jih poslušajo in delujejo v skladu z njihovimi željami, so torej tudi politiki, ki poskušajo delovati v prid ljudem. Prav pozitivnost, ki izhaja iz delovanja v skladu z željami ljudi, prinaša volilne točke (prav tam). Omenjena avtorja ugotavljata, da so v Sloveniji spletni dnevniki še vedno obravnavani kot del alternativne kulture, pri čemer ima pojem »alternativna« negativen predznak (prav tam). Spletni dnevniki pri nas bolj kot v politične namene služijo kot osebno komunikacijsko orodje posameznika, ki z njim razrešuje osebne težave oziroma preko svojega bloga komunicira s prijatelji (prav tam). Kvasova in Savič opozarjata, da bi se lahko tako slovenski politiki kot slovenska javnost veliko naučili iz v tujini uspešnih primerov implementacije novih komunikacijsko-tehnoloških orodij, katerih del so tudi blogi, za izboljšanje komunikacije med politiki in volivci oziroma splošnih političnih razmer (prav tam).

---

¹³ Za prvi pomemben dogodek, ki so ga sprožili blogerji, velja bloggerski napad na ameriškega republikanskega senatorja, Trenta Lotta (McPhail 2006, 308), ki je na neki zabavi izrekel nekaj neprimernih rasističnih komentarjev. Dolgo po tem, ko klasični množični mediji niso več poročali o tem, je v blogosferi še vedno odmevala neprimernost njegovih izjav in blogerji so vztrajali pri njegovem odstopu. Zaradi pritiska glasnega zbora spletnih aktivistov so se teme ponovno lotili tudi ostali ameriški mediji, kar je posledično bistveno prispevalo k Lottovemu dejanskemu odstopu (prav tam).

Misel, da bi se preko blogov izboljšalo sodelovanje med politiki in državljani, je sicer zelo pozitivna, vendar z njo pozabljamo na izvirni namen blogov. »Bistvena značilnost blogov je »necenzuriran glas posameznika«, najbolje amaterja,« pravi pionir blogovske tehnologije, Dave Winer (*The Economist* 2006; originalni poudarki) in glavna odlika blogov je prav neobdelana, nepolikana individualnost (prav tam). To pa za bloge politikov, katerim svetovalci za stike z javnostjo lektorirajo, urejajo in prilagajajo blogovsko vsebino, zato da bi njihovi »avtorji« bili čim bolj všečni svojemu volilnemu telesu, ne drži. Poleg tega politik v svojih blogih težko kritizira tisto, kar bi svoji funkciji bil dolžan storiti, pa ni. Ne bi smel grajati nečesa, na kar bi lahko sam vplival oziroma kar bi s svojimi političnimi instrumenti lahko ali celo moral urediti, spremeniti sam. Povedano drugače, zgornja definicija izključuje kar precej blogov, ki so jih s profitnim namenom ustvarili oblikovalci javnega mnenja, podjetja ali časopisne hiše (prav tam).

Namen naše naloge ni poglobljena problematizacija namenskosti blogov, zato na tem mestu zgolj izražamo predvidevanje, da bo razvoj šel v smeri, kjer bodo ločnice med blogi, ki sledijo »izvirni ideji« originalne posameznikove misli, in blogi, ki se uporabljajo s točno določenim (političnim, marketinškim, profitnim ipd.) namenom, postale še bolj izrazite. Pri slednjih bo torej od spoznanja, da gre pri bloganju za osebno komunikacijo s specifičnimi poudarki na osebnih interesih (Nardi in drugi 2007), ostal predvsem poudarek na interesih.

S poglavjem o blogih zaključujemo teoretični del naloge in prehajamo na njen empirični del, kjer z metodo kritične diskurzivne analize analiziramo bloge bivšega predsednika države Janeza Drnovška.

7 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA BLOGOV JANEZA DRNOVŠKA

7.1 TEKSTUALNA ANALIZA IN ANALIZA DISKURZIVNE PRAKSE

Prva raven kritične diskurzivne analize po Faircloughu, ki zadeva jezikovno analizo besedila in temelji na kritičnem jezikoslovju, je deskriptivna (glej npr. Fairclough 1995, 2001, 2003). V naši nalogi jo združujemo z analizo diskurzivne prakse ter ji tako dodajamo interpretacijo odnosa med besedilom in interakcijo.

Ker ob branju blogov bivšega slovenskega predsednika vzbudi pozornost nenavadna kombinacija političnega diskurza ter duhovnosti in zavedanja o sebi in svetu, bomo analizirali to, na prvi pogled, kontradiktorno kombinacijo. Naš namen je razkriti način mešanja različnih diskurzivnih in družbenih praks, tj. vstopanje novodobniškega diskurza samopomoči v politiko oziroma njegovo prilagajanje političnemu diskurzu v smislu rekontekstualizacije. Pri *rekontekstualizaciji* gre za odnos med različnimi družbenimi praksami (mrežami družbenih praks) oziroma za način, na katerega so elementi ene prakse prilagojeni in prestavljeni v kontekst druge prakse (Fairclough 2004a, 222). Povedano drugače, preučujemo širjenje diskurzov, ki presegajo strukturne meje in obsege oziroma ki prehajajo z enega področja, institucije ali organizacije na druge ter z »globalnega«, »makro-regionalnega« ipd. v nacionalni in lokalni obseg (prav tam). Rekontekstualizacija pomeni tudi prilagoditev diskurza drugemu kontekstu. Koncept »prilagoditve« poudarja dejstvo, da tudi v procesih »kolonizacije« nov diskurz v rekontekstualiziranem kontekstu z obstoječimi diskurzi vstopa v odnose, ki potencialno vplivajo na spremembo vseh udeleženih diskurzov (Chouliaraki in Fairclough, 1999). V našem primeru gre za odnose rekontekstualizacije med političnim in novodobniškim diskurzom samopomoči. Analiziramo, kako je tovrsten novodobniški diskurz dekontekstualiziran in rekontekstualiziran v novem političnem kontekstu.

7. 1. 1 Metoda tekstualno-diskurzivne analize

S tekstualno-diskurzivno analizo ugotavljamo, kako Drnovšek redefinira in rekontekstualizira določene besede s političnega področja. Vprašanja, na katera želimo najprej odgovoriti, so naslednja: Kaj je za Janeza Drnovška politika? Kako jo (re)definira in kaj se po njegovem mnenju z njo dogaja? Kako poimenuje akterje in kaj ti počnejo? Kakšno (ne)moč jim pripisuje in kako jo izvajajo? S kakšnimi procesi, tj. dejanji, stanji, dogajanjem povezuje politiko in oblast? Ali Drnovšek politiko in njene predstavnike v večji meri postavlja v aktivno ali v pasivno vlogo?

Odgovore iščemo z metodo diskurzivne analize teksta, ki vključuje analizo poimenovanj, kategorizacije, eksplicitno in implicitno izraženih pomenov, delegitimacije, metafor, modalnosti in stavčnih procesov.

Način *poimenovanja družbenih akterjev* določa ne le skupino, ki ji ti akterji pripadajo (ali vsaj skupino, ki ji govorec želi pripadati), temveč označuje tudi odnos med govorcem in naslovnikom (glej npr. Goatly 2000; Erjavec 2007). Če je nekdo v besedilu poimenovan z imenom in priimkom, so denimo s tem poudarjene njegove individualne značilnosti. Po drugi strani pa je lahko kolektiviziran in predstavljen kot del skupnosti (Erjavec 2007) in s tem definiran kot eden izmed pripadnikov skupine, ki jih povezujejo skupne lastnosti. Slednje jih hkrati ločijo od drugih skupin (Fowler 1991, 54-58) oziroma jih *kategorizirajo* (prav tam).

Implicitni pomen oziroma *predpostavljane* razumemo kot zdravorazumsko in prikrito vključevanje trditev v besedilo. Gre torej za koncept, ki izraža implicitni pomen danega, nespornega, samoumevnega (glej npr. Chilton 2004; Erjavec 2007). Razkrivanje implicitnih pomenov je na mestih neločljivo povezano z analizo modalnih naklonov in personifikacije (Chilton 2004).

Modalnost kot eden izmed najpomembnejših elementov medosebne funkcije jezika odkriva govorcevo stališče, sodbo in tudi politično prepričanje (glej npr. Fowler 1991, 64; Fairclough 2003, 162), medtem ko razkrivanje jezikovne strategije *delegitimacije* kaže, kako politična elita na oblasti svoje nasprotnike predstavlja v negativni luči (Chilton 2004, 21).

Pomemben del analize predstavljajo tudi *metafore*, saj lahko pogosto nekaj ubesedimo na različne metaforične načine, in zato izbira metafore odkrije marsikaj o govorniku, poleg tega ima lahko tudi družbeni pomen (Fairclough 2003, 162). Bistvo metafor je razumevanje in doživljanje nečesa z besedami nečesa drugega, kar pomeni, da razmišljanja in čustva z izvirnega področja prenesemo na ciljno področje, kjer ciljne entitete sistematično ustrezajo entitetam izvirnega področja (Lakoff in Johnson 1980, 5). Največkrat gre za prenos poznanih (konkretnih) izvornih konceptov na abstraktna nepoznana ciljna področja (prav tam).

Ker se ideološki vidiki določenega besedila kažejo tudi na slovnični ravni (Goatly 2000), v tej analizi povzemamo tudi analizo sestave stavkov. Slovnično področje, ki se ukvarja s sestavo stavka in pomembno prispeva k ustvarjanju pomenov, se imenuje *tranzitivnost* oziroma *prehodnost* (Goatly 2000; Skubic 2000). Izhaja iz Hallidayeve systemsko funkcijske slovnice, ki stavek opredeljuje kot reprezentacijo (Halliday 1996). Z analizo stavka kot reprezentacije ugotavljamo, kako je stvarnost ubesedena v prehodni strukturi stavka. Stavek, zbran okoli glagola, namreč vedno izraža določeno vrsto procesa (prav tam). Stavčna struktura, ki ustreza posameznemu procesu, pa je pogojena z naravo tega procesa (prav tam).

Namen analize stavčnih procesov je pokazati, katera oseba v besedilu je predstavljena kot udeleženec z največjo močjo (Skubic 2000). Če v stavku nastopata tako *aktivni* kot *pasivni udeleženec*, potem je aktivni udeleženec predstavljen kot tisti, ki ima moč, je odgovoren za dejanje oziroma dogajanje in ki vpliva na pasivnega udeleženca v procesu. Če v procesu nastopa zgolj aktivni udeleženec, ki svojim dejanjem vpliva samo nase oziroma njegovo dejanje ne prehaja neposredno na druge udeležence v stavku, potem je njegova moč manj izrazita. Pasivni udeleženci pa so avtomatično v položaju, kjer jih govorec predstavlja kot nevpilivne, pasivne (ne morejo vplivati na dejanje oziroma dogajanje) in zato nesposobne izražanja kakršne koli moči.

Nadaljevali bomo z analizo, ki se bo osredotočila predvsem na elemente novodobniškega diskurza. Povedano z drugimi besedami: zgornji analizi sledi še analiza pretirane uporabe novodobniških pojmov v besedilu (angl. *overlexicalization*), analiza uporabe zelo splošnih poimenovanj in analiza poosebitve, ki je hkrati tipični element novodobniških diskurzov samopomoči.

Pretirana uporaba (sinonimnih) poimenovanj določenih entitet in idej oziroma *overlexicalization* v diskurzu vedno znova obrača pozornost na področje družbe, s katerega ta poimenovanja izhajajo (Fowler 1991, 85). Na ta način se ga prikazuje kot (za družbo) zelo pomembnega (prav tam). Po drugi strani uporaba *zelo splošnih poimenovanj* bralcu omogoči, da na mesto subjekta, ki ga zaseda nejasen izraz, pri interpretaciji besedila vnese svojo pomensko ustreznico. S tem se diskurz približa bralčevemu dojetju stvarnosti (glej npr. Fowler 1991; Fairclough 2003; Askehave 2004). Jezikovna strategija *poosebljanja* ali *personifikacije* pa živalim, neživim stvarim in abstraktnim pojmom pripisuje človeške lastnosti, kar pomeni, da te stvari in pojmi pogosto prevzamejo vlogo aktivnega subjekta in s tem tudi odgovornost za dejanje, ki ga izvajajo (glej npr. Askehave 2004).

Analiza posebitev bo prav tako razkrila ključne elemente neoliberalnega diskurza v Drnovškovih blogih, s katerimi bomo tudi zaključili poglavje o tekstualno-diskurzivni analizi spletnega diskurza bivšega predsednika države.

Sledi predstavitev predmeta analize ter analiza Drnovškovih redefinicij in rekontekstualizacij nekaterih tipičnih političnih pojmov.

7. 1. 2 Predmet analize

Predmet analize so blogi Janeza Drnovška, ki jih je od 14. aprila 2006 do svoje smrti objavljajal na spletni strani *Gibanja za pravičnost in razvoj* (www.gibanje.org). Bivši predsednik države je ustanovil to Gibanje in bil njegov predsednik eno leto – natančneje do 15. aprila 2007, ko je s tega položaja odstopil in si zaželel »povsem običajnega članstva« (Rubrika, 19. 4. 2007). Spletne prispevke je objavljajal vse do svoje smrti februarja 2008, nekaj odlomkov iz njegove knjige *Bistvo sveta* ter nekaj njegovih starih zapiskov pa je bilo v *Rubriki* (ponovno) objavljenih tudi po njegovi smrti.

Janez Drnovšek je svoje prispevke na spletni strani Gibanja objavljajal pod (spletno) povezavo z naslovom *Rubrika*. Dolgo časa se je povezava imenovala *Predsednikova rubrika* in je to ime ohranila tudi po tem, ko je Janez Drnovšek odstopil s položaja predsednika Gibanja. Medtem ko smo še junija 2009 na domači strani www.gibanje.org na tem mestu našli povezavo

Rubrika, njegove bloge pa shranjene pod povezavo *Arhiv predsednikove rubrike*, lahko septembra 2009 njegove zapiske najdemo pod povezavo *Arhiv misli*, naslovljeni pa so *Misli ustanovitelja Janeza D.*

Analizirali smo sto štiri (104) bloge bivšega predsednika države, pri čemer je bil prvi blog objavljen 16. aprila 2006¹⁴, zadnji, ki smo ga zajeli v preučevanje, pa na dan njegove smrti, tj. 23. februarja 2008. Čeprav gre bodisi za odlomke iz Drnovškove knjige *Bistvo sveta* bodisi za ponovitve nekaterih njegovih zapiskov od prej, šestih besedil, objavljenih v *Predsednikovi rubriki* po njegovi smrti¹⁵, nismo vključili v analizo, saj je očitno izbor prispevkov opravil nekdo drug.

Janez Drnovšek se je na začetku s svojimi razmišljanji na spletni strani Gibanja javljal zelo pogosto, včasih celo vsak dan, največkrat pa vsak tretji dan oziroma vsaj enkrat na teden. Čeprav so bili v prvi polovici leta 2007 njegovi blogi še zmeraj dokaj pogosti, pa se je nekje po marcu tistega leta razmak med njimi povečal na štirinajst ali celo več dni. Nato je Drnovškovo spletno pisanje postalo še bolj redko, saj je bil njegov spletni blog 15. julija 2007 objavljen mesec dni za predhodnim, naslednji – skupno 99. po vrsti – pa mu je sledil šele več kot dva meseca za tem (27. 9. 2007). S slednjim so se začele tudi ponovitve že predhodno objavljenih zapiskov. Vse izmed zadnjih šestih blogov do njegove smrti smo namreč že lahko prebrali v katerem izmed Drnovškovih predhodnih oglašanj.

Bivši slovenski predsednik se je v blogih želel distancirati od svoje politične funkcije, saj denimo v dvaindvajseti *Predsednikovi rubriki* pravi: »/.../na tej strani nastopam kot zasebnik, kot predsednik Gibanja in kot tak pišem tudi svoje komentarje. Ne pišem uradnih stališč kot predsednik države ali kot vrhovni poveljnik. Ta pišem in objavljam drugje« (17. 6. 2006). Ali mu je ta ločitev od javnega položaja (v popolnosti) uspela, bomo videli v nadaljevanju.

25. julija 2006 je Drnovšek svoj spletni zapis zadnjič poimenoval *Predsednikova rubrika (31)*¹⁶, za tem sledi 41 blogov, naslovljenih z *Janez D.*¹⁷ Po blogu *Janez D. 42* dobijo prispevki

¹⁴ Prvi Drnovškov blog ima sicer naslov *Predsednikova rubrika 2*, vendar na spletni strani www.gibanje.org ni mogoče najti *Predsednikove rubrike 1*.

¹⁵ Zadnji prispevek (do avgusta 2009) je bil objavljen 3. 9. 2008.

¹⁶ Spet opozorilo glede neskladja med dejanskim številom »Predsednikovih rubrik«, ki znaša 31, ter naslovom zadnje, tj. *Predsednikova rubrika 32* (gl. prejšnjo opombo). V tem sklopu ima *Predsednikova rubrika 21* (15. 6. 2006) še podnaslov *Nasilje nad starejšimi*.

¹⁷ Tudi v tem nizu spletnih zapiskov prihaja do razkoraka, saj je bil na spletu 2. 8. 2006 objavljen prispevek *Janez D. 5*, naslednji, ki mu sledi (4. 8. 2006), pa se imenuje *Janez D. 7*. Manjka torej blog *Janez D. 6* oziroma je prišlo do napake v štetju, tako da se sklop enainštiridesetih blogov zaključuje z zapiskom *Janez D. 42*.

vsak svoj naslov, pač glede na temo, o kateri teče beseda (npr.: *Petarde, Sprejemi, Gibanje danes, Intervju z Janezom Drnovškom, Negativci bruhajo blato 1., 2. in 3. del, Pogovor ob kavi, Resen pogovor, Velikonočna poslanica* ipd.). Proti koncu tega zadnjega sklopa ima kar nekaj prispevkov (12) naslov preprosto *Rubrika*.

Nedosleden pa Janez Drnovšek ni bil samo pri naslavljanju temveč tudi pri podpisovanju svojih blogov. Največkrat (96) se pod svoj spletni zapis ni podpisal, trikrat je blog zaključil z *Janez Drnovšek*¹⁸, trikrat z *Janez D.*¹⁹ ter po enkrat z *dr. Janez Drnovšek*²⁰ in *Janez Drnovšek, Predsednik upravnega odbora*²¹.

Preden se lotimo podrobnejše analize izbranih elementov, podajmo še splošni (tehnični) opis blogov in njegovega diskurza. Drnovškova spletna stran blogov na obeh straneh vsebuje spletne povezave bodisi na prispevke, objavljene na drugih mestih strani Gibanja, bodisi na aktivnosti, ki jih Gibanje podpira. Od običajne blogovske strani se loči po tem, da ne vsebuje možnosti komentarja bralcev.

Ka zadeva diskurz, je bivši predsednik uporabljal (zelo) kratke, večinoma eno in dvostavčne povedi. Z izjemo redkih primerov so posamezni blogi dolgi manj kot eno stran in napisani večinoma v strnjenem proznem zapisu. Nekaj blogov je napisanih v obliki intervjuja, torej v zgradbi (kratkih) vprašanj in (kratkih) odgovorov (glej npr. *Pogovor ob kavi*, 2. 3. 2007).

7. 1. 3 Analiza redefiniranja in rekontekstualiziranja tipičnih političnih pojmov

Cilj te analize je pokazati, kako Drnovšek redefinira in rekontekstualizira določene besede s političnega področja. Z drugimi besedami, preučujemo »strateško izrabo pomenskega potenciala besed« (Fairclough, 1995, 114). Naša analiza temelji na raziskavah Normana Fairclougha (1995) in Ingrid Askehave (2004), ki ugotavljata, kako različni avtorji

---

¹⁸ *Janez D.* 26 (10. 10. 2007), *Janez D.* 27 (22. 10. 2007), *Negativci bruhajo blato: 3. del* (30. 3. 2007)

¹⁹ *Sprejemi* (7. 1. 2007), *Rubrika* (19. 4. 2007), *Rubrika* (9. 5. 2007)

²⁰ *Predsednikova rubrika 3* (brez datuma)

²¹ *Najava letnega zborna Gibanja za pravičnost in razvoj* (17. 2. 2007).

redefinirajo »slovarski«, denotativen pomen besed tako, da ji dodajajo novo kvaliteto ali pomen, ki je hkrati v skladu z njihovim pogledom na svet.

V *Leksikonu politike* navajajo, da »/v/ družboslovnem in političnem izrazju pomeni pojem »subjekt« tiste dejavnike, ki povzročajo dejanja oziroma dogajanja« (Sruk 1995, 324; poudarki dodani) in da večinoma v politoloških priročnikih najdemo kot poglavitne družbenopolitične subjekte zlasti naslednje: državljana, ljudstvo, nacijo, razred, državo, mednarodno skupnost, svetovnonazorsko grupacijo, vendar to še zdaleč niso vsi družbenopolitični subjekti (prav tam).

Janez Drnovšek je bil kot takratni predsednik države neizbežno del *politike*, ki je v politološki literaturi med drugim definirana kot »družbeno relevantno delovanje oz. funkcioniranje, ki ima za svoj smoter urejanje osnovnega socialnega položaja ljudi oz. družbenih grupacij – bodisi v določeni družbi, bodisi v meddržavni ali mednarodni skupnosti« (Sruk 1995, 265). Ker je družbenopolitičnih subjektov veliko, bi podrobna analiza vseh, ki nastopajo v blogih, presegla okvire te naloge in nas hkrati oddaljila od naših ciljev.

V analizo smo zato vključili naslednje ključne besede, ki se: a) vedno znova pojavljajo v Drnovškovem diskurzu in neposredno zadevajo njegovo poklicno funkcijo ter b) so tipične za politični diskurz (Held 2000). To so izrazi z besednim korenem *polit-* in njihovi kontekstualni sinonimi: *politika*, *politik(i)*, *oblast*, *svetovni voditelji* ipd.

Izrazov, ki vključujejo besedni koren *polit-*, je v Drnovškovih blogih **89**, pri čemer so največkrat uporabljeni *politika* in *politiki* ter besedne zveze s pridevnikom *političen* – *politični: interesi, konflikti; politična: stranka, opcija, izjava, kriza, verodostojnost*.

V besedilu se pojavljajo tudi kontekstualni sinonimi nekaterih zgornjih izrazov. K njim prištevamo naslednje besede oz. besedne zveze: *oblast* (19), *(svetovni oz. novi) oblastniki, voditelji* (6), *oblastvene oz. mednarodne oz. svetovne institucije* (6), *cerkvena oz. papeška oblast* (3), *sedanja svetovna ureditev* (3), *svetovno vodenje* (2), *(svetovni) »leadership«* (2), *predsednik (največje velesile, 2)*, *organi oblasti* (1), *želja po oblasti* (1), *igrice oblasti* (1), *kandidati za oblast* (1), *vzvodi oblasti* (1), *vladajoči* (1), *mednarodni diplomati* (1). Skupno število izrazov, ki se nanašajo na politiko in oblast oziroma (svetovno) vodenje v blogih, je torej **139**.

7. 1. 3. 1 Drnovškovo redefiniranje in rekontekstualiziranje pojmov »politika«, »politiki« in njihovih kontekstualnih sinonimov z novodobniškimi pomeni

Veliki splošni leksikon v osmih knjigah (1998) pod pojmom **politika** navaja:

[iz gr.] delovanje za uresničitev ali ohranjanje družbene ureditve, predvsem v državi in med državami. Politika v ožjem pomenu: dejavnost države ali delovanje, ki zadeva državo. Politika v širšem pomenu: vsaka družbena dejavnost, ki ureja temeljni položaj človeka in posameznih družbenih skupin v družbi in mednarodni skupnosti (zunanja politika, notranja politika, zdravstvena politika, politika prebivalstva, ekonomska politika itd.) (*Veliki splošni leksikon v osmih knjigah* 1998).

Politika in zavedanje

Zgornja ter tudi druge uradne definicije (glej npr. Sruc 1995; SSKJ 1997; *Veliki slovar tujk* 2002) se bistveno razlikujejo od Drnovškovega pojmovanja politike. Drnovšek je namreč koncept politike redefiniral tako, da jo je neločljivo povezal z novodobniškimi pomeni, še zlasti z zavestjo oziroma z zavedanjem ter s pozitivno energijo. Politika je po njegovem mnenju na bistveno prenizkem nivoju zavedanja oziroma zavesti, zato je treba njeno zavest čim bolj dvigovati.

V *Predsednikovi rubriki 18* Drnovšek denimo pravi, da bodo vodilni svetovni politiki, ki jih poimenuje »veliki tega sveta«, rešili problem Darfurja zgolj zato, ker to od njih zahtevajo njihovi državljani, ki se bolj zavedajo tega problema oziroma so bolj osveščeni od politikov: »In to samo zato, da se bodo (veliki tega sveta, op. a.) potrkali po prsih, kot da so rešili problem Darfurja, ker na njih pritiska njihova javnost, ki je bolj osveščena od **politike**« (8. 6. 2006). Bivši predsednik je bil prepričan, da politika ni prebujena, zato bi morali ljudje prebujati tudi njo, saj piše: »Moramo prebujati tudi **politiko**« (7. 3. 2007; 4. 10. 2007) in nadaljuje, »zavedanje je treba širiti naprej, tako da ga bo zaznala tudi **politika**« (prav tam). Drnovšek tudi izraža zadovoljstvo nad mislijo, da v Sloveniji pozitivna energija in zavest naraščata, in je prepričan, da se bo to preneslo tudi na politiko: »pozitivna energija in zavest v Sloveniji dviguje in se bo še bolj, ne sicer še v **politiki**, a tudi ta pride na vrsto« (2. 7. 2006). V Gibanju sicer v politiki ne bodo sodelovali, vendar če bo potrebno – tj., če se zavest klasične politike ne bo dvigovala, kot bi se morala – bodo tudi člani Gibanja vstopili v

politiko: »nas (člane Gibanje, op. a.) bo vključevanje v organe oblasti zanimalo samo toliko /.../, če se bo **zavest klasične politike** dvigovala prepočasi« (prav tam).

Bivši predsednik države vedno znova politiko povezuje s pozitivno energijo in zavedanjem, ki sta nujna in neizogibna, saj je v politiki raven zavedanja oziroma duhovnosti še posebej nizka (10. 10. 2006). Drnovšek ugotavlja, da primanjkuje novic iz sveta – še zlasti iz sveta politike – ki bi govorile o tem, da se raven zavedanja dviguje: »malo je dobrih novic iz sveta, predvsem pa takšnih, ki bi kazale, da se raven zavedanja dviguje. Predvsem **politika** je trd oreh« (prav tam). Po njegovem mnenju je v politiki in drugih svetovnih oblastvenih institucijah veliko nizkega zavedanja in sebičnosti: »v **politiki** je toliko sebičnosti in nizkega zavedanja, da se bo težko prebiti skozi ta klobčič« (22. 10. 2006) ter »nizke duhovnosti, ki spremlja druge (poleg cerkve, op. a.) **oblastvene** in **kapitalske institucije** tega sveta« (31. 10. 2006).

Zgornji primeri potrjujejo, da Drnovšek politiko redefinira tako, da jo neločljivo povezuje z osnovnimi novodobniškimi koncepti zavedanja, zavesti in pozitivne energije (glej npr. Rimke 2000; Redden 2002; Rindfleish 2005) in ji pripisuje izjemno negativne konotacije. Drnovškovo argumentiranje je za politika najvišjega kova precej nenavadno, saj za svoje kritike o politiki uporablja pojme, kot so *pozitivna energija*, *zavest*, *zavedanje*, *nizka duhovnost* in kot kriterija »dobre politike« uvaja čim višjo zavest in (čim bolj) pozitivno energijo. Če je politična govorica lahko tudi čustvena, domišljajska ter ekspresivna, ekstenzivna, iterativna, koherentna itd. (Sruk 1995, 250) – »pri čemer je na primer čustvenost ali emotivnost v zvezi z marsičim, govorec lahko denimo uporablja besede z bolj ali manj močnim emotivnim nabojem, tudi tema govora je lahko taka, da tako govorca kot poslušalca angažira bolj čustveno kot razumsko« (prav tam) – pa povezave politike z omenjenimi pojmi razlagalci političnih diskurzov in leksikoni z definicijami političnih pojmov ne omenjajo (glej npr. Sruk 1995; *Veliki splošni leksikon v osmih knjigah* 1998; Fernández Lagunilla 1999a in 1999b; *Veliki slovar tujk* 2002; Fairclough 2003). Drnovšek svojih sodb o politiki v teh primerih ne utemeljuje s stvarnimi dogodki oziroma dokazi o konkretnih političnih dejanjih, ampak uspešnost politike vrednoti na osnovi (subjektivne) ocene o (ne)zadostni ozaveščenosti politike kot celotne sfere (in – vsaj na tem mestu – ne njenih točno določenih posameznih akterjev) tega dela družbenega delovanja.

Analiza pojma »politika« kaže, da je Drnovšek rekontekstualiziral »politiko« in jo s pomočjo novodobniških pomenov zavedanja, zavesti, pozitivne energije ipd. redefiniral ter ji tako dodal novodobniški duhovni pomen. Drnovšek torej z diskurzom novodobniške samopomoči kolonizira politični diskurz na poseben način – še vedno uporablja ustaljeno politično besedišče, vendar mu dodaja novodobniške dimenzije pomena (Rimke, 2000; Redden, 2002; Rindfleish, 2005).

Politični pojmi v metaforah

Metafore, v katerih Drnovšek uporablja politične pojme, kažejo njegovo kritično stališče do politike in njenih akterjev. Drnovšek je za politiko uporabljal domeni igranja in novodobniške (ne)osveščenosti, ki ne spadata v domeno politike, zato delujeta metaforično.

Drnovšek pogosto uporablja tipično novodobniško metaforo (življenja; službe; odnosov kot) »igre« (glej npr. Ashehave 2004), vendar na nekoliko spremenjen način. Metafore novodobniškim diskurzom služijo kot stilistična in pedagoška sredstva in promovirajo novodobniška prepričanja (prav tam). Bralca namreč s pomočjo igre nagovarjajo, da ponovno premisli o svojem dojemanju stvari in prevzame miselne vzorce (in dejanja) new age gibanj (prav tam). V blogih bivšega predsednika je metafora igre uporabljena predvsem v povezavi s politiki in njihovim igranjem z oblastjo, njihovimi vrtički, vplivom ipd.

Z uporabo metafore »igre« Drnovšek pogosto postavlja politike v vlogo otrok, ki se igrajo »igrice« z oblastjo, vplivom, prestižem, ipd. ali pa njihove igrice označi kot igrice ničevosti, napuha, želje po moči ... Denimo, razlaga, da se **svetovna politika** oziroma **svetovni politiki** »še naprej **igrajo svoje igrice oblasti, vpliva prestiža**« (10. 11. 2006; 9. 11. 2007). Ali pa pravi, da »so se **politiki** še naprej šli **svoje igrice ničevosti in napuha, želje po moči**« (7. 3. 2007; 4. 10. 2007) oziroma namesto teh igric uporablja izraz »vrtički«: »**svetovna politika** pa se še vedno ukvarja s **svojimi vrtički**« (19. 1. 2007).

Izpostavimo na primer metaforo oblasti kot igrače. *Leksikon politike* za **oblast** med drugim navaja, da je: »ta pojem uporabljen predvsem za državo kot ustanovo, ki ima v sodobnem svetu edina pravico uporabljati sredstva prisile. Država lahko prisili prebivalstvo določenega območja ali kako grupacijo k poslušnosti oz. podreditvi« (Sruk 1995, 219). Janez Drnovšek

pa z zgornjim načinom ubeseditve politike in oblast razvrednoti, saj z otroško igro povsem nevtralizira moč oblasti kot tiste, »ki ima v sodobnem svetu edina pravico uporabljati sredstva prisile«.

Podobno kot novodobniške metafore življenja, učenja itd. kot igre, tudi Drnovškove metafore politikov kot otrok, ki se igrajo z igračo oblasti, vplivajo na percepcijo bralcev. Z metaforičnimi koncepti Drnovšek močno zmanjšuje moč politikov in pomen njihovega delovanja in hkrati »nas«, ljudi oziroma člane Gibanja postavlja nad politike. Ker metafore vzbujajo čustva pri sprejemniku besedila in tako avtorju pomagajo, da si pridobi njegovo zaupanje (Corbett in Connors 1999, 378), si z njihovo pomočjo bralec Drnovškovih blogov bolj živo predstavlja politike kot otroke, ki se igrajo z močjo, in si jih hkrati bolj zapomni kot neosveščene in pasivne. V *Pogovoru ob kavi*, 2. marca 2007, denimo pravi, da če se bodo politiki tako igrali z oblastjo, kot to počnejo sedaj, jim bomo morali igračo, tj. oblast, vzeti iz rok. Postavlja nas torej v vlogo starša, ki razvajenega in porednega otroka kaznuje z odvzemom igrače. Oziroma je prepričan, da moramo narediti, »tisto, kar naredimo z **razvajenimi in porednimi otroki**. Naj jim torej vzamemo **igračo**? Če se bodo tako **igrali z oblastjo**, res ne bo šlo drugače« (2. 3. 2007).

Poleg podrejenosti so politiki v metaforah, ki jih uporablja bivši predsednik, pogosto upodobljeni kot pasivni. Drnovšek pravi, da so politiki ali zgolj nemočni liki v rokah kapitalskih interesov (»**politiki so pogosto le prazne figure, ki jih usmerjajo kapitalski interesi**« (19. 9. 2006) oziroma kapitalski interesi usmerjajo svojo »**marionetno politiko**« (23. 11. 2006) ali pa ne želijo videti velikih problemov sodobnega sveta (propad Zemlje, prevlada kapitala) in se raje obračajo stran, kot pa da bi se soočili z njimi: »**politiki tiščijo glavo v pesek, ker nočejo ne videti ne slišati, da Zemlja iz dneva v dan propada**« (10. 10. 2006); »**politiki tiščijo glavo v pesek, saj nočejo priti v konflikt s kapitalom, ki jih je spraval na funkcije**« (5. 11. 2006); **svetovni politiki »gledajo stran**« in se »**delajo, da nič ni**« (13. 8. 2006) oziroma Cerkev bi lahko pomagala, da »**tudi politiki ne bodo mogli več gledati v stran in še trditi, da so dobri kristjani**« (15. 8. 2006). Posredno ideološko sporočilo Drnovškovih metafor je torej: politika je nemočna, politiki ne opravljajo svojega dela niti se za to ne trudijo, zakaj bi torej spodbujali ljudi, da bi bili politično dejavni?

Naslednje metaforično posredovano sporočilo blogov je, da je politika neosveščena, se ne zaveda, in v dosti primerih smo mi tisti, ki moramo posredovati, da se bo to spremenilo. V

diskurzu bivšega predsednika tako najdemo primere metafor, ki bralcem sporočajo, da politika spi, torej jo moramo prebujati. Značilen je denimo primer: »Ni več časa za odlašanje. Vsak od nas mora storiti tisto, kar lahko in prebuditi čim več ljudi. Tudi **politiko** moramo **prebujati**« (7. 3. 2007; 4. 10. 2007). Metafora o virusu višjega zavedanja, ki bo okužil politiko, prav na poseben način združuje politiko in novodobniški pomen zavedanja: »**tudi politiko bo okužil virus višjega zavedanja**« (28. 1. 2007; 27. 9. 2007). Gre za svojevrstno kombinacijo negativnih in pozitivnih konotacij povezanih besed. Osnovna pomena besed »virus« – povzročitelj nalezljivih bolezni (SSKJ 1997) – in »okužiti« – vnesti bolezenske mikrobe v organizem (prav tam) – imata namreč izrazito negativno konotacijo, medtem ko je iz blogov razvidno²², da Drnovšek »(višje) zavedanje« vrednoti zelo pozitivno. Iz metafore lahko nadaljnje sklepamo na avtorjevo prepričanje, da politika takšna, kot trenutno je, ni v najboljšem stanju. Povedano drugače, spet se kaže Drnovškova ideologija o šibkosti politike. Bivši predsednik namreč politiko, v kateri prevladujejo nizka duhovnost, sebičnost ipd., prikazuje kot ranljivo. Virusi napadajo šibkejše, oslabele organizme, medtem ko v (popolnoma) zdravih telesih svojega učinka ne dosežejo.

Metafore, ki jih uporablja Drnovšek in izražajo razvrednotenje delovanja politikov, niso zgolj stilistična, temveč tudi strateška sredstva (glej npr. Fairclough 2003, 32-33). So del ideologije, ki odsevajo Drnovškov pogled na svet (Askehave 2004, 18). Povedano drugače, metafore so ideološka sredstva, ki vplivajo na bralčevo razmišljanje (glej npr. Lakoff in Johnson 1980; Askehave 2004). Bralec si namreč lažje zapomni vsebino metafor (Lakoff in Johnson 1980; Erjavec 2007) in torej z njimi sliko o politikih, ki se igrajo in (namenoma) ne počnejo ničesar. To vodi k potencialni spremembi bralčevega dojetja sveta (od ustaljenega videnja politike kot tiste, ki naj bi urejala družbeno delovanje in nas vodila, k Drnovškovemu, v katerem so politiki popolnoma nemočni pred kapitalom in se raje, kot da bi reševali pereče svetovne probleme, igrajo s svojimi igračami) in posledično tudi njegovega obnašanja (Lakoff in Johnson 1980; Askehave 2004).

---

²² Glej poglavja spodaj: *Analiza prehodnosti oziroma tranzitivnosti stavčnih procesov in Pretirana uporaba novodobniških pojmov.*

Modalnost v Drnovškovih blogih

Primer o članih Gibanja, ki opozarjajo vladajoče, da morajo skrbeti za dobro državljanov – »tudi sicer opozarjamo **vladajoče**, kadar je to potrebno, da naj se ne ukvarjajo sami s sabo, pač pa so tu, da skrbijo za interese vseh državljanov« (27. 8. 2006) – je hkrati tipičen primer za avtoritaren diskurz, ki ga Drnovšek v svojih blogih pogosto uporablja. Avtor blogov svoje ideološke poglede na svet – o neučinkoviti politiki in politikih ipd. in o pozitivni vrednosti duhovnih zavedanj – ter njegov ustroj izraža v zelo suverenem in avtoritativnem tonu. Njegove povedi namreč skorajda ne poznajo modalnih naklonov, ki bi izražali omahljivost ali dovoljevali kakšen dvom v povedano, temveč so vse ubesedene bodisi z absolutno kategoričnimi trditvami bodisi z visoko stopnjo obligacijske modalnosti.

V zgornjem primeru bivši predsednik pravi, da člani Gibanja po potrebi opozarjajo vladajoče, kaj morajo početi. V tem se kaže dvojna vloga Janeza Drnovška. Po logičnem sklepanju namreč nastopa kot subjekt dejanja – član oziroma predsednik Gibanja, in kot objekt – del vladajoče politične garniture. Analizi kontradiktornosti njegovih vlog se posvečamo kasneje, zato na tem mestu zgolj dodajamo, da je ta subjekt prikazan kot nekdo »nad« politiko. Nadaljnje je ta subjekt hkrati zelo suveren: prvič, »kadar je to potrebno« nam razkriva, da je Gibanje razsodnik o tem, kdaj se politika ukvarja sama s sabo in kdaj ne. Drugič, ker poved ni napisana v nobenem modalnem naklonu, izraža neovrgljivo resnico. Avtor bi lahko zapisal tudi na primer »kadar se nam *zdi* to potrebno« ali denimo »ker je *mogoče* potrebno« ali pa nadaljevanje povedi: »saj *bi morali* biti tu, da *bi skrbeli* za interese vseh državljanov«. Modalnost nam pomaga odkrivati individualno subjektivnost, ki se skriva v ubesedenem – kdo je okvalificiran z znanjem, da sodi, podaja odpustke ali pa določa odgovornost (Fowler 1991, 64). Ker modalne oblike oziroma njihova odsotnost kažejo, kako je govorec prepričan v svojo trditev oziroma razkrivajo njegovo sodbo, komentar ali stališče, odsotnost modalnosti v zgornjem primeru tudi na slovnični ravni potrjuje avtoritarni položaj avtorja, ki ga kaže že sama vsebina povedi (Gibanje kot razsodnik). Avtoriteta namreč predvideva vedenje, kaj je oziroma se bo zagotovo zgodilo (Fowler 1991, 211).

Podobno avtoritarnost ugotavljamo, če analiziramo primere z glagolom »zavedati se«. Po Drnovškovem prepričanju se zavedamo, se bomo zavedali ali pa se moramo zavedati: realnosti tega sveta, njegovih nepravilnosti, neravnotežij, samega sebe, slabega v nas in v našem okolju, interesa dolgoročnega uravnoveženega razvoja, unikatnosti Zemlje, zdravja kot

naše lastne odgovornosti ipd. Bivši predsednik denimo pravi: »*Našo Zemljo bomo varovali, saj se bomo zavedali, da je samo ena in jo moramo ohraniti za vse prihodnje generacije. Ne bomo je več uničevali zaradi dobička, niti ne bomo pustili drugim, da to počno*« (31. 12. 2006); »*V prihodnje bomo živeli bolj zdravo. Zavedali se bomo, da je zdravje naša lastna odgovornost in bomo tudi več vedeli o njem*« (14. 1. 2007); »*Številni javni delavci v različnih institucijah se morajo zavedati, da je njihova dolžnost, da pomagajo državljanom, zlasti tistim v stiski*« (24. 6. 2006); »*Če se zavedamo sami sebe in sveta okrog nas, potem želimo delati le dobro ... Le dobro nas bo odrešilo nemočnega premetavanja v praznem življenju, ki ga živimo. Le zavedati se moramo slabega v nas in v našem okolju, pa bomo lahko začeli delati dobro*« (15. 6. 2007).

Tudi v teh primerih stavki konotirajo avtoritativnost, tj. uporabljene so trditve, ki ne dopuščajo dvoma v povedano. Na eni strani gre za *resničnostno modalnost*, ki izraža avtoritativnost (Fairclough 2003, 162). Po drugi strani pa tudi druga vrsta modalnosti, tj. *obligacijska*, ki je sicer uporabljena v manjši meri, izraža Drnovškovo brezpogojno prepričanje v povedano. Besedilo, ki želi dati vtis objektivnosti, zgolj v minimalnem številu uporablja modalne oblike (Fowler 1991, 64) oziroma uporablja absolutno kategoričnost resničnostne modalnosti (z nemodificirano trdilno obliko glagola). Obligacijska modalnost pa se nanaša na prihodnje dogodke in še zlasti na stopnjo, pri kateri govorec verjame, da se bo določena smer dejanja razvijala ali bi se določena odločitev »lahko« ali »morala« sprejeti (glej npr. Fowler 1991, 86; Erjavec 2007, 67; originalni poudarki pri obeh).

Ker so v vseh primerih z glagolom »zavedati se« uporabljene kategorične modalne trditve oziroma besede (*se zavedamo, se bomo zavedali; morati*, ipd.), to ponovno kaže na suverenost avtorja blogov. Tovrstne trditve namreč delujejo dosti bolj avtoritativno kot omahljive trditve, na primer »bi se naj zavedali«, »bi se lahko zavedali« ali »bilo bi dobro, če bi se zavedali«.

Sklenemo lahko torej s spoznanjem, da je Drnovškova realnost o veliki pomembnosti zavedanja z odsotnostjo modalnosti prezentirana kot resnica, ki ne dovoljuje nobenega dvoma in izraža govorčev izjemno suveren položaj.

Poimenovanje politikov, njihova delegitimacija in njihova kategorizacija

Janez Drnovšek politiko in njene akterje vrednoti (zelo) negativno in jih predstavlja kot precej neaktivne. Videli smo, da na nekaterih mestih politike celo degradira v otroke. V njegovih blogih prav tako ne manjka poimenovanj, da politiki ne znajo biti dobri, da so uboga bitja z bolno dušo in negativci, so nezreli, neuravnovešeni, sebični itd. Drnovšek denimo pravi, da **slovenski politiki** »ne znajo biti dobri«, zato (spet kot starši!) »moramo biti z njimi potrpežljivi. Tako kot z malimi otroki,« šele takrat jih bo mogoče »srečala pamet« ali pa bodo (vsaj nekateri) »postali bolj zreli in uravnovešeni,« čeprav »so res prav ubogi, njihova duša je bolna« (2. 3. 2007). Še bolj kritično in na še bolj neobičajen način se je Drnovšek dotaknil nekaterih politikov v *Rubriki* z dne 22. maja 2007, ko v avto-intervjuju kritizira njihovo materialno usmerjenost in sebičnost ter jim očita, da so duševno tako revni, da niso vredni poimenovanja Človek: »Drugi pa so tako globoko v mlakuži materialne sebičnosti, da jih ne more nič rešiti. Ubogi so. Ubogi? Ubogi na duhu, čeprav so morda materialno bogati ali **politično pomembni**. Vendar so le prazna človeška lupina. Še imena Človek si ne zaslužijo. To je pa hudo?! Res je hudo, a imeli so izbiro. Ima vsak izbiro? Vsak ima izbiro med dobrim in slabim« (22. 5. 2007).

Najbolj izraziti primer negativnega poimenovanja slovenskih politikov, ki zaradi svojega obsega vzbudi največ pozornosti, so trije blogi s konca meseca marca 2007, ki jih je Drnovšek napisal v dveh dneh in jih naslovil *Negativci bruhajo blato* (29. 3. 2007), *Negativci bruhajo blato 2. del* (29. 3. 2007) in *Negativci bruhajo blato 3. del* (30. 3. 2007). V njih so politiki označeni kot negativci, ubogi politični egi, zlobneži, slabi ljudje ipd.; pravi, da so zlobni, sebični, slabi, ljubosumni, pohlepni, nečimrni ...; da ne morejo preseči svojega ega; da ustvarjajo slabo energijo; poleg tega predsednika vlade Janeza Janšo označi za poglavarja negativcev, ki so ga užalile nekatere Drnovškove kritične pripombe.

Ker so v blogu *Negativci bruhajo blato* na enem mestu združene skoraj vse značilnosti, ki jih obravnavamo v tekstualno-diskurzivni analizi (negativno poimenovanje politikov, umeščeno v novodobniški kontekst), ta blog objavljamo v celoti. V njem Drnovšek politike poimenuje (domači; naši) negativci, naši zlobneži, reveži, naši ubogi politični egi in neuresničene duše. Označi jih za vedno bolj primitivne, grde, duhovno zavožene, prazne in neizpolnjene, toda polne samih sebe. »Naše uboge politične ege« napolnjujeta samoljublje in ničevost, hkrati želijo škodovati drugim oziroma so zlobni in ta zloba se odraža na njihovem obrazu. Po

Drnovškovem prepričanju poleg tega niso sposobni seči preko svojega ega, niti nimajo razumevanja in sočutja za druge, kaj šele da bi poznali dobra dela. Očita jim tudi pomanjkanje inteligence, saj naj ne bi bili sposobni razumeti, da je treba preseči svoj ego, ker se samo na ta način pride do dobrega.

Negativci bruhajo blato

Kaj naj rečem? Ko sem bil na poti, so si domači negativci dodobra dali duška. Vedno bolj primitivni so. Že na obrazu sem jim odraža zloba. Saj bi jih človek kar pomiloval. Tako se trudijo, da bi škodovali drugim, pa škodujejo najbolj sebi. Vsa negativna čustva, vse slabe misli, vse to se nabira v človeku. Težko je s tem živeti, saj začne vplivati ne samo na človekovo psiho, pač pa tudi na njegovo fizično stanje. Najprej postanejo grdi, potem pa sledi še kaj hujšega. A kako pomagati takšnim ljudem? Zaradi svoje zlobe trpijo že na tem svetu, na drugem se jim pa obeta še kaj hujšega. Najbrž upajo, da obstaja samo ta materialni svet in se z njim vse konča. Kaj pa, če se ne? Kaj pa če smo ljudje tudi duhovna bitja in ne samo materialna? Potem se vse ne bo končalo tukaj. In kam bodo ti ljudje z vso to zloba, ki so jo pridelali v življenju? Pravijo, da se v veselju na koncu vse uredi: dobro gre k dobremu, slabo k slabemu. O tem so si še vere enotne. In za naše zlobneže to ni dobra novica. Tudi, če se bodo na tem svetu nekako izvlekli- vsaj v fizičnem smislu, v duhovnem so tako že zavoženi- jih potem čaka večna družba slabega.

Res so reveži, tile naši negativci. Očitno izpolnitve v tem življenju ne dosegajo pa zato kar naprej ponavljajo tisto, kar znajo-ustvarjati zlobo. Četudi imajo položaje in denar, čeprav jih napolnjujeta samoljubje in ničevost, ostajajo tako prazni in neizpolnjeni. Hinduisti bi temu rekli neuresničena duša, torej ljudje se ne uresničijo kot duhovna bitja, ostanejo le na nivoju materialnih želja in potreb. Preko svojega ega, sebičnosti ne sežejo. Dobro pa se začena šele na drugi strani ega.

No to je že kar malo preveč zapleteno za naše uboge politične ege, ki se dnevno premetavajo in dopovedujejo sebi in drugim, kako so imenitni. Prav mučijo se reveži v tem napenjanju. A težko jim je pomagati. Tako so polni sami sebe, da v njih ni prostora za ničesar drugega: ne za razumevanje drugih, ne za sočutje, ne za delanje dobrega. Vse to so jim prazne puhlice, ki v svetu moči in imenitnosti ne pomenijo nič. Vse dokler se jim ne bo ta svet zrušil na glavo in bodo sami nemočno hlatali po razumevanju, sočutju, po pomoči. A če bodo okrog njih njim podobni ljudje, vsega tega ne bodo našli. In samo vprašanje časa je, kdaj se bo to zgodilo. Ura že tik-taka. (Negativci bruhajo blato, 29. 3. 2007)²³

Zgornji blog nazorno prikazuje Drnovškovo negativno vrednotenje politikov, ki je poleg tega tudi močno čustveno obarvano, saj uporablja – še zlasti za politika – nekatere zelo zaznamovane izraze in povedi. Ves blog je napisan na zelo čustveni, osebni ravni, saj se bivši predsednik loti celo videza slovenskih politikov. Iz primerov, kjer Drnovšek pravi, da zloba človeka naredi bolj grdega: *»najprej postanejo grdi, potem pa sledi še kaj hujšega«* ter iz

²³ V blogu (tudi v daljšem primeru, ki ga navajamo na str. 84) je nekaj pravopisnih napak, ki jih zaradi večje avtentičnosti napisanega nismo popravljali. Poleg tega potrjujejo domnevo, da je bivši predsednik države te blogove res pisal sam in jih ni dajal v pregled (denimo službi za stike z javnostjo).

močno zaznamovanih izrazov, kot sta »duhovno zavoženi« in »hlastati v: »Tudi, če se bodo na tem svetu nekako izvlekli – vsaj v fizičnem smislu, v duhovnem so tako že zavoženi – jih potem čaka večna družba slabega« in »bodo nemočno hlastali po razumevanju, sočutju, po pomoči«, lahko sklepamo na njegovo razburjenost, v kateri je po svojih nasprotnikih udaril s precej površinskimi argumenti, ki so mu najprej prišli na misel. Tako namesto utemeljenih razumskih kritik, ki bi bralca lahko prepričale o smiselnosti njegove jeze, Drnovšek kot dokaz za negativnost in zlobo naših politikov navaja njihov videz.

Analitiki političnega diskurza so ugotovili, da igra diskurzivna strategija, pri kateri avtor uporablja močno zaznamovane izraze – in to predvsem negativne – s katerimi želi diskvalificirati nasprotnika, pomembno vlogo v političnih diskurzih (Fernández Lagunilla 1999a, 47). Govorimo o t.i. *delegitimaciji*, ko »druge« – tujce, notranje sovražnike, institucionalizirano opozicijo – politična elita na oblasti predstavlja v negativni luči (Chilton 2004, 22; poudarki dodani). Načini, s katerimi to doseže, pa temeljijo na idejah o razlikah in ločevanju. Gre za govorna dejanja oštevanja, obtoževanja, tudi žaljenja (prav tam).

Prav to počne Janez Drnovšek. Tako v primeru zgornjega bloga, kot v primerih, kjer politike degradira v »male otroke« oz. so naši politiki zanj brez pameti (ta jih mora šele srečati), ne dovolj zreli in neuravnovešeni, ubogi (na duhu), so prazna človeška lupina in imajo bolno dušo (2. 3. 2007), da si »celo imena Človek ne zaslužijo« (22. 5. 2007), politike s takšnim poimenovanjem žali. Da bi ugotovil, zakaj so naši politiki neuravnoteženi, se Janez Drnovšek loteva celo psihoanalize in se sprašuje, ali ta neuravnoteženost izvira iz njihovega otroštva: »Je za to krivo nesrečno otroštvo? Najbrž niso bili deležni dovolj pozornosti in ljubezni« (2. 3. 2007). Ugiba, ali bi jim naša ljubezen ali pa ignoranca lahko pomagali, vendar izraža dvom v to rešitev: »torej naj jih imamo radi, pa bodo potem boljši? Ni gotovo, ljubezen jih lahko zmede, pa bodo še bolj zbegani, kot so. Naj se torej ne zmenimo zanje? Tudi to ne bo šlo, saj so na **oblasti** in lahko delajo škodo« (prav tam).

Z izjemo zgornjega bloga (in njegovih dveh nadaljevanj) ter denimo uporabe zveze »so na oblasti« (prav tam), Drnovšek politikov med sabo ne ločuje. V omenjenih primerih je mogoče sklepati, da govori predvsem o vladi Janeza Janše, drugače pa Drnovšek politike v svojih blogih generalizira, ne vzpostavlja razlik med njimi, npr. jih ne ločuje na dobre in slabe, na desne in leve, na pozicijo in opozicijo, na tiste iz parlamentarnih in zunajparlamentarnih strank. Še najbolj politike ločuje med sabo, kadar jih poimenuje »slovenski politiki« (glej npr.

2. 3. 2007) ali pa »evropski politiki« (glej npr. 10. 10. 2006). Kadar govori o »svetovnih politikih« (glej npr. 10. 11. 2006; 19. 1. 2007; 7. 3. 2007; 4. 10. 2007; 9. 11. 2007), spet posplošuje, sklepamo lahko le, da želi s tem poimenovanjem označiti najbolj vplivne politike na svetu (za razliko npr. od slovenskih lokalnih). Preden podrobneje spregovorimo o kategorizaciji, si pogledjmo še nekaj primerov poimenovanj.

Bivši predsednik države nekatere evropske politične elite ocenjuje kot zelo omejene in ksenofobne ter pogreša politika, ki bi presešel to omejenost in – podobno kot politiki po drugi svetovni vojni – želel premagati nacionalistične in sebične politike. Prepričan je, da je svet brez vodenja, vedno več je političnih kriz in konfliktov, Evropska unija pa še ni sposobna vzpostaviti skupne in načelne politike, nima politika, ki bi bil sposoben resnično povezati Evropo. V t.i. Stari Evropi po Drnovškovem mnenju *»skorajda ni videti politika, ki bi se dvignil na raven evropske ideje, takšne kot so jo zasnovali evropski politiki kmalu po koncu druge svetovne vojne, ko so hoteli za vedno premagati nacionalistične in sebične politike, ki so povzročile toliko gorja«* (10. 10. 2006). Oziroma *»svet nima vodenja, manjka mu leadership«* ... *Evropska unija žal še ne more vzpostaviti jasne, enotne in načelne politike, ki bi ji lahko prisluhnil in sledil velik del sveta«* in *»vedno več je političnih kriz in konfliktov, ki jih mednarodna skupnost niti približno ne obvladuje«* (10. 1. 2007). Poleg tega Drnovšek politike enači tudi v kontekstu skrbi za okolje. Prepričan je, da se z okoljevarstvenimi problemi svetovni politiki skoraj ne ukvarjajo. V blogih tako denimo preberemo: *»s klimatskimi pogoji in varovanjem okolja pa se v svetovni politiki skoraj nihče ne ukvarja več«* (10. 10. 2006).

Analiza primerov kaže na precejšno splošnost v obravnavanju politike oziroma na homogenizacijo, kategorizacijo politike in politikov v Drnovškovih blogih. Avtor z leksikalno klasifikacijo udeležencev določeni skupini (politiki ipd.) pripisuje skupne lastnosti in tako ustvarja razmejitve te skupine od preostalih družbenih skupin. Po drugi strani pa obenem pripadnike znotraj ene skupine enači oziroma vsem pripisuje bolj ali manj iste značilnosti (Fowler 1991, 54-58). Tako so v Drnovškovem diskurzu vsi politiki prikazani kot negativni, nedejavni (ne ukvarjajo se s perečimi problemi, ne povezujejo sveta) oziroma kar vsa politika je za Drnovška negativna, kar zagotovo radikalno reducira dejansko stvarnost. Obstajajo znanstvene družboslovne raziskave in določena družbena merila – objektivnejša od »zavedanja« in »zavesti«, ki lahko z večjo natančnostjo pokažejo tudi pozitivne učinke

določenih politik in hkrati odgovorijo na dilemo, ali so res brez izjeme vsi politiki slabi in nesposobni.

Po analizi poimenovanj, delegitimacije in kategorizacije sedaj nadaljujemo s pregledom tranzitivnosti stavčnih procesov, kjer ugotavljamo, kako se Drnovškovo ubesedovanje nesposobnosti politikov kaže v tej slovnični prvini.

Analiza prehodnosti oziroma tranzitivnosti stavčnih procesov

Ideoloških pogledov določenega besedila ne izraža zgolj besedišče uporabljenega jezika, temveč tudi njegova slovnica (glej npr. Goatly 2000, Fairclough 2001). Prav zato, ker delujejo prikrito, so slovnične zakonitosti pri izražanju določenega prepričanja še bolj nevarne in učinkovite (Goatly 2000). *Tranzitivnost* oziroma *prehodnost* je slovnično področje, ki se ukvarja s sestavo stavka in pomembno prispeva k ustvarjanju pomenov (prav tam). Z izbiro, da avtor besedila določene osebe v veliki meri postavlja v vlogo aktivnega – tistega, ki ima moč in vpliv nad drugimi udeleženci, ali pasivnega udeleženca (nima moči, zgolj pasivno sprejema dogajanje, ki ga izvaja aktivni udeleženec), hkrati izraža svojo ideologijo. Po eni strani avtor besedila prikazuje, kako razume hierarhijo moči v družbi, po drugi strani pa hkrati bralcu to hierarhijo vsiljuje (glej npr. Fowler 1991; Goatly 2000; Fairclough 2003).

Preden naredimo pregled analize vseh primerov, kjer v stavčnih procesih nastopajo *politika*, *politiki* ipd., ter kasneje še novodobniška pojma *zavedanje* in *zavest*, si poglejmo nekaj primerov, kjer hierarhijo odnosov med udeleženci ugotavljamo na ravni povedi oziroma manjše skupine med seboj povezanih povedi.

Politiki so po mnenju bivšega predsednika države predvsem nedejavni, z njimi upravljajo kapitalski interesi. Pravi namreč, da »so **politiki** pogosto le prazne figure, ki jih usmerjajo kapitalski interesi« (19. 9. 2006) in politikom s »praznimi figurami« pripisuje popolno pasivnost. Naslednji primer, kjer se nazorno kaže ideologija Drnovškovih prepričanj in hierarhija odnosov v njih, je denimo odlomek iz *Predsednikove rubrike* z dne 13. avgusta 2006:

Zazreti (politiki, op. a.) bi se morali vase in v svet okrog sebe in se vprašati: kaj lahko jaz storim za to, da bo na svetu manj trpljenja? Da bo v njihovi zavesti (politikov, op. a.) poleg borbe za gospodarsko in politično uspešnost vedno prisotna tudi želja in potreba pomagati ljudem, človeštvu. Oni (politiki, op. a.) imajo moč in sredstva, oni lahko najbolj spreminjajo svet. Če se bo prebudilo njihovo zavedanje o medsebojni soodvisnosti vseh ljudi, ne bodo mogli več sprejemati sveta, kakršen je danes. In Cerkev ima morda še vedno v rokah ključ do njihove zavesti (13. 8. 2006).

Odstavek je na prvi pogled dokaj jasen – opiše, da imajo politiki moč in sredstva ter razlaga pot do rešitve. Poleg tega izraža še naslednje. Politiki so v večini stavkov postavljeni v vlogo subjekta in ne objekta (za razliko od vrste tovrstnih primerov, kar ugotavljamo kasneje). So tudi nosilci »moči« in »sredstev« za spreminjanje sveta. Toda dejanja, ki jih izvajajo, so: »zazreti se vase«; »vprašati se«; »moči storiti (da bo na svetu manj trpljenja)«; »moči spreminjati svet«; »ne moči sprejemati sveta (kakaršen je danes)«. Skratka, prva dva glagola izražata hkratnost subjekta in objekta (dejanje prizadeva sam subjekt) in torej moč subjekta ne prehaja na nekoga izven njega; medtem ko preostali trije glagoli izražajo precejšnjo moč – vpliv na (cel) svet²⁴. Slednje je tudi v skladu z uradnimi definicijami politike in njenih akterjev (glej npr. Sruk 1995). Toda ne smemo pozabiti, da bodo glede na napisano politiki lahko spreminjali svet zgolj, če »se bo prebudilo njihovo zavedanje o medsebojni soodvisnosti vseh ljudi«, ker potem ne »bodo mogli več sprejemali sveta, kakršen je danes«. Odvisna struktura stavkov razkriva, da so njihova dejanja odvisna od njihovega zavedanja. »Ključ« do le-tega pa ima Cerkev. Hierarhija odnosov moči v obravnavanem odstavku je torej: najmočnejša je Cerkev, (ki odpira) zavest, (od katere so odvisni) politiki oziroma njihova dejanja.

Tudi v naslednjih primerih je denimo mogoče razčleniti povezave Cerkve in politikov. Cerkev bi morala bistveno bolj vplivati na politike, da spremenijo svoj način dela, ki je bolj podoben Satanovemu kot Kristusovemu nauku: »*Ali ne bi morala Cerkev, kot moralna in verska avtoriteta, bolj jasno potrskati na vest svetovnih oblastnikov? Jim povedati, da to, kar počnejo, niti približno ni podobno Kristusovemu nauku, pač pa prej Satanovemu? Da se ne bodo odkupili s tem, da gredo v nedeljo k maši, med tednom pa s svojimi dejanji vsaj posredno povzročajo trpljenje večine človeštva!*« (13. 8. 2006). **Politiki** torej izvajajo Satanov nauk in pehajo ljudi v trpljenje tudi po krivdi Cerkve, saj, tako Drnovšek, če jim »*Cerkev ne bi več dajala pokritja za njihovo brezvestno početje*«, bi »**svetovni politiki in kapitalisti težko**

---

²⁴ Tj., če na tem mestu zanemarimo modalnost oz. potencialnost izraženega dejanja, in ga upoštevamo v njegovi dejanski realizaciji.

pogledali stran in se delali, kot da nič ni« (prav tam) oziroma Cerkev bi morala pripomoči, da bi politiki izpolnjevali načela krščanstva, oz. k temu, da tudi »*politiki ne bodo mogli več gledati v stran in še trditi, da so dobri kristjani*« (15. 8. 2006).

Dejanja, ki jih v teh primerih izvajajo politiki – v konkretnem primeru poimenovani »svetovni oblastniki« – so: »odkupiti se«; »povzročati trpljenje«; »hoditi k maši«; »početi«; »gledati stran«; »delati se, kot da nič ni«. Pri čemer imata prva dva negativno implikacijo: »povzročati trpljenje« neposredno izraža negativno dejanje, medtem ko »odkupiti se« predpostavlja, da je njegov subjekt pred tem naredil kaj slabega, neprimernega (SSKJ 1997). Kot dokaj nevtralna lahko ocenimo »hoditi k maši« in »početi«, (s tem da prvi kategorizira vse svetovne voditelje najprej kot verne, nato še kot katolike²⁵). Skratka, v mnogih primerih iz Drnovškovega diskurza je izpostavljena pasivnost politikov v stavčnih procesih. Slednje denimo potrjujeta tudi glagolski zvezi: »gledati stran«, tj. ne želeli videti trpljenja, problemov ipd., in skoraj sinonimni pomen zveze »delati se, kot da nič ni«.

Za primerjavo naj povemo, da Cerkev v zgornjih primerih vedno nastopa kot subjekt in izvaja naslednja dejanja: »jasno potrkat na vest (svetovnih oblastnikov)«; »povedati (svetovnim oblastnikom)«; »ne dajati več pokritja (svetovnim oblastnikom)«. Ker Cerkev v vseh primerih zaseda vlogo subjekta prehodnega dejanja, ki prizadeva politike kot objekte teh dejanj, je Cerkev prikazana kot njim nadrejena. V teh primerih sicer ni vključena »zavest«, vendar se tudi tu potrjuje pri predhodnih primerih ugotovljena hierarhija moči: Cerkev – zgoraj, politiki – spodaj.

Hierarhijo odnosov med stavčnimi udeleženci lahko analiziramo na ravni ožjega konteksta skupine povedi, kot smo to počeli zgoraj, lahko pa jih analiziramo v vsakem stavčnem procesu posebej. Sledi povzetek slednje analize.

Skupna analiza stavčnih vlog političnih subjektov, kaže, da v kar 62 primerih Drnovšek *politiko, politike, voditelje* ipd. postavi v vlogo prizadetega udeleženca dejanja oziroma objekta (glej Tabela 3. 1). Čeprav so ti pojmi v 88 primerih postavljeni v aktivne – tj. dejavne, vplivne – udeležence stavčnih procesov, pa v dosti primerih te aktivnosti oziroma vpliva ne

---

²⁵ S tem, ko Drnovšek vse politike kategorizira kot kristjane, posredno izraža pomembno ideologijo, namreč da so politiki, ki imajo v svojih rokah moč, da bi spremenili svet, kristjani. Na ta način popolnoma zanika vpliv preostalega sveta, kjer poznajo drugačna verstva, in torej poustvarja razlikovanje med krščanskim delom in preostalimi deli sveta.

realizirajo. 20-krat namreč izvajajo neprehtno dejanje, kar pomeni, da so hkrati objekt svojega (pasivnega) dejanja (glej Tabela 3. 2). Povedano drugače, v teh primerih ni izražena njihova moč nad drugimi udeleženci. V trinajstih od preostalih 68 primerov, ko izvajajo dejanje, ki je usmerjeno na druge udeležence oz. objekte stavčnega procesa, pa gre za neizvrševanje izbranega dejanja (npr. »ne reševati«, »ne ukvarjati se z«, »niti približno obvladovati« itd.). Kar pomeni, da je politikom, politikim, voditeljem itd. potencialno pripisana moč, da s svojimi dejanji vplivajo na druge udeležence, vendar tega dejanja ne izvršujejo in s tem puščajo to moč nerealizirano.

Tabela 3. 1: Politika, politiki, oblast in njihovi kontekstualni sinonimi kot pasivni udeleženev v prehodnem stavčnem procesu

AKTIVNI UDELEŽENEC	PROCES (v nedoločniku)	PASIVNI UDELEŽENEC
marsikdo (2); nekdo; nihče; nekateri; tisti; nekaj; to (razna prizadevanja) (2); človek; ljudje (4); mi (5); napihnjeni jazi; petolizniki; virus višjega zavedanja (2); ljubezen; sebičnost (2); razvojna škoda; nizka duhovnost; vzbujanje nestrpnosti in sovražnih čustev; val ljudskega sovraštva; <i>politična verodostojnost</i> ; kapitalski interesi v ozadju; kapital; velik del sveta; bogate države; korporacije v nekaterih državah s svojimi finančnimi podporami; mediji; Evropa, Japonska, Avstralija; partijska nomenklatura; Cerkev (3); cerkvena oblast (3); protestanti; ta vlada; (Janez Drnovšek) (3)*	podrediti si; postaviti; da(ja)ti (2); omogočiti; presegati; spraviti na funkcije; usmerjati; odločati o; pomagati; poganjati (2); potegniti iz; ravnati z; vplivati na (2); okuziti (2); ponesti na vrh; vzeti igračo; prebujati (2); uporabiti; ukvarjati se (2); sprejeti predloge; najti; prepletati se; potrkati; spremljati ne sprejemati več (2); ne sprejeti; prizadevati si; pridobiti verodostojnost; priti na vrsto; prerivati za; delati škodo obrestovati se; slediti (3); delati se ponujati svoje usluge; ne biti deležen dovolj pozornosti in ljubezni; ne zmeniti se za koga; srečati pamet; povedati; napisati; groziti; povabiti (2); ne biti do; začutiti grožnjo; skrbeti slišati; imeti rad; biti potrpežljiv z prisluhniti; ni videti; videti se; biti razočaran nad; ne želeli sodelovati v; zanimati zgolj; zmesti	odgovorni ljudje v politiki; (naši), (evropski), (svetovni), (najbolj demagoški), (preračunljivi demagoški) politik(i) (17); (uradna), (marionetna), (takšna) politika (13); nekakšen (medijski) polit-komisar (2); oni (svetovni oblastniki)**; predsednik (največje velesile); oblastvene in kapitalske institucije tega sveta; sedanja svetovna ureditev (4); novi načini obvladovanja slovenske politike; politične stranke; politične kalkulacije; politične izjave; marsikatera politična pridiga; jasna, enotna in načelna politika; geopolitični interesi; lastno politično delovanje; kratkoročni interesi evropskih politikov; položaj v stranki; lepa ideja evropske ustavne pogodbe; utrjevanje svoje oblasti; vest svetovnih oblastnikov; pokritje za brezvestno početje; (posvetna), (nova) oblast (8); papeška oblast; novi oblastniki; želja po oblasti

*Osebek izražen zgolj z obliko glagola (npr. *sem napisal*).

** Predmet izražen zgolj z zaimkom (npr. *jim*).

Število vlog, kjer politični subjekti nastopajo v vlogi »vplivnega« subjekta – tj. izvajajo dejanje, ki vpliva na druge udeležence, je torej 55 (od skupno 150 obravnavanih²⁶). Pri čemer je treba nadaljnje upoštevati, da v petih primerih dejanje prehaja na nek drug političen pojem

²⁶ Ta povzetek analize ne zajema primerov, kjer politični pojmi v blogih nastopajo v vlogi nosilca lastnosti ali lastnika imetja (21), v vlogi lastnosti/imetja (5) ali v vlogi okoliščin glagolskega dejanja (12).

(oblast (2), javna podoba svetovnih politikov, nacionalistične politike, sebične politike; glej Tabela 3. 3).

Tabela 3. 2: Politika, politiki, oblast in njihovi kontekstualni sinonimi kot aktivni udeleženev v neprelohnem stavčnem procesu

AKTIVNI UDELEŽENEC	PROCES (v nedoločniku)
(svetovni), (naši) politiki (9); politika (3); državne, mednarodne in svetovne institucije (2); svetovni oblastniki; pomladna politika (polit-komisarja); vladajoči; Evropska unija; takšna oblast; zavest klasične politike	začeti delovati drugače (2); začeti odzivati se (2); dvigovati se; postati bolj zrel in uravnovešen; zazreti se vase in v svet okoli sebe; ukvarjati se sam s sabo; ne odkupiti se; začeti izpodkopavati samo sebe gledati stran (2); tiščati glavo v pesek (2); spati; delati se, kot da nič ni; stopicati na mestu; ne znati biti dober zaiti v jesen; zboleti

Tranzitivnost omogoča izbiro med različnimi možnostmi, kar pomeni, da z izbiro ene onemogočimo vse ostale variante (Fowler 1991, 71). Izbrana možnost torej izraža avtorjevo stališče in hkrati razkriva svoj ideološki pomen (prav tam). V konkretnem primeru to pomeni, da je Janez Drnovšek v svoji redefiniciji poleg vsebinske tudi na slovnični ravni dal politiki, politikom ipd. dokaj malo moči. Postavil jih je v takšne vloge oziroma jim pripisal takšna dejanja, ki v veliki meri izražajo pasivnost in nedejavnost ter zelo majhen vpliv in moč. Iz zgornjih tabel lahko vidimo, da v več kot 40 odstotkih primerov politični pojmi nastopajo v pasivnih vlogah prizadetih udeležencev glagolskih dejanj. Poleg tega tudi dejanja, ki jih izvajajo v vlogi pravih subjektov, ne izražajo posebne moči. Denimo večkrat se politiki »igrajo« (5) ali pa se »gredo nekaj« (4), pa tudi »udobno upravljajo čas«. Glagolov, ki izražajo določeno produktivnost oziroma vsaj nekoliko bolj izrazit vpliv na druge udeležence, je zgolj nekaj več kot deset (glej Tabela 3. 3). K njim na primer lahko štejemo: »ustvarjati«, »premagati«, »sodelovati«, »sprejemati«, »početi«, »delati«, »izvajati«, »dvigniti«, »zasnovati«, »spreminjati«, »skrbeti za«.

Tabela 3. 3: Politika, politiki, oblast in njihovi kontekstualni sinonimi kot aktivni udeleženev v prehodnem stavčnem procesu

AKTIVNI UDELEŽENEC	PROCES (v nedoločniku)	PASIVNI UDELEŽENEC
<p>(svetovni), (evropski), (naši), (naš demagoški), (neuravnoveženi) politik(i) (20); (mednarodna), (svetovna), (pomladna ~ polit-komisarja), (nacionalistične in sebične) politika(e) (9); svetovni oblastniki (5); največja velesila (njen predsednik) (3); vlada (3); naši svetovni voditelji (2); vladajoči; mednarodni diplomati; ozke, ksenofobične politične elite (2); takšni ali drugačni kadidati za oblast; oblast(niki) (4); lepa ideja evropske ustavne pogodbe (2); politične stranke (2)</p>	<p>ustvarjati; sodelovati (2); sprejemati (2); početi (2); delati; izvajati; dvigniti; zasnovati; premagati; spreminjati; nagrajevati; skrbeti za (začeti) ukvarjati se z (5); ponujati; delati kot »svinja z mehóm«; priti; postajati podoben; odkupiti; iti; prenesti; oklepati se; zagotoviti si; povzročati (2); naprej in naprej ponavljati; kadrovati; zamenjevati; prevladovati; popolnoma zaiti; pogrezniti se v; iti se (4); igrati se (5); udobno zapravljati čas za zaznati (2); ugotoviti; misliti; zanimati; ne videti; postajati jasno; trditi; prepričati; vprašati; skušati dokazati</p>	<p>da se ne bo ustanavljala nobena nova stranka; da gredo v nedeljo k maši; da so dobri kristjani; da državljani niso tu zaradi nje (oblasti); kaj lahko jaz storim za to, da bo na svetu manj trpljenja? stara partijska nomenklatura; raven evropske ideje; evropska ideja; <i>javna podoba (svetovnih politikov) (PR)</i>; na volitvah; <i>oblast</i> (2); država; mesto v zgodovini kot velik predsednik; interesi vseh državljanov; lastni državljani; ključna vprašanja človeškega bivanja in preživetja (2); ekološka vprašanja (3) petolizniki (2); modeli in šablone brezplodna razpravljanja o rešitvah konfliktov; neodgovorne kadrovske menjave v gospodarstvu; razne deklaracije prosti revščini; igrice oblasti, vpliva, prestiža (2); lastne igrice ničevosti in napuha, želja po moči (2); neumne in nepotrebne vojne (2); prag lastne in nacionalne sebičnosti; <i>nacionalistične in sebične politike; zavožene politike</i> to (kar ni podobno Kristusovemu, temveč bolj Satanovemu nauku); lastni vrtički; manjvrednost Romov; novodobni prazniki; ljudje brez izkušenj; izkušene in uspešne gospodarstvenike z novinci; svet; v Evropi; cilj (prijazna Slovenija); k maši; molitve; maše trpljenje večine človeštva; veliko gorja; globoko blato; lastna napaka; slepa ulica; škoda; zavedanje (2); srečanje; to</p>
<p>----- politiki (6); sedanja svetovna ureditev (2); oblast; nihče v svetovni politiki; predsednik (največje velesile); mednarodna skupnost; Evropska unija</p>	<p>----- ne reševati (2); ne priti; ne ukvarjati; niti približno obvladovati; ne začeti sklicevati; ne prevzeti; ne moči zagotoviti (2); ne moči vzpostaviti; ne marati; ne želiti videti; ne želiti slišati; ne želiti priti v konflikt</p>	<p>----- srečanje; klimatski pogoji in varovanje okolja; da Zemlja iz dneva v dan propada; kapital; <i>politične krize in konflikti; jasna, enotna in načelna politika</i>; lastni štabi in tiskovne konference na temo klimatskih sprememb <i>svetovno vodenje</i> na področju klimatskih sprememb; glavna neravnovežja tega sveta (2); dolgoročno preživetje človeštva (2); to (nepokorščina)</p>

Ker v tekstualno-diskurzivni analizi ugotavljamo redefinicijo političnih pojmov s pomočjo novodobniške miselnosti oziroma povezavo elementov političnega diskurza z novodobniškimi pomeni, si za primerjavo pogledimo, kako sta v stavčnih procesih predstavljena novodobniška pojma zavedanje in zavest ter njuni kontekstualni sinonimi.

V Drnovškovem diskurzu sta *nizko zavedanje* in *nizka zavest* predstavljena zelo pasivno in negativno, na drugi strani pa so *zavedanje*, *zavest*, *visoko/višje zavedanje*, *višja zavest* ipd. predstavljeni zelo pozitivno in dokaj aktivno.

Zavedanje in zavest ter njuni sinonimi kot aktivni udeleženci stavčnih procesov v blogih nastopajo v triintridesetih primerih, pri čemer je treba izpostaviti, da jih je skoraj polovica (15) udeležena v neprehodnih dejanjih in torej ne izražajo moči nad drugimi objekti v stavku (glej Tabela 3. 4 in Tabela 3. 5). Bistveno več (54) je tudi primerov, ko so omenjeni pojmi pasivni sprejemniki prehodnih dejanj (glej Tabela 3. 6).

Tabela 3. 4: Zavest in zavedanje kot aktivna udeleženca v neprehodnem stavčnem procesu

AKTIVNI UDELEŽENEC	PROCES (v nedoločniku)
<p>zavest (ljudi), (klasične politike), (človeštva), (v Sloveniji) (6); (raven), (višje), (nizko), (pravo), (naše) zavedanje (sebe, življenja in sveta), (človeštva), (svetovnih politikov in kapitalistov o medsebojni soodvisnosti vseh ljudi) (9)</p>	<p>dvigovati se (6); prebujati, prebuditi se (3); prevladovati; spreminjati se; razvijati se; začenjati se; iti naprej; ne končati se</p>

Kljub temu analiza usmeritve vpliva med stavčnimi udeleženci v obravnavanih primerih privede do nekaterih presenetljivih spoznanj. Če pogledamo Tabela 3. 5, vidimo, da zavedanje in njemu sorodni pojmi (prvi stolpec) s svojim dejanjem (*spreminjati; voditi; omogočati; zmoči zagotoviti* itd.) izražajo predvsem nek pozitivni vpliv na sprejemnika dejanja (tretji stolpec), npr. *boljši svet; skladnejši razvoj; ustvarjalni odnosi v družbi; vedno boljši in bolj pravični predpisi* ipd. Po drugi strani pa Tabela 3. 6 kaže, da smo predvsem

Tabela 3. 5: Zavest in zavedanje kot aktivna udeleženca v prehodnem stavčnem procesu

AKTIVNI UDELEŽENEC	PROCES (v nedoločniku)	PASIVNI UDELEŽENEC
(višje), (naše) zavedanje (o svetu in življenju), (o medsebojni soodvisnosti človeštva in o nujnosti reševanja socialnih in ekoloških vprašanj), (večine ljudi) (10); virus višjega zavedanja (2); pot višjega zavedanja; delovanje z zavedanjem; novinarji z zavedanjem; človekovo nizko zavedanje (2); mehansko življenje brez pravega zavedanja	spreminjati (4); voditi (3); spremljati; odpihniti; začeti za; omogočati; pripeljati do; znati predstaviti; zmoči narekovati; zmoči zagotoviti; zmoči pripeljati v; okužiti	politika (2); (boljši) svet (5); skladnejši razvoj; dolgoročno preživetje človeštva; ustvarjalni odnosi v družbi; vedno boljši in bolj pravični predpisi; drugačno obnašanje; glasba; preteklost; to (krivičnost predpisa); situacija, ko bo v nas izbruhnila jeza, ali se prebudilo sovraštvo; propad (2); nekdanje »ustavno-ideološke« veličine

ljudje (*državljeni, mi* (23-krat!), *vsak sam, novinarji* itd.) tisti, ki imamo vpliv na zavedanje in zavest.²⁷ Poenostavljena logična izpeljava prehajanja vpliva v stavčnih procesih je torej: mi oziroma ljudje vplivamo na (naše) zavedanje, (naše) zavedanje oziroma zavest pa nadaljnje spreminja svet na bolje.

Tabela 3. 6: Zavest in zavedanje kot pasivna udeleženca v prehodne stavčnem procesu

AKTIVNI UDELEŽENEC	PROCES (v nedoločniku)	PASIVNI UDELEŽENEC
prava pomlad (2); sluz; državljani in državljanke in vse človeštvo; vedno več ljudi; vsak sam; mi* (23); mi (skupaj) z mediji; vi (4)*; novinarji; najbolj razvite države na svetu; Cerkev (2); Gibanje za pravičnost in razvoj; zaposleni in lastniki v podjetju Mollier; Janez Drnovšek* (3)	Dvigovati/dvigniti (7); širiti (6); spreminjati svet (5); doseči (2); prispevati (k) (2); rešiti; povzročiti; prinašati; delovati; opraviti; omejiti; pokazati; praznovati; povečati si; preživeti; ne biti prepozno za; ne pustiti poleteti; reševati se; izogibati se; iti za; veljati za; zmanjkovati; zapraviti prihodnost (2); potrebovati (3); zgroziti; opažati; pozabiti; zmoči storiti veliko; zmoči najbolj vplivati; želeti dvigovati; ne zmoči; praviti; pozvati k	(večje), (vedno višje), (zadostno; splošno raven), (drugačno), (svoje), (naše) zavedanje (ljudi), (sebe in sveta), (o zdravju), (o krivicah), (o tem, da tako ne bo šlo več dolgo), (o temeljnih vrednotah našega življenja), (o nas samih, našem okolju, odnosih, življenju), (da smo vsi ljudje enaki v svojih občutkih...) (29); (splošna), (višja) zavest (človeštva), (ljudi, bolnikov, zdravnikov in zdravst. osebja) (7); visok (višji) nivo zavesti (3); ozaveščanje (javnosti) (2); prebujanje zavesti (2); mozaik javnega mnenja in zavedanja ; visok nivo ozaveščenosti ; kritična masa zavedanja (2); takšno stopnjo zavesti , da bi bila takšna dejanja (znašanje nad starejšimi) nepojmljiva, nepredstavljljiva; čas za dvigovanje splošne zavesti ; vedno bolj osveščeni novinarji; nizek nivo (nizko) zavedanja (3); nizek nivo človeške zavesti ; negativnosti in ljudje na nižjem nivoju zavesti ;

*Osebek izražen zgolj z obliko glagola (npr. *sem napisal*).

²⁷ V prvem stolpcu Tabele 3. 6 od političnih pojmov denimo zasledimo zgolj en primer: »najbolj razvite države na svetu«.

Z analize tranzitivnosti stavčnih procesov – v katerih Drnovšek politikom in politiki ne pripisuje moči, ki jo imajo dejansko v družbi (glej npr. Struk 1995; Fairclough 2003), temveč moč za spreminjanje sveta podeljuje zavedanju in zavesti – sedaj prehajamo na analizo, ki se osredotoča predvsem na novodobniške pojme, s katerimi je bivši predsednik redefiniral politiko.

Pretirana uporaba novodobniških pojmov

Dosedanja analiza je pokazala, da Drnovškov diskurz vsebuje vrsto besed, ki izvirajo iz novodobniške terminologije samopomoči (Hanegraaff, 1996; Heelas, 1996; Potrata, 2001, 2002; Redden, 2002; Askehave, 2004), denimo: (*pozitivna, negativna*) *energija, pozitivno mišljenje, visoka zavest* oziroma *zavedanje* ipd.

V del analize, ki se osredotoča predvsem na elemente novodobništva v blogih, smo vključili pojme, ki izhajajo iz novodobniških idejnih sestavin, katere temeljijo na naslednjih prepričanjih: da ima vsak človek notranje duhovno jedro, ki ga je mogoče prebuditi in doseči razsvetljenje; da vse stvarstvo, vključno s človekom, preveva neka enotna duhovna energija; ter da je pred nami čas duhovnega prebujenja in hitrega razvoja človeške zavesti (Kirbiš 2009, 14). Te ideje se v blogih bivšega predsednika države izražajo predvsem skozi uporabo pojmov, kot so *zavedanje, zavest, zavedati se* ipd.

Zavedanje, zavest, njuna glagolska različica **zavedati se** ter njihovi sinonimi (npr. **osveščanje**) se v Drnovškovem diskurzu pojavljajo zelo pogosto, saj jih lahko preberemo kar 174-krat²⁸. Po številu uporabe tovrstnih pojmov je na prvem mestu *zavedanje*, ki je uporabljeno 88-krat. Sledita mu *zavedati se* v štiridesetih in *zavest* v triintridesetih primerih. Ostali primeri vključujejo poimenovanja, kot so: *ozaveščati, ozaveščenost, zavestno* ipd.

Zavedanje oziroma *zavest* sta pogosto natančneje določena, denimo gre za: *zavest ljudi, bolnikov, zdravnikov, klasične politike, človeštva, v Sloveniji*; oziroma za *splošno, višjo zavest*. Ali pa je govora o *ravni zavedanja; višjem, nizkem, pravem, našem zavedanju sebe, življenja, sveta, človeštva* ipd.

---

²⁸ Po številu pojavitev je tej skupini pojmov blizu zgolj sklop pojmov o *strahu oz. bati se*. Ti pojmi v blogih nastopajo 150-krat.

V primerih, ki smo jih že obravnavali, nastopata predvsem samostalnika zavedanje in zavest, zato si na tem mestu najprej pogledajmo, kaj izražajo tipični primeri z glagolom »zavedati se«.

Podobno kot njegove samostalniške oblike, tudi glagol »zavedati se« v številnih primerih ubeseduje proces, ki je po Drnovškovem mnenju predpogoj za to, da spremenimo svet (na bolje). Tako denimo v *Rubriki* z dne 28. 1. 2007 (ki se ponovi še 27. 9. 2007) razlaga, kako bodo ljudje spoznali oziroma se bodo zavedali, da je za človeštvo zelo nevarno, če ga vodi dobiček in če se bo človekovo uničevanje zemeljskega površja in podnebja nadaljevalo. Zato bodo to stanje spremenili in se usmerili v vzpostavljanje pravičnejših odnosov v svetu, odpravljali bodo trpljenje, lakoto in osamljenost. Skratka, ljudje bodo ukrotili dobiček in kapital ter tako ustavili samouničevanje: *»Zavedali se bodo (ljudje) nevarnosti, ki grozi človeštvu, če ga bo še naprej usmerjal dobiček. Vzpostavljali bodo pravičnejše odnose v svetu, zmanjševali in odpravljali trpljenje lačnih, bolnih in zapuščenih. Zavedali se bodo, da človeška dejavnost uničuje zemeljsko podnebje, vode, zemljo. Ustavili bodo samouničevalne trende človeštva in postavili meje dobičku in kapitalu«* (28. 1. 2007; 27. 9. 2007).

Drnovšek se zelo podobnih tem dotika v *Resnem pogovoru* (7. 3. 2007; 4. 10. 2007), kjer zelo avtoritativno pojasnjuje, da se moramo zavedati današnjega slabega stanja sveta, ki ga zaznamuje nepravilna porazdelitev bogastev in katerega posledica so krivice, vojne in terorizem. Naš pohlep je po Drnovškovem prepričanju tisti, ki uničuje klimo. Ko se bodo ljudje zavedali, bodo bogastva pravično porazdelili in namesto za orožje denar namenjali za uravnotežen razvoj vseh. Skratka, zavedali se bodo, da samo na ta način človeštvo lahko preživi, saj če se ljudje zavedajo tega, potem tudi najdejo pot do cilja. Drnovšek postavlja naslednja vprašanja o zavedanju in odgovore nanje:

Česa **se** pa **moramo zavedati**? Da je danes stanje v svetu slabo. Preveč je nepravilne porazdelitve bogastev, iz česar izhaja veliko krivic in vojn, pa tudi terorizem. Poleg tega pa zaradi pohlepa uničujemo zemeljsko klimo... Če **se** tega **zavedamo**, bo zato kaj bolje?... **Zavedali se bodo** (ljudje, op. a.), da le njihova pravičnejša porazdelitev zagotovi bolj varno in mirno življenje. Namesto za oboroževanje bodo sredstva namenjali za bolj uravnotežen razvoj v svetu... Delali jih (milijone drobnih korakov, op. a.) bodo, ker **se bodo zavedali**? Res je, **zavedali se bodo**, da je to edini način za preživetje človeštva... Torej je nemogoče, da bi rešili človeštvo zanesljivega propada? Če **bi se** ljudje zares **zavedali**, kam to pelje, bi že našli načine, da spremenijo obstoječe mehanizme in življenjske vzorce... (7. 3. 2007; 4. 10. 2007).

Z analizo uporabe glagola »zavedati se« in izrazov »zavedanje« in »zavest« ugotavljamo, da Drnovšek na mnogih mestih uporablja moralni diskurz, s katerim podpira novodobniško ideologijo, da se mora posameznik najprej sam zavedati, nato mora to zavedanje dvigovati in širiti, zato da bi na koncu to pripeljalo do boljšega sveta. Ali povedano s pomočjo konkretnih Drnovškovih besed: najprej je potrebno »zavedanje«, ljudje »se moramo začeti zavedati« oziroma moramo premagovati »nizko zavedanje«, saj »se človek v današnjem načinu življenja težko dvigne nad vse negativnosti, ki ga obkrožajo. Nizko zavedanje prevladuje in nas velikokrat vleče nazaj v mlakužo« (12. 10. 2006). Nato je treba to zavedanje oziroma zavest dvigovati in širiti, dokler ne dosežemo »kritične mase zavedanja« (glej npr. 7. 3. 2007; 4. 10. 2007), in potem se šele lahko začnejo družbene spremembe na bolje. Skratka, »počistiti mora vsak najprej pri sebi« (25. 7. 2006) in nato mora »vsak od nas storiti tisto, kar lahko in prebuditi čim več ljudi« (prav tam). Posamezniki smo torej ključ, smo tisti, pri katerih se ves proces spreminjanja sveta na bolje začne. Zgolj naše (višje) zavedanje ali naša »višja zavest« lahko ta svet spremeni na bolje.

Ker Drnovšek v svojem diskurzu vedno znova uporablja izraze »zavedanje«, »zavest«, »zavedati se« ipd., kar daje vtis prekomernosti, lahko trdimo, da s temi poimenovanji pretirava. Gre za *overlexicalization* oziroma za *pretiravanje s poimenovanji, označevanji koga ali česa* (Fowler 1991, 85). Prekomerna uporaba (sinonimnih) poimenovanj za določene entitete in ideje, ki zadevajo točno določeno področje neke družbe, v diskurzu vedno znova obrača pozornost na ta segment družbe (prav tam) in ga posledično prikazuje kot (za družbo) zelo pomembnega (Fowler 1991, 109). Ker Janez Drnovšek pretirava z uporabo novodobniških pojmov, to pomeni, da njegovi diskurzi prikazujejo ideologijo, v kateri je (ne)zavedanje ljudi najpomembnejši problem v sodobni družbi. Poleg tega pretirana uporaba izraza »zavedanje« in njegovih kontekstualnih sinonimov v blogih potrjuje javno prepričanje, da so Drnovšku tekom njegovega predsedniškega mandata višje življenjske resnice postale pomembnejše od političnih tem, s katerimi se je ukvarjal preostanek političnega razreda (Pečauer 2007a, 9).

Splošna poimenovanja

Poleg jezikovne strategije pretiranega ubesedovanja novodobniških pojmov Drnovšek tudi z zelo *splošnimi poimenovanji*, kot sta »zavedanje« in »zavest« brez natančnejših določil, in

uporabo njihovih posebitev približa to problematiko bralcu. Bralec namreč za ustrezno interpretacijo povedanega iz širokega spektra pomenov izbere tistega, ki se zdi njemu samemu najustrežnejši. S tem pa besedilo bralcu postane bolj »prijazno« oziroma se v večji meri sklada z njegovim dojetanjem stvarnosti (glej npr. Fowler 1991; Fairclough 2003; poudarki dodani). Sledijo še nekateri primeri.

Drnovšek na primer piše o zavedanju, ki se dviguje in o vedno boljših energijah: »**Zavedanje se dviguje, energije so boljše**« (9. 6. 2006). Opozarja, da ne smemo pozabiti na zavedanje, saj le z njim lahko spreminjamo svet: »*Upam, da niste pozabili na zavedanje. V knjigi sem zapisal, da lahko le z zavedanjem spreminjamo svet*« (18. 9. 2006); »**Zavedanje lahko spreminja svet? Samo zavedanje ga lahko spremeni ... Zavedanje je predpogoj za spremembe**« (7. 3. 2007; 4. 10. 2007). Na nekaterih mestih Drnovšek zavedanje enači z življenjem: »*Življenje je zavedanje. Višje je naše zavedanje, bolj zares živimo*« (26. 1. 2007), oziroma je prepričan, da zavedanje daje smisel življenju: »*Preživite zadnje dni leta polno, z zavedanjem in leto bo imelo svoj smisel*« (28. 12. 2006). Vztraja pri širjenju zavedanja, tudi zato da ga bo zaznala politika: »**Zavedanje je treba širiti naprej, da ga bo zaznala tudi politika ... Čas je za zavedanje**« (7. 3. 2007; 4. 10. 2007).

Bralec lahko vsaj približno uokviri pomen izraza »zavedanje«, če se denimo opre na *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, kjer »zavedanje« definirajo kot »glagolnik od zavedati se«, pri čemer »zavedati se« pomeni: 1) biti v duševnem stanju, v katerem se neposredno ve za svoje obstajanje in za svoja duševna stanja; 2) imeti v zavesti vedenje o obstajanju koga ali česa; imeti v zavesti vedenje o čem in ravnati v skladu z njim; na osnovi kritičnega presojanja imeti v zavesti vedenje o čem (SSKJ 1997).

Težko je pokazati, ali Drnovšek »zavedanje« uporablja v prvem ali drugem pomenu po SSKJ. Iz konteksta lahko sklepamo, da v nekaterih primerih misli na »vedenje za svoje neposredno obstajanje in svoja duševna stanja«. Denimo, ko v primeru zgoraj pravi, da naj zadnje dni leta preživimo z zavedanjem in bo s tem »*leto imelo svoj smisel*«. Spet v drugih primerih, ko na primer govori o tem, da »*samo zavedanje lahko spremeni svet*«, se zdi ustreznejši drugi pomen, torej da imamo na »osnovi kritičnega presojanja v zavesti vedenje o čem oziroma imamo v zavesti vedenje o čem in ravnamo v skladu z njim«. Kakorkoli že, bralec bo interpretiral napisano tako, da se bo to ujemalo z njegovim pogledom na svet (glej npr. Fairclough 1995; Askehave 2004). Z drugimi besedami, s tem ko bralec na mesto subjekta

»zavedanja« pri interpretaciji besedila vnese svojo pomensko ustreznico, sam v skladu s svojim dojemanjem stvarnosti bolj specifično »določi« (glej npr. Fairclough 1995; poudarki dodani), katero je to »zavedanje«, ki spreminja svet. To pa ga posledično približa prebranemu diskurzu, saj na ta način (nezavestno) »prilagodi« razumevanje besedila svojim pogledom in prepričanjem (glej npr. Fowler 1991; Fairclough 2003; poudarki dodani).

Poosebitve

Drnovškov diskurz se z novodobniškim ujema tudi v uporabi *poosebitev* oziroma *personifikacij*. V novodobniških besedilih samopomoči prevladujejo predvsem poosebljeni psihološki, eksistencialni ali duhovni koncepti (Askehave 2004, 23). Zato so neredko občutki (npr. strah, jeza), pojmi (npr. življenje, višji jaz) ali nežive stvari (npr. telo) povezani s človeškim obnašanjem ali človeškimi dejanji (prav tam). Podobno odkrivajo primeri iz blogov, saj z načinom ubeseditve bivši predsednik zavedanju pripisuje izjemno moč in vpliv na družbo. S personifikacijo izraza zavedanje ta abstrakten pojem približa bralcu ter naredi vsebino, ki jo izraža, bolj sprejemljivo (glej npr. Fairclough 1995). V novodobniških diskurzih so poosebitve še toliko pomembnejše, ker avtorjem omogočajo, da ustvarjajo stavke, v katerih entitete, ki v svoji »nemetaforični« obliki ne morejo opravljati nobenega dejanja, postanejo pomembni ustvarjalci dobrega ali slabega (Askehave 2004, 24; originalni poudarki). V Drnovškovem diskurzu poosebljena »zavedanje« oziroma »zavest« torej postaneta pomembna dejavnika, ki definirata dobre in slabe politike ter odločata, ali se bo svet spremenil na bolje ali pa »*bo uničenje postalo dokončno in nepovratno*« (10. 10. 2006). Za primerjavo: v poglavju o analizi politike nismo zasledili primerov, ki bi politiki oziroma politikom pripisovali tolikšno neposredno moč in vplivanje na spreminjanje sveta, kot jo Drnovšek pripisuje zavedanju.

Analiza uporaba jezikovne strategije poosebitve v Drnovškovem diskurzu pa nas je privedla še do ene ugotovitve, vendar si pred njeno predstavitevijo pogledimo še nekaj primerov.

V njih bivši predsednik države vztrajno ponavlja, kako nesposobni, pasivni in neučinkoviti so politiki, kako ne želijo videti grozljivih problemov sodobnega sveta. To pa zato, je prepričan Drnovšek, ker se politiki bojijo nasprotovati silam kapitala, saj je bila od kapitala odvisna njihova izvolitev. Kapitalski interesi so zato po mnenju bivšega predsednika tisti, ki odločajo,

kako naj delujejo politiki. »**Interesi kapitala** v ozadju so premočni in politiki tiščijo glavo v pesek, ker nočejo ne videti ne slišati, da Zemlja iz dneva v dan propada in se bliža trenutek, ko bo uničenje postalo dokončno in nepovratno« (10. 10. 2006) ali pa »politiki tiščijo glavo v pesek, ker nočejo priti v konflikt s **kapitalom**, ki jih je spravil na funkcije« (5. 11. 2006) oziroma »politiki so pogosto le prazne figure, ki jih usmerjajo **kapitalski interesi**« (19. 9. 2006). Če mogoče implicitni pomen drugega dela prvega primera – tj. dejstvo, da Zemlja propada in da obstaja trenutek uničenja sveta – ne preseneti, (saj poleg tega, da izraža strinjanje z okoljevarstveniki, ki opozarjajo na vedno bolj pereče klimatske probleme, posredno izraža tudi kritiko sodobne družbene ureditve), pa so njegov prvi del in druga dva primera bistveno bolj kočljivi.

Najprej zato, ker izražajo ideologijo, da niso volivci tisti, ki izbirajo, temveč kapital oziroma kapitalski interesi. Tem je pripisana velika moč oziroma upravljanje s politiko. Te ugotovitve tudi zaradi vedno bolj prodirajočega anti-neoliberalnega diskurza niso nove (glej npr. Bourdieu in Wacquant 2001; Chomsky 2005a, 2005b), vendar tekstualna analiza privede še do dodatnih spoznanj.

Avtor z izbiro pojmov *kapital*, *kapitalski interesi* ipd. naredi dvoje: prvič, personificira neživo stvar in ji daje moč, ki je nad človeško, v smislu, kapital (stvar) ima moč, da izbira ljudi, ki potem vodijo vse druge ljudi. Drugič, podobno kot je značilno za neoliberalne diskurze, se izogne poimenovanju konkretnega subjekta, ki naj bi dejansko vplival na izbiro politikov – to pa so lastniki kapitala. Pojavi se torej paradoks, na katerega analitiki diskurza pogosto opozarjajo (glej npr. Fowler 1991; Fairclough 2003), in sicer da avtor z vsebino besedila izraža nekaj (v konkretnem primeru Drnovšek obsoja moč kapitala, ki izbira in vodi politike, in s tem posledično kritizira kapitalistično družbeno ureditev), medtem ko je sam način ubeseditve tej vsebini kontradiktoren – Drnovšek se s posebitvijo »kapitala« in »kapitalskih interesov« izogne poimenovanju resničnih krivcev za obstoječe (slabo) stanje sveta, in torej v tej točki posnema sodobni kapitalistični oziroma neoliberalni diskurz. S takšnim načinom uporabe teh izrazov se namreč zakrijejo dejanski nosilci družbene moči in vplivanja – multinacionalke, ki si želijo neomejene trge, prosto trgovino, demontažo države ipd. (glej npr. Bourdieu in Wacquant 2001; Fairclough 2003, 2006). Podobno odkrivamo v poimenovanjih, kot so denimo: »interesi kapitala«, »mednarodni kapital« in »potrošniška civilizacija« v naslednjih primerih. Ti neživi pojmi v Drnovškovem diskurzu »ščitijo« lastnike multinacionalk, saj kot posebljeni krivci prevzemajo odgovornost za propad Zemlje,

izkoriščanje in opustošenje tretjega sveta; za proizvodjanje vedno novih nepotrebnih želja in potreb pri enih ljudeh ter lakoto in žejo pri milijonih drugih: »Vedno bolj vidimo, da Zemlja propada, ker jo brez milosti uničujejo **interesi kapitala**« (15. 8. 2006). »**Mednarodni kapital** je izkoristil bogastvo tretjega sveta in poceni delovno silo, za sabo pa pušča opustošenje« (prav tam). »**Potrošniška civilizacija** proizvaja številne proizvode, ki dejansko človeku niso potrebni. Vendar s svojimi mehanizmi vzpodbujanja vedno novih želja in namišljenih potreb **plave** po spirali vedno novih proizvodov, ki jih človeštvo ne potrebuje. Ob tem pa povsem **spregleda** milijardo ljudi, ki nimajo dovolj niti hrane in vode, da bi preživel, kaj šele, da bi se predajali orgijam sodobnega potrošništva« (30. 5. 2007).

S to digresijo tekstualne analize v neoliberalno misel preko stične točke posebitve, ki je značilna tako za novodobniške kot neoliberalne diskurze, zaključujemo analizo na tekstualno-diskurzivni ravni. Zdaj stopamo korak višje in kritično diskurzivno analizo Drnovškovih blogov nadaljujemo v kontekstu širših družbenih sprememb.

7. 2 DISKUSIJA

Po Faircloughu zadnji del kritične diskurzivne analize predstavlja pojasnitev rezultatov tekstualne analize na družbeni ravni. To skušamo uresničiti s pomočjo treh točk razprave. Najprej na kratko predstavljamo sodobne družbene spremembe v Sloveniji, ki jih povezujemo z značilnostmi Drnovškovega diskurza. Razpravljamo o vpetosti njegovega diskurza v družbo, ki ji svet kreira neoliberalna misel, novodobniški diskurzi samopomoči pa jo zasipujejo z nasveti, kako v tem svetu uspeti. Temu sledi obravnava prodora novodobniške miselnosti v politiko.

V zaključnem poglavju kritične diskurzivne analize Drnovškovih blogov tematiziramo dvojno vlogo Janeza Drnovška in med drugim ugotavljamo, ali slovenski politični sistem parlamentarne demokracije predsedniku države omogoča, da ta deluje tudi zunaj svojega »delovnega časa«.

7. 2. 1 Družbene spremembe v Sloveniji in Drnovškov spletni diskurz

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je prišlo v Srednji in Vzhodni Evropi do velikih političnih in družbenih sprememb. Države so na ruševinah socialističnih in komunističnih zidov začele tlakovati svojo pot proti »svobodni« demokraciji. Toda proces demokratizacije je poleg pozitivnih političnih sprememb s seboj prinesel tudi nezadovoljstvo prebivalstva (Rus in Toš 2005, 278). Frustracije ljudi so bile posledice razkroja uveljavljenih egalitarnih socialnih in gospodarskih varovalk ter upada blaginje, socialne varnosti posameznika in osnovnih družbenih slojev (prav tam). Skratka, »od družbenega »obrata« so ljudje pričakovali več, kratkoročno pa so dobili manj, kot so imeli« (prav tam; originalni poudarki).

Slovenci smo pod socialističnim režimom, v katerem je država poskrbela za družbeno zdravstveno in socialno varnost, živeli več kot petdeset let. Po osamosvojitvi pa smo se morali prilagoditi novi »privatizirani« družbeni realnosti (Rus 2005; Volčič 2008; poudarki dodani). Že pred iztekom prejšnjega stoletja je bila izvedena privatizacija gospodarstva, vendar je šele leta 2004 desna Janševa vlada pospešila tovrstne spremembe, pri čemer je bil njen glavni cilj podpora umiku države iz gospodarstva (prav tam).

Zmagoslavje (neo)liberalizma v devetdesetih letih v Sloveniji je spremljalo zaupanje v uporništvo individualizma (Kramberger 2003). Poudarek je bil na (racionalnem) posamezniku kot akterju, ki je pomembnejši od katere koli skupnosti ali družbe. V post-socialističnem obdobju se je začelo dvomiti v in kritizirati karkoli »kolektivnega«, državljane pa se je spodbujalo, da predvsem kot *posamezniki* poskrbijo zase (Toš in Mihelj, 2002; Volčič, 2008; poudarki dodani).

Po osamosvojitvi se je torej marsikaj spremenilo tudi na osebni ravni prebivalcev (Kramberger 2003; Ule 2004, 2008; Salecl 2007), pri čemer precej Slovencev ni bilo kos hitrim spremembam sistema in vrednot. Hkrati jih je frustriralo neskladje med pričakovanji (socialna država, družbena blaginja, demokracija) in uvedenimi reformami – privatizacija, tržna ekonomija, razpad industrij in brezposelnost, zmanjševanje socialnih pravic itd. (Rus in Toš 2005, 330). Skratka, v Sloveniji je nastal velik razkorak med pričakovanji ljudi in storitvami oblastnih elit (prav tam). Spremembe v ureditvi družbe, ki je še dobro desetletje nazaj spodbujala in zapovedovala skupnost in kolektivnost, zdaj pa je kapitalizem udaril s

poudarjanjem močnega posameznika in individualnosti, so torej najbolj vplivale na slabo voljo prebivalcev. K njihovem nezadovoljstvu je poleg neizpolnjenih pričakovanj po boljšem in ekonomsko varnejšem življenju (Ferfila in drugi 2005) precej prispevalo tudi spoznanje o posameznikih, ki pa so te spremembe znali izkoristiti sebi v prid (glej npr. Rus in Toš 2005).

Ker družbene spremembe ustvarjajo globoka tveganja in zaskrbljenost (Salecl 2007), sodobna potrošniška družba pa se hrani z med ljudmi zelo razširjenim občutkom manjvrednosti (Salecl 2007, 47), so novodobniški diskurzi samopomoči kot naročeni, da ljudem pomagajo, kako se s tem spopasti (glej npr. Askehave 2004; Rindfleish 2005). Ljudem, ki se, »čim zjutraj vstanejo, že zavedo svojih omejitev« (Salecl 2007, 48), novodobniški diskurzi ponujajo navodila, kako razumeti spremembe v družbi in se teh omejitev znebiti. Z drugimi besedami, poučujejo jih, kako se uspešno prilagoditi družbenim spremembam in se zanje usposobiti.

Tudi raziskave javnega mnenja v Sloveniji (Toš in Malnar 2002, 133) so pokazale, da sta v kapitalistični gospodarski in družbeni klimi na začetku novega tisočletja opazna porast različnih duhovnih praks in povečanje skrbi za zdravje in dobro počutje. Od srede devetdesetih let se je na knjižnih policah povečevalo število knjig in revij, ki poudarjajo popularne duhovne teme: para-psihologijo, astrologijo, naravno zdravljenje, celostno učenje ... masaže, kiropraktiko, bioenergijo, meditacijo, feng-shui, akupunkturo, pilates in jogo (Potrata 2001).

V ta trend se je s svojo politično in diskurzivno preobrazbo (glej npr. Črnič 2007) vključil tudi Janez Drnovšek, ki je v politični javnosti v veliki meri vzbudil začudenje, pri ljudeh pa odobravanje (prav tam). Kot smo videli v tekstualno-diskurzivni analizi so se družbene spremembe na jezikovni ravni v Drnovškovih blogih odražale z mešanjem različnih diskurzov. Novodobniški diskurz je koloniziral političnega, tipični politični pojmi so dobili nove definicije in nove dimenzije (novodobniških) pomenov. Drnovškov diskurz je zato tipičen primer, ki kaže, da gredo prestrukturiranja in prerazvrščanja družbenih praks, ki se dogajajo v obdobju družbenih sprememb, z roko v roki s preoblikovanjem in spremembami diskurzov (glej npr. Fairclough 2003, 2004c). Povedano drugače: spremenjeni odnosi v mreži družbenih praks so neločljivo povezani s spremenjenimi odnosi med diskurzi (prav tam). Ne čudi torej, da je z novodobništvom prepleten Drnovškov spletni diskurz znal kanalizirati nezadovoljstvo in frustracije ljudi, ki so se pojavile v procesu post-socialistične tranzicije (Toš in Malnar 2002).

Sledi natančnejša obravnava prodora novodobniške miselnosti v politični diskurz.

7. 2. 2 Prodiranje novodobništva v politični diskurz na primeru spletnega diskurza Janeza Drnovška

Tekstualno-diskurziva analiza je pokazala, da Drnovškovi blogi vpletajo novodobniško miselnost v politično sfero družbene realnosti. Bivši predsednik države rekontekstualizira tipične politične pojme, kot so politika, politiki, oblast ipd., ki v svojih redefinicijah dobijo novodobniške dimenzije pomena. Lahko rečemo, da gre za »novodobniško kolonizacijo« političnega diskurza, kjer si v nekaterih segmentih novodobniški elementi podredijo subjekte političnega diskurza (Chouliaraki in Fairclough, 1999; poudarki dodani).

Drnovškovo mešanje novodobniškega besedišča v politiko je bil precej nov pojav na slovenski javni sceni (Črnič 2007). Kljub temu pa bivši slovenski predsednik ni bil osamljen pri vključevanju tovrstnih prepričanj v politično sfero družbe. Tudi pri nekaterih drugih svetovnih politikih najvišjega ranga (denimo pri R. Reganu) je moč od časa do časa v javnosti zaslediti domneve o njihovih povezavah z različnimi novodobniškimi praksami (Črnič 2007, 33). Danska analitičarka diskurza Inger Askehave denimo navaja, da so zadnja leta tudi danski politiki v svojih javnih govorih začeli uporabljati argumentacijo – ne na osnovi strokovnih dognanj temveč na osnovi lastnih občutkov (Askehave 2004, 6). Gre za odsev izjemne raznolikosti in kontradiktornosti moderne družbe (prav tam). Družboslovne raziskave kažejo, da naše vrednote, odnosi in prepričanja niso več vezani na zgolj eno paradigmo. Razumsko in znanstveno razmišljanje, ki je desetletja prevladovalo v sodobni družbi, se počasi odpira oziroma povezuje z mehkejšimi vrednotami, kot so intuicija, strast, občutki (prav tam).

Z mešanjem družbenih praks smo torej priča tudi hibridizaciji diskurzov (glej npr. Fairclough 2003, 2004a, 2004b, 2004c, 2005a, 2005b), kjer se ograje, ki so varovale stroge politične, ekonomske in medicinske diskurze, počasi podirajo in dovoljujejo diskurzom z drugih področij, da vdirajo vanje in s tem spreminjajo njihove diskurzivne prakse (glej npr. Fairclough 2003). Tudi v Drnovškovem diskurzu gre za hegemonski boj med racionalnim in

»objektivnim« diskurzom, ki ga navadno povezujemo s poslovnim, medicinskim in političnim jezikom, ter med bolj »iracionalnim« in »subjektivnim« diskurzom, ki utira pot novi retoriki (Askehave 2004, 7; originalni poudarki).

Če smo na tekstualno-diskurzivni ravni analizirali predvsem povezave med političnim in novodobniškim diskurzom in smo se neoliberalnega diskurza zgolj dotaknili, pa na družbeni ravni ne moremo mimo dognanj sodobnih družboslovnih raziskav, ki ugotavljajo, da neoliberalna miselnost s svojim diskurzom silovito in z vseh strani, odkrito in prikrito »napada« vse pomembne družbene sfere – od politike, gospodarstva, zdravstva, šolstva do posameznikovega zasebnega življenja (glej npr. Bourdieu in Wacquant 2001; Fairclough 2003, 2004c, 2005a, 2006; Wacquant 2003; Chomsky 2005a, 2005b; Bourdieu 2008; poudarki dodani). To se je pokazalo tudi v diskurzivni analizi, kjer je Drnovšek na vsebinski ravni širil kritiko proti potrošniško usmerjeni sodobni družbi in kapitalistični gonji za profitom, na slovnično-leksikalni ravni pa je neoliberalno misel podpiral.

Ta ugotovitev prvega sklopa analize in spoznanja družbenih analitikov, ki ugotavljajo, da novodobniška miselnost pravzaprav v marsičem podpira neoliberalistično družbeno in gospodarsko ureditev (glej npr. Redden 2002; Hazleden 2003; Askehave 2004; Tie 2004; Rindfleish 2005) nam služijo kot izhodišče za širitev razprave na stične točke med novodobništvom, neoliberalizmom in Drnovškovim diskurzom.

7. 2. 2. 1 Novodobniški in neoliberalni diskurz v Drnovškovih blogih

Skupni točki novodobniškega in neoliberalnega diskurza v Drnovškovem spletnem dnevniku sta *individualizem* in neprestano *spodbujanje potreb*. Ker se bivši predsednik v svojih blogih pogosto dotakne problematike *potrošništva* v sodobni družbi in ker je le-to povezano tako z novodobništvom in neoliberalizmom, v nadaljevanju razmišljamo tudi o tržni naravnosti enega in drugega.

Individualizem se v Drnovškovih blogih kaže v nagovarjanju posameznika in gre z roko v roki z novodobniškim prepričanjem, da je človek (in ne Bog) odgovoren za svoja dejanja in da je vse odvisno od posameznika (Askehave 2004, 11-12). Ker pa individualnost, ki jo

izražajo novodobniški diskurzi, ne izključuje posameznikove odgovornosti do družbe (Hazelden 2003, 424), jo nekateri avtorji povezujejo z načeli neoliberalizma (prav tam). Gre namreč za eno izmed tehnik subjektivnosti, ki oblikuje zmožnost državljanov, da proizvedejo politično sposoben jaz, »ki osebne cilje in želje povezuje z družbenim redom in stabilnostjo, moč pa s subjektivnostjo« (Foucault v Hazelden 2003, 424). Psiho tehnike jaza, kot so zadovoljstvo s samim seboj, poznavanje sebe in samodisciplina, so hkrati tehnike državljanstva (Rimke 2000) – načini, da delamo na sebi, zato da tega ne bo potrebno delati policiji, varnostnikom in zdravnikom (Cruikshank 1993, 330).

Drnovšek v svojem diskurzu posnema modele samopomoči, ki gredo v koraku z neoliberalizmom, saj poudarjajo osebno odgovornost in proizvajajo družbeni subjekt liberalnega vladanja – privilegirajo namreč liberalne resnice o izbiri, avtonomiji in svobodi (glej npr. Rimke 2000). Skratka, podobno kot neoliberalna misel tudi Drnovšek posameznika vzpodbuja, da prevzame osebno odgovornost in deluje kot produktiven jaz (Hazleden 2003, 424). Ker sodobne liberalne demokratične oblike moči vladajo s pomočjo svobode in prizadevanj subjektov in ne njim navkljub, se torej popolnoma zanašajo na vrsto čustveno nepovezanih posameznikov²⁹, ki jih kot teleološke modele promovira literatura za samopomoč (Hazleden 2003, 425). Diskurzi samopomoči zato niso emancipacijski niti niso zatiralska orodja v rokah države, temveč so načini »vladanja s pomočjo svobode« (Rose 2001), ki povečuje število področij, na katerih morajo državljani igrati svoj del v igri samovladanja (Hazleden 2003, 425). Ne gre torej za negiranje »javnega« življenja, ampak za »proizvajanje« zelo specifičnega tipa državljana, ki je sposoben živeti specifičen tip »javnega« življenja (prav tam; originalni poudarki). Povedano drugače, ustvarja se učinek depolitizacije, ki ga aktualni kapitalizem uporablja kot politično strategijo za služenje mogočnim ekonomskim interesom (Cloud v Hazleden 2003, 414).

S tem, ko Drnovšek politike imenuje »negativci« in politiko povezuje z negativnimi konotacijami – posameznikova osebna rast je na prvem mestu – zagovarja in uveljavlja *individualistično prakso* oziroma spodbuja novo privatnost, ki »pravzaprav pomeni osamosvojitve od sistemov na nadosebni ravni« (Rus in Toš 2005, 125). Z vidika demokracije

---

²⁹ Čustveno nepovezanost v tem primeru Hazleden razume kot nenavezanost in navaja primer iz novodobniške literature, da mora ljubeča žena prakticirati nenavezanost, ne zato ker bi to bilo dobro samo zanjo, temveč ker je to dobro tudi za njenega moža. Družbo, v kateri bi bili takšni odnosi norma, bi torej sestavljali »učinkoviti« državljani, ki so sposobni skrbeti sami zase in ki prevzemajo odgovornost za svoja dejanja, za svojo srečo oziroma nesrečo, medtem ko so nenavezani na srečo oziroma nesrečo drugih (Hazleden 2003, 425; originalni poudarki).

tako njegov diskurz zmanjšuje pomembnost kolektivnega posvetovanja in debat oziroma je voda na mlin dogajanjem v zadnjih dveh desetletjih, kjer »so se ljudje počasi odvrnili od kolektivnih dejavnosti, na njihovo mesto pa je stopila individualna politika vodenja življenja« (Ule 2004, 119). Drnovškov diskurz deluje proti kolektivni naravi demokratične politike, saj uveljavlja model, v katerem državljani niso obravnavani kot del skupnega telesa, temveč kot izolirani posamezniki, ki lahko s pozitivno energijo in zavedanjem spremenijo sami sebe. Medtem ko je skupna udeležba pri odločanju o družbi mogoča le z javno debato. Priča smo torej zmanjševanju vloge državljana, ki se spreminja v vlogo psevdo-aktivnega individualnega opazovalca, ki je poln moči, ker se »zaveda«. Namesto da bi vzpodbujali udeležbo javnosti v procesih demokratičnih odločanj in skušali spremeniti sedanjo tendenco, ko ljudje izgubljajo možnost vplivanja na družbeni in politični razvoj družbe, v kateri živijo (Salecl 2007, 146), diskurzi, kot je Drnovškov, promovirajo zaupanje v izključno posameznika in posameznikova dejanja. To pa lahko privede do precejšnjih posledic za obstoj in uspešno delovanje demokratične javne sfere.

Tako neoliberalizem kot novodobništvo pri ljudeh neprestano **spodbujata nastajanje potreb** – prvi predvsem materialne; novodobništvo, ki širi prepričanje, da bogastvo ne izpolnjuje in ne osrečuje (Rindfleish 2005, 355) pa bolj duhovne – in ponujata rešitve za zadovoljitev letih, čeprav hkrati živita od tega, da te potrebe niso nikoli v celoti zadovoljene (glej npr. Hazleden 2003). V Drnovškovih blogih se ta stična točka neoliberalnega in novodobniškega diskurza kaže na kontradiktoren način. In sicer se bivši predsednik na določenih mestih skuša z vsebino napisanega temu spodbujanju upreti in poziva k prepoznavanju nepotrebnih želja. Po drugi strani pa bralce prepričuje, da je brez zavedanja nemogoče biti srečen, in jim ponuja svoj recept za trajno zadovoljstvo, s čimer podpira težnjo po dosegu nedosegljivega stanja. Poglejmo si oba vidika nekoliko podrobneje.

Celoten tržni sistem, na katerem leži kapitalizem, je prepleten z logiko želje (Salecl 2007, 50) in nenehno vzbuja občutek, da naj si pridobimo še toliko materialnih dobrin, nobena ni »tisto pravo« (prav tam; originalni poudarki). Vendar pa ne zgolj neoliberalizem, ampak tudi novodobništvo v sodobni družbi spodbuja nezadovoljstvo posameznika. Tako diskurzi samopomoči kot potrošniški kapitalizem, podprt z oglaševanjem, si namreč ne moreta privoščiti ravnovesja oziroma zastoja človeških potreb (Rindfleish 2005, 348). Šele fantazije o tem, kar bi lahko bilo, krepijo moč potrošnika (prav tam). Drnovšek s stališčem, da zna »*potrošniška usmeritev sodobne civilizacije ustvarjati v človeku vedno nove želje po nakupih,*

čeprav potrebe zares ne obstajajo» (12. 11. 2006), na več mestih v blogih to vzpodbujanje nezadovoljstva prepoznava in ga kritizira. Vendar pa ne smemo pozabiti, da je novodobniški posameznik v kontekstu potrošniške družbe vedno v procesu »postajanja« (Rindfleish 2005, 358; originalni poudarki), kjer želja predstavlja neko gonilno silo za subjekt, hkrati pa je vedno povezana z nezadovoljtvijo (Salecl 2007, 133). Drnovškov diskurz torej po drugi strani podobno kot novodobniški diskurzi samopomoči vzpodbuja željo po trajnem zadovoljstvu in celo ponuja recept za odkritje smisla življenja (glej npr. 15. 6. 2007).

Drnovšek v tem smislu vzpodbuja potrošnika novodobništva, ki si neprestano prizadeva za dosego nemogočega stanja (oz. popolnega zadovoljstva, op. a.) in hkrati sočasno občuti olajšanje, ker »dela na sebi« (Rindfleish 2005, 357; poudarki dodani). Kontradiktornost Drnovškovega diskurza se kaže v nasprotju med tem, kar je avtor želel izraziti (tj. nasprotovanje željam, ki jih proizvaja potrošniška družba), in med tem, kar je dejansko (tudi) izražal – spodbujanje želje posameznika, da vedno znova skuša doseči (po prepričanju Rindfleisheve nedosegljivo) popolno zadovoljstvo. »Delati dobro«, ki po Drnovškovem prepričanju vodi do notranjega zadovoljstva, namreč ni zaključeno dejanje, temveč je trajen proces. Na primer ni dovolj, da sprejemnik Drnovškovega sporočila naredi eno dobro dejanje, ali pa pet, sto dobrih del, in s tem »najde svoj smisel«. Ne, »dobro« mora delati znova in znova oziroma brez prestanka vedno in povsod.

V primerih, obravnavanih v tekstualno-diskurzivni analizi, smo videli, da Drnovšek v svojih blogih na več mestih kritizira sodobno **potrošniško družbo** (glej npr. 10. 11. 2006; 30. 5. 2007) in se v tem smislu distancira od neoliberalne misli, pa tudi od novodobništva, ki mu nekateri očitajo profitno naravnost (glej npr. Askehave 2004; Rindfleish 2005). Vendar je na tem mestu potrebno povedati, da se vidik potrošništva pri novodobništvu razlikuje od potrošništva (v »dobiček za vsako ceno« usmerjenega) neoliberalizma.

Za razliko od neoliberalnega sistema, za katerega je potrošništvo eden izmed ključnih elementov njegovega obstoja, npr. Redden zavrača nekatere pikre kritike na račun novodobniškega potrošništva. Opozarja, da ne moremo enačiti dejstva, da se novodobnike nagovarja kot potrošnike in da ti delujejo kot taki, z idejo, da je potrošništvo samo po sebi cilj novodobništva, ali z idejo, da je zaslužek glavni motiv novodobniških podjetnikov (Redden 2002, 45). Realizacija avtentičnega jaza in njegovih epistemoloških moči – kot jo spodbuja novodobniška misel in tudi Drnovškov diskurz – je namreč nedeljiva od zavračanja obstoječih

družbenih norm (Redden 2002, 46). Je pa res, da je zasledovanje in izražanje posameznikove avtonomije skozi novodobniški diskurz »ideološko skladno« s »prostovoljno« prakso potrošništva (Redden 2002, 47; originalni poudarki).

Poglavje o prodoru novodobniških elementov v politično sfero na primeru Drnovškovega diskurza zaključujemo z navezavo na spoznanje sodobne kulturnopolitične ekonomije, ki smo ga navedli v uvodu (Jessop 2002), in spoznanja o povečani priljubljenosti novodobniških diskurzov samopomoči v obdobju družbenih sprememb (Salecl 2007). Krizo, ki je nastala v obstoječem družbenem redu, skušajo izkoristiti različne skupine družbenih agentov, ki tekmujejo v njenem reševanju (Jessop 2002). V širšem smislu so to tako agenti neoliberalizma kot novodobništva, gledano posamezno pa je eden takšnih družbenih agentov tudi bivši slovenski predsednik.

Drnovškov diskurz s prepletanjem novodobniške in politične misli, pa tudi (anti)neoliberalne, je tipičen primer, ki kaže, kako so družbene spremembe preko spreminjanja in mešanja družbenih praks neločljivo povezane tudi s spremembami in mešanjem različnih diskurzov (glej npr. Fairclough 2004c). Da je Drnovšek prepletanje različnih neoliberalnih, novodobniških in drugih misli v času družbenih sprememb z družbene ravni uspešno prenesel na diskurzivno raven, je pokazala tudi priljubljenost njegovih blogov (glej npr. Pečauer 2007a). Povedano drugače, bivši predsednik države je uspešno zaznal nezadovoljstvo ljudi v obdobju sprememb družbenega sistema (Črnič 2007, 24-25) in jim s svojim hibridnim novodobniško-političnim diskurzom znal ponuditi rešitve iz krize oziroma jim dati navodila za »spreminjanje sveta na bolje«.

7. 2. 3 Predsednik države ali Janez D.?

Obravnavo dvojne vloge Janeza Drnovška, tj. kot zasebnika in kot predsednika države začnemo s spoznanji s tekstualno-diskurzivni ravni, od koder nato prehajamo na družbeno raven.

Kritiziranje politike in politikov je dokaj običajno v sodobni družbi. Tudi *Leksikon politike* denimo govori o ljudeh (humanistih), ki politiki očitajo prevarantstvo, lažnivost, nasilje,

nespodobnost ... (Sruk 1995, 257). Torej Janez Drnovšek zagotovo ni prvi, ki kritično vrednoti politiko, saj kritika politike in njenih akterjev ni nekaj novega niti nenavadnega. Kar preseneča v njegovem primeru, je njegova dvojnost. Ker Drnovšek v času pisanja blogov zaseda eno od vodilnih političnih funkcij, s povedanim kritiko neizbežno usmerja tudi proti sebi. Svoj diskurz resda skuša ubesediti kot nekdo, ki je »izven« politike in ki se tudi pred več kot dvajsetimi leti med svojo kandidaturo za člana predsedstva SFR Jugoslavije in posledično za predsednika bivše države »sploh« ni »imel za politika« (Drnovšek 1999, 6). Vendar je kljub temu nesporno dejstvo, da sebe zaradi svojega položaja predsednika države ne more izvzeti iz konteksta, v katerega postavlja sedanjo politiko.

Kontradiktornost njegovih dveh vlog se na tekstualno-diskurzivni ravni najbolj očitno kaže na mestih v diskurzu, kjer se postavlja v subjekt ljudstva, članov Gibanja, »nas« ipd., ta subjekt pa je v svojem izražanju zelo avtoritativen in prikazan kot nadrejen politiki. Drnovšek, ki v svoji dvaindvajseti *Predsednikovi rubriki* eksplicitno pravi, da na spletni strani *Gibanja za pravičnost in razvoj* nastopa kot zasebnik in ne kot predsednik države: »/.../na tej strani nastopam kot zasebnik, kot predsednik Gibanja in kot tak pišem tudi svoje komentarje. Ne pišem uradnih stališč kot predsednik države ali kot vrhovni poveljnik. Ta pišem in objavljam drugje« (17. 6. 2006), na jezikovni ravni ni izražen kot »navaden državljan«, tj. eden izmed mnogih, ki bi naj v razmerju do politike in oblasti zasedal podrejeni položaj (glej npr. Sruk 1995; *Veliki splošni leksikon v osmih knjigah* 1998). Nasprotno, njegov način uporabe jezikovnih strategij (poimenovanje, (ne)uporaba modalnosti, metafore – denimo v vlogi starša) kaže na njegovo suverenost, lahko bi celo rekli vzvišenost, saj svojo stvarnost in torej svoje dožemanje resnice prezentira na zelo avtoritaren način. Povedano bolj poljudno, Drnovšek v svojem javno odmevnem diskurzu redefinira oziroma predstavlja politiko in z njo povezane probleme kot nekdo, ki je prepričan, da politično delovanje pozna tako dobro, da ga po svojem mnenju tudi presega, in ki se hkrati čuti dovolj nadrejenega, močnega, sposobnega in izkušenega, da (s pomočjo novodobniške miselnosti) spremeni njegov dolgoletni ustroj.

Zgornja ugotovitev nas pripelje še do enega spoznanja. Ker je bil Janez Drnovšek v času pisanja blogov predsednik države, je bil neizogibno del politike in politikov, ki jih je v svojem diskurzu vrednotil negativno, pasivno in podrejeno (Cerkvi, javnosti ipd.). Skratka, medtem ko je Drnovšek kot del politike v blogih na tekstualni ravni predstavljen podrejen – in torej v nasprotju z uradnimi definicijami, ki politiki pripisujejo moč odločanja in vodenja državljanov – je kot avtor diskurza, tj. »zasebnik«, predstavljen kot avtoritativen in nadrejen

politiki – spet v nasprotni poziciji, kot jo slovarske definicije pripisujejo »navadnim« državljanom.

Kljub temu da se je Drnovšek želel na spletni strani *Gibanja za pravičnost in razvoj* distancirati od svojega predsedniškega položaja, je bilo njegovo pričakovanje, da bi ga kot subjekta diskurza bralci popolnoma osvobodili njegove politične funkcije, vseeno utopično. To potrjuje tudi ugotovitev avtorja članka o Drnovškovem predsedniškem mandatu, objavljenem v enem izmed osrednjih slovenskih dnevnikov, da so »nekaj časa bili Drnovškovi prispevki na spletni strani gibanja obvezno čtivo za vse, ki se kakorkoli ukvarjajo s politiko, vsak nov prispevek pa je bil bolj ali manj obširno predstavljen v praktično vseh dnevnih medijih« (Pečauer 2007a, 9). Poleg tega je tekstualno-diskurzivna analiza pokazala, da to ni uspelo niti Drnovšku samemu.

Dileme, ki se ob tem odpirajo, so naslednje: prvič, Janez Drnovšek je bil kot bivši dolgoletni predsednik vlade in kot tedanji predsednik države del slovenske politične elite in posledično del svetovne politike, ki je omogočala prodor in uveljavitev novega kapitalističnega reda v svetu in pri nas. S svojo pozicijo, ko se izrecno izloča iz politike in se postavlja nasproti »negativnim politikom«, popolnoma zanika svoj del odgovornosti pri oblikovanju sodobne slovenske družbe takšne, kot je.

Drugič, po svoji funkciji in namenu institucija predsednika države spada med vladajoče državne institucije. Institucija pa je po teoriji institucij kompleks odnosov, vlog in norm, ki sestavljajo in uravnavajo interakcijske procese med udeleženci v družbeno določenih okoljih oziroma področjih (Burns in Carson 2005, 284). Povedano drugače, institucija kot oblika družbene prakse je avtoritativen kompleks pravil ali »režim pravil« (Burns in Flam v Burns in Carson 2005, 284; originalni poudarki). Sistem institucije torej določa, kako se morajo vesti njeni pripadniki. Povedano drugače, pojavljata se vprašanji: ali je bilo Drnovškovo vedenje v skladu s pravili institucije predsednika slovenske države ali ne? In ali se po slovenski ustavi predsednik države v času svojega mandata sploh lahko loči od svoje politične funkcije oziroma ali lahko deluje zunaj svojega »delovnega časa«?

Takratni slovenski predsednik države je ustanovil civilnodružbeno *Gibanje za pravičnost in razvoj* in želel v njem delovati kot zasebnik, torej kot oseba, ločena od svoje politične funkcije. Odmev njegovih blogov v slovenski javnosti ter tudi opravljena tekstualna analiza

kažeta, da mu to ni uspelo. Nekateri zelo eksplicitni zapisi iz blogov, kjer se kaže njegova predsedniška avtoriteta, to le še potrjujejo (glej npr. 26. 4. 2006; 5. 4. 2007; 9. 5. 2007). Mogoče eden izmed najbolj spontanih spodrseljajev se mu je zgodil, ko je svoj spletni prispevek za veliko noč 2007 naslovil *Velikonočna poslanica* (5. 4. 2007). Poslanic namreč ne pišejo »navadni« državljeni, saj so le-te »uradno sporočilo, stališče pomembnejšega državnega funkcionarja o kakem vprašanju, dogodku« (SSKJ 1997). Janezu Drnovšku torej ni uspelo narediti nedvoumne razmejitve med svojo politično funkcijo in privatno osebnostjo.

Teorija o institucijah pravi, da posamezna institucija natančno določa kategorije oziroma vloge udeležencev vis-a-vis ene in druge, hkrati so določene njihove pravice in obveznosti – vključno s pravili poveljevanja in poslušnosti – in njihov dostop do in nadzor nad ljudskimi in materialnimi viri (Burns in Carson 2005, 285). Drnovškovo »odstopanje« od »normalnega«, »običajnega« delovanja institucije predsednika države lahko poskušamo razložiti s slovensko ustavno ureditvijo, ki nikjer ne prepoveduje raznovrstnega zasebnega (civilno-družbenega) delovanja predsednika države (Rizman 2009). Je pa stvar njegove presoje in moralno-političnih kriterijev ter razumevanja odmevov v javnosti, kako daleč lahko seže angažiranje šefa države, glede na to, da gre za »izvenfunkcijsko« dejavnost (prav tam). Obe vlogi se lahko tudi dopolnjujeta. Ustavnoopravne norme torej vsekakor ne zavezujejo predsednika države, da bi moral odložiti vse druge družbene vloge, je pa seveda odvisno od vsakokratne osebnosti na tem položaju in od navad, moralnih vzorcev, tradicije ter običajev, kako se obe vlogi usklajujeta oz. kako intenzivno se jima posveča (prav tam).

Tretjič, čeprav Drnovškovo nevsakdanje delovanje ni bilo v nasprotju z ustavo, je vseeno vplivalo na institucijo predsednika države. Drnovškove samoiniciativne zunanjepolitične pobude, neizpolnjevanje do tedaj nevprašljivih predsedniških opravkov (sodelovanje na državnih proslavah, posvetovanje s poslanskimi skupinami o imenovanju raznih državnih uradnikov ipd.) ter Drnovškova kritika politike, ki je bila na določenih mestih še posebej ostro naperjena proti Janezu Janši in njegovi vladi, so pripeljali do tega, da so se v slovenski javnosti začela pojavljati vprašanja o tem, kaj dejansko sodi v pristojnosti predsednika države (glej npr. Pečauer 2007a; Pikalo 2007; Roglič 2007). Govorilo se je predvsem o krčenju predsednikovih pooblastil (prav tam).

Torej, čeprav Janez Drnovšek ni kršil nobenega zakona niti napisanih pravil institucije predsednika države, je vendarle predsedniško funkcijo tako »poosebil«, da se je zdelo, kot da

Janševa vlada želi omejiti predvsem Janeza Drnovška in ne toliko »predsednika države«. To potrjuje tudi razprava o ustreznosti predsedniških pristojnosti, do katere je prišlo po zapletih z imenovanjem guvernerja Banke Slovenije, ko je državni zbor (konec leta 2006, začetek leta 2007) zavrnil dva Drnovškova kandidata. Širše polemike je sprožil tudi predlog ministrstva za pravosodje, da predsednik republike ne bi imel več pristojnosti predlaganja kandidatov za sodnike mednarodnih sodišč (*Večina kandidatov ne bi povečala pristojnosti predsednika*, 2007). Vlada je namreč menila, da kadrovska iniciativa presega predsednikovo reprezentativno funkcijo (prav tam).

Za konec kritične diskurzivne analize blogov bivšega predsednika države pogledajmo na dvojnost Janeza Drnovška z vidika novodobništva in rekontekstualizacije. Če skušamo Drnovškovo dvojnost upravičiti s konceptoma *holizma* in *enosti*, ki sta dva izmed pglavitnih konceptov novodobniške miselnosti (glej npr. Askehave 2004; Kirbiš 2009) oziroma s prepričanji, da je vse povezano in da fizična in psihična realnost nista ločeni (Askehave 2004), naletimo na ovire. Najprej zato, ker se Drnovšek sam želi »razdvojiti«, tj. ločiti sebe kot osebo od sebe kot subjekta predsednika države. Nato, ker zgolj delno priznava novodobniško načelo, da je vse povezano, da fizična in psihična realnost nista ločeni, da ni ločnice med Bogom in človekom, med človekom in naravo (prav tam) – saj ne priznava, da ni meje med dobrim in slabim (glej npr. 20. 12. 2006; 30. 5. 2007), kot to predvideva koncept enosti (glej npr. Askehave 2004; Rindfleish 2005).

Ugotavljamo torej, da se pojav rekontekstualizacije izraža tudi v Drnovškovi dvojnosti v smislu, da gre za pojav postopnega vstopanja elementov enega diskurza v drugega in ne za takojšen »prevzem« nekega diskurza (glej npr. Fairclough 2004a; poudarki dodani). Kompleksno redefinicijo političnih pojmov z novodobniškimi pomeni v spletnem diskurzu bivšega predsednika države lahko po tej plati razumemo kot razpetost med Drnovškom kot osebo, ki želi slediti novodobniški miselnosti, vendar je ta še ni popolnoma prepričala. In Drnovškom kot zastopnikom politike, kjer razmejitev med tem, kaj je prav in kaj narobe, predstavlja pomembno vodilo pri njenem delovanju (glej npr. Sruk 1995).

8 SKLEP

Obdobje tranzicije iz socialističnega družbenega sistema v kapitalistično ureditev je v Sloveniji pustila posledice tako na ravni posameznika kot družbe. Drnovškov spletni diskurz je nastal v širšem kontekstu uveljavljanja neoliberalnih načel – predvsem odgovornega individualiziranega posameznika – in povečanem vplivu novodobniške miselnosti in diskurza samopomoči. Z metodo kritične diskurzivne analize, ki tekstualno analizo povezuje s širšim diskurzivnim in družbenim kontekstom, smo preučevali Drnovškov diskurz in njegovo vpetost v aktualno transformacijo slovenske in svetovne družbe.

Z analizo smo med drugim iskali odgovor na raziskovalno vprašanje: *katere diskurze je v svojih blogih uporabljal bivši predsednik države?* Ugotovili smo, da v preučevanih blogih v veliki meri nastopata tako novodobniški kot politični diskurz, vključeni pa so tudi elementi neoliberalnega diskurza.

Rezultati kritične diskurzivne analize so potrdili hipotezo, da je *Janez Drnovšek v svojih blogih uporabljal hibridni diskurz, tako da je rekontekstualiziral politični diskurz z novodobniškim, pri čemer so novodobniški elementi prevladali in podpirali ključne elemente neoliberalnega diskurza.* Bivši slovenski predsednik je rekontekstualiziral tipične politične pojme in *politiko, politike* ipd. redefiniral tako, da jim je dodajal novodobniške duhovne pomene zavedanja, zavesti, pozitivne energije ... Z diskurzom samopomoči je Drnovšek torej na poseben način koloniziral politični diskurz, saj je še vedno uporabljal ustaljeno politično besedišče, vendar je to besedišče »obogatil« z novodobniškimi dimenzijami pomena. Ugotovili smo tudi, da je preoblikovan in spremenjen diskurz bivšega predsednika države mogoče videti z vidika prestrukturiranja in prerazvrščanja družbenih praks, ki se dogajajo v obdobju družbenih sprememb (Fairclough 2003, 2004c).

Kritična diskurzivna analiza je hkrati pokazala, da lahko samoumevna uporaba jezikovnih sredstev privede do tega, da izrazimo nekaj, kar sploh nismo želeli. Povedano drugače, ideologija, izražena v vsebini, lahko nasprotuje ideologiji, vraščeni v slovnične strukture. Drnovšek je z vsebino vztrajno kritiziral sedanje stanje v družbi in prevladujoči kapitalistični sistem, toda z načinom uporabe izrazov »kapital« in »kapitalski interesi« ipd., ki jim je pripisoval moč odločanja in z njimi prikrival odgovornost multinacionalk pri sedanji

nepravični porazdelitvi družbenih dobrin, je v bistvu ta sistem podpiral. To hkrati potrjuje ugotovitev raziskovalcev neoliberalnega diskurza, da je temu diskurzu uspelo prodreti globoko v vse sfere javnega komuniciranja (glej npr. Bourdieu in Wacquant 2001; Fairclough 2003, 2004c, 2005a, 2007; Gounari 2007).

Ugotovitev, da so Drnovškovi blogi nekakšen hibridni politični diskurz samopomoči, ki vključuje tipične politične pojme, splošen pomen pa temelji na pomenih novodobniške samopomoči, je pomembna za razlago procesov družbenih sprememb. Ker skušajo redefinicije političnih pojmov spremeniti vzorce razmišljanj pri ljudeh in s tem načine, na katere ti konceptualizirajo stvari, promovirajo (ideološke) spremembe. Z redefinicijo kompleksnih, a zelo uveljavljenih političnih besed, Drnovšek ne le določa, kakšna je naša stvarnost, temveč redefinicije uporablja tudi z namenom, da spremeni bralčev pogled na svet. Drnovškov diskurz lahko torej pripomore, da bralci prevzamejo njegovo besedišče in definicije ter tako začnejo najprej dojemati politiko v skladu z novodobniškimi prepričanji samopomoči, nato pa se v skladu z njimi tudi vesti. Problem, ki izhaja iz Drnovškovega uveljavljanja novih pomenov političnih konceptov in novodobniške miselnosti, se skriva v depolitizaciji državljanov. V današnji družbi, kjer izginjajo stare predstave o kolektivnih dolžnostih in lojalnostih in se uveljavlja nova individualizirana etika vsakdanjega življenja (Ule 2004, 120), namreč tovrstni diskurzi spodbujajo uveljavitev t.i. »političnega skepticizma«, ki grozi, da se bo spremenil v nekoherenten (»duhovni«) relativizem, ki bo spremljal vsako politično in skupno delovanje. Sodobne industrijske družbe so že same po sebi vedno bolj kritične do hierarhičnih avtoritet, hkrati pa so vedno bolj nezaupljive do politične oblasti in vedno manj spoštljive do oblastnikov (Rus in Toš 2005, 108), zato Drnovšek z vztrajnim kritiziranjem politike in politikov ter z implicitno posredovanim sporočilom, da se je s politiko slabo ukvarjati oziroma da se celo ni vredno ukvarjati, (saj obstajajo pomembnejša opravila – dvigovati svojo zavest in zavest drugih), distanco med državljanji in političnim delovanjem le še povečuje. Nevarnost nezadovoljstva s politiko je še toliko večja, če se to nezadovoljstvo pojavi v mladi državi, ki svojo identiteto šele oblikuje, in zajame množice, saj s tem povzroča pasivizem, politično otopelost in abstinenco (Bibič v Rus in Toš 2005, 283). Drnovškov diskurz torej pomaga pri brisanju pomembnosti kolektivne participacije v demokratičnih sistemih, saj državljana spreminja v vlogo psevdo-aktivnega individualnega opazovalca, ki je poln moči, ker se »zaveda«. Splošno sprejemanje Drnovškove prezentacije politike bi lahko pomagalo spodbijati udeležbo javnosti v procesih

demokratičnih odločanj, saj je v tej prezentaciji pomembno zgolj zaupanje v posameznika in njegova individualna dejanja.

Drnovšek torej namesto, da bi širil antineoliberalno misel o potrebi po besedišču, s katerim bi ljudje lahko ubesedili svoje izkušnje in preoblikovali svoje odnose podrejenosti in zatiranja (Mouffe 1999, 180), s pomočjo novodobniškega diskurza poudarja razvrednotenje politične dejavnosti. Kot nasprotnik neoliberalizma se proti njemu oziroma njegovemu sporočilu, da »ni alternative za status quo« (McChesney 2005, 24), ni postavil z diskurzom, ki bi razpravljal o tem, katere vrste institucij in katere vrste praks bi lahko bile tiste prave, v katerih bi obstajale nove oblike državljanstva, in katera vrsta demokracije ljudstva bi lahko vodila do prave demokratične hegemonije (Mouffe 1999, 180). Namesto tega se Drnovškov diskurz bolj sklada s sicer iskreno željo novodobniških gibanj po boljšem življenju in z njihovimi prizadevanji, da spodbudijo posameznika k aktivnemu sodelovanju pri spremembah (Redden 2002, 50), vendar pa je s političnega vidika lahko kanaliziranje vzpodbud v potrjevanje iluzije o absolutnem osebnem nadzoru nad »privatno realnostjo« tudi učinkovit recept za nov red kvietizma (prav tam; originalni poudarki).

Zavedamo se omejenosti te magistrske naloge, ki se kaže v omejeni analizi na tekstualno-diskurzivni ravni, kar se posledično prenese tudi na manjši obseg analize na družbeni ravni. Zagovarjamo se s priporočili Fairclougha, ki pravi, da je treba metodo kritične diskurzivne analize prilagodili predmetu analize (Fairclough 2005b). Naš predmet preučevanja je bil za razliko od večine primerov, ki jih v svojih delih analizirajo vodilni jezikoslovci s tega področja (glej npr. van Dijk 2001, 2004; Fairclough 2003, 2004a, 2004b, 2005a, 2005b, 2007; Wodak 2004a, 2004b), namreč precej bolj kompleksen. In sicer tako v smislu obsega besedil (več kot sto strani blogov), kot samega delovanja avtorja teh besedil. Kar zadeva slednjega, večina kritičnih raziskovalcev diskurza pri svojem delu pogosto razločno pokaže svoj odnos do raziskovalnega problema, kar največkrat pomeni solidarnost z »zatiranimi«, s »poraženci« v družbi (glej npr. Fairclough 2004b, 125; Meyer 2004, 15; van Dijk 2005, 96), tj. družbenimi skupinami, ki potegnejo krajši konec iz družbene neenakosti. V našem primeru je bilo to skoraj nemogoče, saj je Janez Drnovšek sam stal na obeh bregovih – tako tistih, ki imajo v družbi moč (politična elita), kot »zatiranih« (navadnega državljana).

Kar zadeva obseg besedil, smo izbrali srednjo pot v smislu, da smo analizirali dokaj obsežen korpus – celotni sklop blogov, in ne zgolj določen majhen del besedila, ki bi ga potem denimo

lahko natančno povezali s konkretnimi odzivi (slovenske) družbe na vsak posamezen blog. To pa zato, ker smo želeli predstaviti Drnovškovo preobrazbo kot celoto, tj. kako je njegov hibridni diskurz kot celota na tekstualni ravni odražal spremembe na družbeni ravni. Povedano drugače, z analizo izbranih političnih in novodobniških pojmov smo želeli predvsem odpreti pot kritični diskurzivni analizi in pokazati, kako lahko jezikovna analiza prispeva k razvoju družboslovnega raziskovanja pri nas, še zlasti na političnem področju. Takšen izbor in omejitve metode preučevanja seveda po eni strani raziskovalcu – v konkretnem primeru raziskovalki – nastavljajo ostre pasti, med drugimi tudi to, da zaide iz teoretično utemeljenih razlag ter se pusti zavesti lastnim izkušnjam in predpostavlanjem. Po drugi strani pa mu (ji) dajejo priložnost, da pokaže svojo kreativnost in izvirnost v raziskovalnem pristopu. Z drugimi besedami, sledili smo priporočilom marsikaterega jezikoslovca, ki se ukvarja s kritično diskurzivno analizo in ki nasprotuje nekritičnemu posnemanju v družboslovju oziroma slepemu sledenju določenemu uveljavljenemu avtorju ali šoli (glej npr. van Dijk 2005, 95).

Pričujoča analiza odpira vrsto možnosti za nadaljnja preučevanja. Znotraj že zastavljenih okvirov bi denimo lahko bolj poglobljeno preučevali elemente neoliberalizma v Drnovškovem diskurzu in ugotavljali, v kolikšni meri se Drnovšek neoliberalizmu upira in s čim ga podpira. Prav tako bi osredotočenost zgolj na novodobništvo med drugim lahko pokazala, v kolikšni meri Drnovšek sledi novodobništvu pri »poenostavljanju« dogm drugih religij in kako jih po potrebi prilagaja sporočilu, ki ga želi posredovati. Kritična diskurzivna analiza Drnovškovega diskurza pred njegovo »preobrazbo« oziroma nastopom funkcije predsednika države bi najverjetneje dala rezultate, ki bi jih bilo zelo zanimivo primerjati z rezultati te naloge. To nadaljnje vodi k razmisleku o raziskavi, ki bi v večji meri vključila vedo psihologije. Sklepamo, da je poleg družbenih sprememb huda bolezen bivšega predsednika tista, ki je odločilno vplivala na spremembo njegovega razmišljanja, delovanja in pisanja. Podrobnejša jezikovno-psihološka raziskava bi lahko pokazala, ali to drži ali ne.

S pomočjo političnih ved in socioloških raziskav bi denimo lahko bolj poglobljeno ugotavljali vpliv in pomen, ki ga je imel Drnovškov diskurz in njegovo delovanje na sploh na funkcijo predsednika Slovenije. Ali pa bi naredili primerjavo med diskurzi vseh treh slovenskih predsednikov – Milana Kučana, Janeza Drnovška in Danila Türka in videli v kolikšni meri njihov diskurz odseva družbene razmere, v katerih so predsedovali, in v kolikšni meri jih skuša spremeniti.

Morebiti v največji meri bi naloga lahko bila ustrezno izhodišče za nadaljnje družboslovne raziskave, ki bi preučevale bodisi širši spekter življenjskih področij ljudi, na katera vdira novodobniški diskurz, bodisi načine, kako novodobniški diskurz spreminja diskurzivne prakse različnih ustaljenih institucij in organizacij.

Najvidnejši jezikoslovci, ki se ukvarjajo s kritično diskurzivno analizo, vzpodbujajo praktičnost znanstvenega raziskovanja in zavračajo togo teoretičnost znanosti, saj so emancipacijski cilji oziroma pragmatičnost in moderni pristopi v samem bistvu KDA. Pričujoča naloga je tako kot kritična diskurzivna analiza nasploh lahko izpostavljena kritiki o nezadostni »znanstvenosti«. Vendar smo to pripravljene vzeti v zakup, če je po drugi strani naloga uspela pokazati na prepletenost novodobniških in političnih elementov v Drnovškovih blogih, ki se na različnih ravneh borijo za prevlado in odkrivajo kompleksnost sestave diskurza kot »svežnja simultanih in zaporednih, med seboj povezanih jezikovnih dejanj« (Wodak v Meyer 2004, 21). Prepričani smo namreč, da se ta kompleksnost in pa vpetost diskurza v družbo v popolnem obsegu pokažeta le, če se s pomočjo spoznanj drugih disciplin analize lotimo na več ravneh – tj., če uporabljamo metodo kritične diskurzivne analize.

9 LITERATURA

- Askehave, Inger. 2004. If language is a game – these are the rules: a search into the rhetoric of the spiritual self-help book *If Life is a Game – These are the Rules*. *Discourse & Society* 15 (1): 5-31.
- Barrett, Cameron. 1999. *Anatomy of Weblog*. Dostopno prek: <http://cameron.barrett.org/> (15. september 2009).
- Bathey, Jim. 1999. *Weblogs mix creative expression with practical information*. Dostopno prek: <http://aaronland.info/weblog/theory/> (21. junij 2007).
- Beck, Ulrich. 2000. *What is globalization?* Cambridge: Polity Press.
- Bervar, Gojko. 2002. *Svoboda neodgovornosti: samoomejevanje v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Blood, Rebecca. 2000. *Weblogs, a History and Perspective*. Dostopno prek: http://www.rebeccablood.net/essays/weblog_history.html (15. september 2009).
- Boréus, Kristina. 1997. The shift to the right: Neo-liberalism in argumentation and language in the Swedish public debate since 1969. *European Journal of Political Research* 31: 257-286.
- Bourdieu, Pierre. 1998a. *Acts of resistance: Against the tyranny of the market*. New York: The New Press.
- 1998b. The essence of neoliberalism. *Le Monde diplomatique*. December. Dostopno prek: <http://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu> (15. september 2009).
- 2001. *Na televiziji*. Ljubljana: Krtina.
- 2002. *Praktični čut I*. Ljubljana: Studia humanitatis.

--- 2003. *Sociologija kot politika*. Ljubljana: Založba / *cf.ž

--- 2008. *Political Interventions. Social science and political action*. London, New York: Verso.

Bourdieu, Pierre in Loïc Wacquant. 2001. Neoliberal Newspeak: Notes on the New Planetary Vulgate. *Radical Philosophy* 10 (5): 2-5.

Burns, R. Tom in Marcus Carson. 2005. Social order and disorder. Institutions, policy paradigms and discourses: An interdisciplinary approach. V *New agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity*, ur. Ruth Wodak in Paul Chilton, 283-311. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Chilton, Paul. 2004. *Analysing Political Discourse, Theory and Practice*. London, New York: Routledge.

--- 2005. Missing links in mainstream CDA. Modules, blends and the critical instinct. V *New agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity*, ur. Ruth Wodak in Paul Chilton, 19-52. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Chomsky, Noam. 2004. *La arquitectura del lenguaje*. Barcelona: Editorial Kairós.

--- 2005a. *Prevlada ali preživetje*. Ljubljana: Sanje.

--- 2005b. *Profit pred ljudmi: neoliberalizem in globalna ureditev*. Ljubljana: Sanje.

Chouliaraki, Lilie in Norman Fairclough. 1999. *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Cloud, Dana. 1998. *Control and Consolation in American Culture and Politics: Rhetoric of Therapy*. London: Sage.

Corbett, Edward in Robert J. Connors. 1999. *Classical Rhetoric for the Modern Student*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Cruikshank, Barbara. 1993. Revolutions Within: Self-government and Self-esteem. V *Economy and Society* 22 (3): 327-344.

Črnič, Aleš. 2007. Predsednik za novo dobo: religioška analiza Drnovškovega obrata. *Družboslovne razprave* 23 (56): 21-37.

Drnovšek, Janez. 1996. *Moja resnica. Jugoslavija 1989 – Slovenija 1991*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

--- 2006a. *Bistvo sveta*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

--- 2006b. *Misli o življenju in zavedanju*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

--- 2006c. *Zlate misli o življenju in zavedanju*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

--- 2007. *Pogovori*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Eaton, Brigitte F. 1999. *In the Trenches with Weblog Pioneer: Weblogs, Usability and Beyond*. Dostopno prek: <http://www.webword.com/interviews/eaton.html> (21. junij 2007).

Erjavec, Emil in Karmen Erjavec. 2009. Spreminjajoči se diskurzi skupne kmetijske politike Evropska unije. *Družboslovne razprave* 25 (60): 67-85.

Erjavec, Karmen. 2004. Beyond advertising and journalism. *Discourse & Society* 15 (5): 553-678.

Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fairclough, Norman. 1995. *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.

--- 2001. *Language and Power*. Essex: Pearson Education Limited.

--- 2003. *New Labour, New Language?* London, New York: Routledge.

--- 2004a. *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. London, New York: Routledge.

--- 2004b. Critical discourse analysis as a method in social scientific research. V *Methods of Critical Discourse Analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer, 121-137. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

--- 2004c. CDA in Researching Language in the New Capitalism: Overdetermination, Transdisciplinarity and Textual Analysis. V *Systemic Functional Linguistics and Critical Discourse Analysis*, ur. Lynne Young & Claire Harrison, 103-122. London: Continuum. Dostopno prek: <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/norman.htm> (16. avgust 2007).

--- 2005a. Blair's contribution to elaborating a new 'doctrine of international community'. *Journal of Language and Politics* (4. januar). Dostopno prek: <http://www.ling.lancs.ac.uk/profiles/263> (15. september 2009).

--- 2005b. Critical Discourse Analysis in transdisciplinary research. V *New agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity*, ur. Ruth Wodak in Paul Chilton, 53-70. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

--- 2007. Discursive Transition in Central and Eastern Europe. V *Discourse as cultural struggle*, ur. Shi-xu, 49-72. Hong Kong: Hong Kong University Press.

Fairclough, Norman in Ruth Wodak. 1997. Critical Discourse Analysis. V *Discourse as Social Interaction (Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction)*, ur. Teun van Dijk, 258-284. London: Sage.

- Ferfila, Bogomil, Drago Ocvirk in Paul A. Phillips. 2005. *Gospodarske in duhovne metamorfoze na Slovenskem ob prelomu tisočletja. Economic and spiritual transformations in Slovenia at the turn of the century*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fernández Lagunilla, Marina. 1999a. *La lengua en la comunicación política I: El discurso del poder*. Madrid: Arco/Libros.
- 1999b. *La lengua en la comunicación política II: La palabra del poder*. Madrid: Arco/Libros.
- Fowler, Roger. 1986. *Linguistic Criticism*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- 1991. *Language in the News, Discourse and Ideology in the Press*. London, New York: Routledge.
- Frankl, Viktor Emil. 2005. *Človek pred vprašanjem o smislu*. Ljubljana: Pasadena.
- Gibanje za pravičnost in razvoj*. Dostopno prek: <http://www.gibanje.org/> (9. september 2009).
- Goatly, Andrew. 2000. *Critical Reading and Writing*. London, New York: Routledge.
- Graham, Brad L. 1999. *Why I Weblog*. Dostopno prek: <http://www.bradlands.com> (10. maj 2007).
- Halliday, Michael. 1996. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.
- Harpold, Leslie. 1999. *Logrolling*. Dostopno prek: <http://www.smug.com> (19. april 2007).
- Heelas, Paul. 2008. *Spiritualities of life: new age romanticism and consumptive capitalism*. Malden, Oxford: Blackwell.
- Held, David. 2000. *Political Theory and the Modern State*. Cambridge: Polity Press.

- Jäger, Siegfried. 2004. Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. V *Methods of Critical Discourse Analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer, 33-61. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Jessop, Bob. 2000. The Crisis of the National Spatio-Temporal Fix and the Ecological Dominance of Globalizing Capitalism. *Journal of Urban and Regional Studies* 24 (2): 323-360. Dostopno prek: <http://www.lancs.ac.uk/fss/sociology/papers/Jessop-Crisis-of-the-National-Spatio-Temporal-Fix.pdf> (12. januar 2007).
- 2002a. *Capitalism, the Regulation Approach, and Critical Realism*. Dostopno prek: <http://www.lancs.ac.uk/fss/sociology/papers/Jessop-Capitalism-Regulation-Realism.pdf> (12. januar 2009).
- 2002b. *The Future of the Capitalist State*. Cambridge: Polity Press.
- Katz, Jon. 1999. *Here come the Weblogs*. Dostopno prek: <http://slashdot.org> (19. april 2007).
- Katz, Yaacov in Rimon Ofer. 2006. The study of literature and culture in a web-based environment. *Educational Media International* 43 (1): 29-41.
- Keren, Michael. 2006. *Blogosphere: the new political arena*. Lanham: Lexington Books.
- Kirbiš, Andrej. 2009. Odnos med tradicionalističnimi vrednotami, novodobniškimi idejami in religioznostjo v medkulturni primerjavi. *Družboslovne razprave* 25 (60): 7-26.
- Kline, David in Dan Burstein. 2005. *blog! How the newest media revolution is changing politics, business, and culture*. New York: CDS Books.
- Kodelja, Zdenko. 2005. Lavalova kritika neoliberalne doktrine izobraževanja. V Christian Laval: *Šola ni podjetje: neoliberalni napad na javno šolstvo*, 313-336. Ljubljana: Krtina.

- Kramberger, Taja. 2003. Od Joining the Club h grotesknosti slovenske adaptacije na neoliberalizem. *Družboslovne razprave* 19 (43): 77-95.
- Kuhns, Peter in Adrienne Crew. 2006. *Blogsphere: Best of Blogs*. Indianapolis: Que Corporations.
- Kvas, Barbara in Domen Savič. 2007. *Spletni dnevniki in njihov demokratični potencial*. Dostopno prek: <http://www.e-demokracija.si/2007/01/03/spletni-dnevniki-in-njihov-democraticni-potencial/> (15. september).
- Laclau, Ernesto. 2007. *Emanipacija / emancipacije*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Laclau, Ernesto in Chantal Mouffe. 1987. *Hegemonija in socialistična strategija: k radikalni demokratični politiki*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Lakoff, George in Mark Johnson. 1980. *Methaphors We Live By*. Chicago, IL: University Of Chicago Press.
- Marušič, Branko. 2002. *Sto slovenskih politikov*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Mayor Zaragoza, Federico. 2005. *La fuerza de la palabra*. Madrid: Adhara Editorial.
- McChesney, Robert W. 2005. Uvod. V Noam Chomsky: *Profit pred ljudmi: neoliberalizem in globalna ureditev*, 15-25. Ljubljana: Sanje.
- McPhail, Thomas L. 2006. *Global Communication: Theories, Stakeholders, and Trends*. Malden: Blackwell Publishing.
- Meyer, Michael. 2004. Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. V *Methods of Critical Discourse Analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer, 15-31. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Miller, David. 2007. *Politična filozofija. Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.

- Mouffe, Chantal. 1999. Rethinking political community: Chantal Mouffe's liberal socialism. V *Race, Rhetoric and the Postcolonial*, ur. Gary A. Olson in Lynn Worsham. New York: State University of New York Press.
- Nachtigal, Matjaž. 2004. *A decade of transition and beyond. Institutional transformation of the countries in Central and Eastern Europe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Nardi, Bonnie A., Diane J. Schiano, Michelle Gumbrecht in Luke Swartz. 2007. »I'm Blogging this«: A closer look at why people blog. Dostopno prek: <http://www.ics.uci.edu/~jpd/classes/ics234cw04/nardi.pdf> (19. april 2007).
- Pečauer, Marko. 2007a. Življenje in zavedanje nerazumljenega predsednika. *Sobotna priloga* (20. oktober).
- 2007b. Janez Drnovšek: portret tedna. *Sobotna priloga* (22. december).
- Philo, Greg. 2007. Can Discourse Analysis Successfully Explain the Content of Media and Journalistic Practice? *Journalism Studies* 8 (2): 175-196.
- Pikaló, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Sophia.
- 2007. Tak predsednik, kot si ga državljani zaslužimo. *Sobotna priloga* (22. december).
- Pirjevec, Jože. 2008. Od pragmatika do borca za pravičnejši svet. *Dnevnikov objektiv* (1. marec).
- Potrata, Barbara. 2001. Verske ideje, verske prakse: Slovenski novodobniki in njihove prakse. *Teorija in praksa* 38: 1142-1156.
- 2002. *Work of the self: Spiritual economy of New Age practitioners in post-socialist Slovenia*. Neobjavljena doktorska disertacija. Cambridge: Cambridge University.
- Praprotnik, Rok. 2007. Janez D. zaključil mandat J. Drnovška. *Dnevnikov objektiv* (22. december).

- Praprotnik, Tadej. 1999. *Ideološki mehanizmi produkcije identitete: od identitete k identifikaciji*. Ljubljana: Fakulteta za podiplomski humanistični študij in Študentska založba.
- Rainer, Tristine. 2004. *The new diary*. New York: Penguin Group.
- Redden, Guy. 2002. The new agents: personal transfiguration and radical privatization in New Age self-help. *Journal of Consumer Culture* 2 (1): 33-52.
- Reisigl, Martin in Ruth Wodak. 2001. *Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London, New York: Routledge.
- Rimke, Heidi. 2000. Governing Citizens through Self-help Literature. *Cultural Studies* 14 (1): 61-78.
- Rindfleish, Jennifer. 2005. Consuming the Self: New Age Spirituality as "Social Product" in Consumer Society. *Consumption, Markets and Culture* 8 (4): 343-360.
- Rizman, Rudi. 2009. Elektronska korespondenca z avtorjem (29. januar). Dostopen prek: rudi.rizman@guest.arnes.si.
- Roglič, Meta. 2007. Predsedniški pečat Janeza Drnovška. *Dnevnikov objektiv* (8. september).
- Rop, Anton. 2004. Predgovor predsednika vlade Republike Slovenije mag. Antona Ropa. V Dimitrij Rupel: *Vzpon med evropske zvezde: slovenska pot v Evropsko unijo*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve.
- Rose, Nikolas. 2001. The Politics of Life Itself. *Theory, Culture & Society* 18 (6): 1-30.
- Rupel, Dimitrij. 2004. *Vzpon med evropske zvezde: slovenska pot v Evropsko unijo*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve.
- Rus, Veljko. 2005. Nihamo med postkapitalizmom in postsocializmom. *Sobotna priloga* (30. april).

- Rus, Veljko in Niko Toš. 2005. *Vrednote Slovencev in Evropejcev. Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Salecl, Renata. 2007. *O tesnobi*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Skubic, Andrej. 2000. M. A. K. Halliday, An Introduction to Functional Grammar (Poskus funkcijske slovnice angleškega jezika). *Slavistična revija* 3 (julij-september): 351-356.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1997. Ljubljana: DZS.
- Sruk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- Stankovič, Peter. 2002. Kulturne študije: pregled zgodovine, teorij in metod. V *Cooltura*, ur. Aleš Debeljak in drugi, 11-70. Ljubljana: Študentska založba.
- Šušteršič, Janez. 2003. *Tranzicija kot politično gospodarski cikel (post mortem analiza)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Technorati. 2007. *About us*. Dostopno prek <http://technorati.com/> (12. januar 2008).
- The Economist*. 2006. Blogging is just another word for having conversations (20. april).
- Tie, Warwick. 2004. The Psychic Life of Governmentality. *Culture, Theory & Critique* 45 (2): 161-176.
- Toš, Niko in Brina Malnar. 2002. *Slovensko Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, Niko in Vlado Mihelj. 2002. *Slovenia between continuity and change*. Berlin: Sigma.
- Ule, Mirjana. 2004. Spremembe vrednot v sodobnih družbah novih tveganj in negotovosti. V *Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku republike II. O vrednotah, 19. november 2003*. Ljubljana: Urad Predsednika Republike.

--- 2008. O idejah in novih življenjskih strategijah. *Svobodna misel* 17 (15): 12-13.

Van Dijk, Teun. A. 1988. *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.

--- 1999. On context. *Discourse & Society* 10 (3): 291-292.

--- 2001. Critical Discourse Analysis. V *Handbook of Discourse Analysis*, ur. Deborah Tannen, Deborah Schrifin in Heidi E. Hamilton, 352-371. Oxford: Blackwell.

--- 2002. Political discourse and political cognition. V *Politics as Text and Talk. Analytical approaches to political discourse*, ur. Paul A. Chilton in Christina Schäffner, 203-236. Amsterdam: Benjamins.

--- 2004. Multidisciplinary CDA: a plea for diversity. V *Methods of Critical Discourse Analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer, 95-120. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

--- 2005. Contextual knowledge management in discourse production. V *New agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity*, ur. Ruth Wodak in Paul Chilton, 71-100. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Večina kandidatov ne bi povečala pristojnosti predsednika. 2007. *Spletno Delo* (18. oktober). Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/49047> (9. september 2009).

Veliki slovar tujk. 2002. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Veliki splošni leksikon v osmih knjigah. 1998. Ljubljana: DZS.

Vezovnik, Andreja. 2008. Kritična diskurzivna analiza v kontekstu sodobnih diskurzivnih teorij. *Družboslovne razprave* 24 (57): 79-96.

Volčič, Zala. 2008. *Mediji in Identiteta*. Maribor: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko.

- Vreg, Franci. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Wacquant, Loïc. 2003. Penalizacija revščine in vzpon neoliberalizma. *Družboslovne razprave* 19 (43): 65-75.
- Walker M., Dana. 2006. Blog commenting: A new political information space. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology* 43 (1): 1-10.
- Widdowson, Henry. 1995. Review of Fairclough's *Discourse and Social Change*. *Applied Linguistics* 16 (4): 510-516.
- Wodak, Ruth. 2004a. The discourse-historical approach. V *Methods of Critical Discourse Analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer, 63-94. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- 2004b. What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. V *Methods of Critical Discourse Analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer, 1-13. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.